

SVERIGES KYRKOR

KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

MED STÖD AV K. VITT. HIST. O. ANT. AKAD.

UTGIVET AV SIGURD CURMAN

OCH JOHNNY ROOSVAL

ÖSTERGÖTLAND

BAND I. HÄFTE 1.

BANKEKINDS HÄRAD I.

AV

ANDREAS LINDBLOM

K Y R K O R
I
B A N K E K I N D S H Ä R A D

Norra delen I

KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

utarbetat av

ANDREAS LINDBLOM

Med stöd av

KUNGL. VITT., HIST. OCH ANT. AKADEMIEN

utgivet av

SIGURD CURMAN OCH JOHNNY ROOSVAL

A.-B. Svenska Teknologföreningens Förlag
STOCKHOLM 1921

F Ö R O R D

Då såsom första synliga resultat av SVERIGES KYRKORS arbete inom Östergötland framlägges detta häfte, behandlande kyrkor inom Bankekinds härad, sker detta, dels emedan området ifråga innesluter ett antal särskilt intressanta och på konstminnen rika kyrkor, dels emedan utgivarne för dessa kyrkors beskrivning varit lyckliga att få påräkna en just för dessa monument synnerligen intresserad forskare, docenten Andreas Lindblom, som vuxit upp invid den märkligaste av områdets kyrkor, Askeby Utgivarne vilja härmed till författaren uttala sin stora tacksamhet för hans gedigna arbete.

Under arbetets utförande har författaren erhållit värdefullt bistånd av fröken Agnes Branting vid bestämmande av vissa textilier, av doktor Gustaf Uppmark för identifiering av silverstämplar samt av ingenjör A. Löfgren och amanuensen Sigurd Wallin för bestämmande av tennstämplar. Det är oss en kär plikt att även i detta häfte få betyga dessa personer vår tacksamhet för allt det välvilliga stöd, de vid alla tillfällen lämnat vårt arbete.

I anslutning till en planerad publikation av N. M. Mandelgrens teckningar från Östergötlands kyrkor, redigerad av doc. Lindblom, har det beretts tillfälle för denne att före utarbetandet av detta häfte studera nämnda teckningar, vilka dock icke förrän i den Mandelgrenska publikationen kunna i sin helhet meddelas.

Detta första häfte kommer att inom kort följas av ett andra, behandlande Vårdsbergs och Örtomta kyrkor av samme författare. Slutligen komma häradets sydligaste kyrkor att beskrivas i ett tredje häfte, som torde bliva avslutningshäftet i det första bandet av Östergötlands kyrkor

Utgivarne, som i något av de kommande häftena skola lämna en fullständig plan för utgivningen av Östergötlands kyrkor, vilja emellertid redan nu rikta en varm vädjan till inbyggarna i det på kulturminnen så rika och om dessas vård så nitälskande Östergötland att stödja vårt arbete för dessa minnens sakkunniga utforskande och beskrivning genom att mangrant subscribera på arbetet SVERIGES KYRKOR. Först genom att nå ut till allt vidare kretsar kan detta vårt arbete fylla sin egentliga mission, samtidigt som detsamma självt vinner det stöd, som så väl behöves.

Stockholm i september 1921.

SIGURD CURMAN

JOHNNY ROOSVAL

F Ö R K Ö R T N I N G A R A N V Ä N D A I D E T T A H Ä F T E

- A. T. A. = Antikvarisk-topografiska arkivet, omfattande en avbildningssamling och en skriftsamling; förvaras i Statens historiska museum.
- B. St. = Kungl. Byggnadsstyrelsens arkiv, Stockholm.
- BROOCMAN = C. R. Broocman, Beskrifning Öfver the I Öster-Götland Befintelige Städer, Slott, Sokne-Kyrkor etc. (1760).
- DOMKAP. = Linköpings domkapitels arkiv.
- FOTO A. T. A. och FOTO B. St. = i A. T. A. eller B. St. förvarad fotografi, för vilken ingen fotograf finnes angiven.
- HILDEBRAND = B. E. Hildebrand, Rese-Minnen 1828—29. Andra delen. Ms. i A. T. A.
- IHRFORS = E. Ihrfors, Ostrogothia sacra. Ms. i A. T. A.
- INV 1828 el. 1829 = det i A. T. A. förvarade inventeringsinstrumentet från något av dessa år.
- K. B. = Kungl. Biblioteket.
- MANDELGREN, ATLAS = N. M. Mandelgren, Atlas till Sveriges odlingshistoria. Avd. XI: 1—2 (1883—84).
- MANDELGREN, BESKR. = N. M. Mandelgren, Beskrifning öfver Ritningar, samlade under en Resa inom fäderneslandet. Två vol., omfattande åren 1846—47 Ms. i A. T. A.
- MANDELGREN, SAML. = N. M. Mandelgrens i Lunds universitet förvarade samlingar av teckningar m. m. Ms. = Manuskript.
- R. A. = Riksarkivet.
- RANSAKN. = Ransakningar om Antiquiteterna 1667—84. Tom. II. Ms. i K. B.
- RIDDERSTAD, BESKR. = A. Ridderstad, Östergötlands beskrivning (1917—18).
- RIDDERSTAD, LEX. = A. Ridderstad, Historiskt, geografiskt och statistiskt lexikon öfver Östergötland, I—II (1875—77).
- SÄVE = P. A. Säve, Berättelse för 1862. Ms. i A. T. A.
- WIDEGREN = P. D. Widegren, Försök till en ny beskrifning öfver Östergötland, I—II (1817—29).
-

BANKKINDS

HÄRAD

FOTOGRAFIERNA FRÅN BANKEKINDS HÄRADS KYRKOR ÄRO, DÄR EJ
ANNORLUNDA ANGIVES, TAGNA AV KYRKOBESKRIVNINGENS FÖRFATTARE.

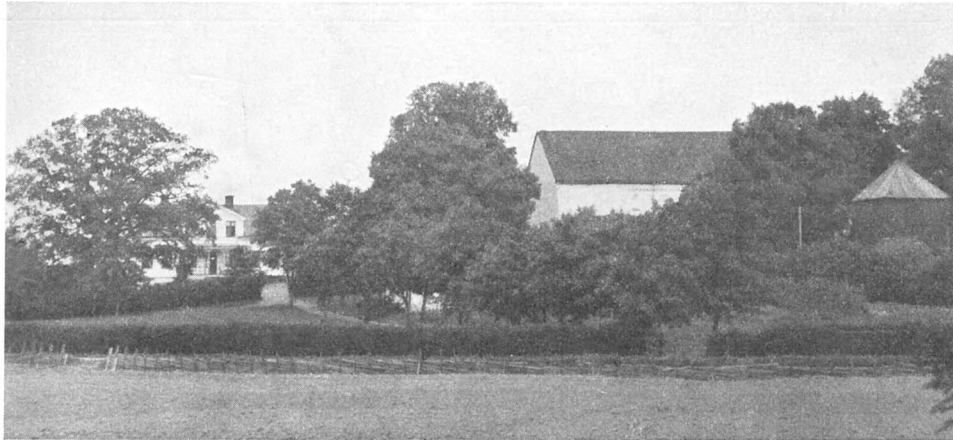

Fig. 1. Askeby kyrka och prästgård, sedda från söder. Foto 1912.
Die Kirche und das Pfarrhaus von Süden. — The church and parsonage from the south.

ASKEBY KYRKA

ÖSTERGÖTLAND, ÖSTERGÖTLANDS LÄN, BANKEKINDS HÄRAD
LINKÖPINGS STIFT, BANKEKINDS KONTRAKT

AV *ANDREAS LINDBLÖM*

TRYCKTA KÄLLOR. C. J. GRÅSTEN, Askabyanum in Ostrogothia coenobium sub praesidio Nic. Stobæi (diss. i Lund, 1741). BROOCMAN, s. 239—242. WIDEGREN, I, s. 569—572.

C. G. BRÜNIUS, Konstanteckningar under en resa (1849), s. 251—256. RIDDERSTAD, Lex., I, s. 21—23. A. LINDBLÖM i Fornvännen, III, 1908, s. 178—200. RIDDERSTAD, Beskr., s. 100—104.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR. K. B.: Ransakn., s. 9—10, 25—26. A. T. A.: HILDEBRAND, s. 203—209; IHRFORS, s. 239—241; MANDELGREN, Beskr., s. 191—199; C. F. NORDENSKJÖLD, Östergötlands Minnesmärken, 1870—71, s. 81—82; SÄVE, s. 8—11; Inv. 1829 och div. andra papper; 10 teckningar av P. A. F. Sohlman, 1 av annan hand; 2 blad uppm.-ritn. av A. Nyström, 1876 (grundplan och södra fasaden), 1 av J. Dahl, 1913 (sektion mot öster och södra fasaden), samtliga kopior; div. fotografier. B. ST. 1 blad uppm.-ritn. av A. Nyström, 1876 (grundplan och södra fasaden), 1 av J. Dahl, 1913 (sektion mot öster, södra fasaden och plan m. m. av tornets bottenvån.), 1 blad förslag till rest. av A. Nyström, 1876 (grundplan), 1 av J. Dahl, 1913 (tornets bottenvån.), samtliga kopior; div. fotografier. DOMKAP.: Aeta visitationis, 1640 och 1653 (båda med inv.-förteckn.) samt 1696, 1708 och 1713. MANDELGREN, Saml.: Div. ritningar.

KYRKANS ARKIVALIER. I Landsarkivet, Vadstena: Sockenst.-prot. 1716—88 (K. I: 1), 1789—1838 (K. I: 2); kyrkoräkensk. 1700—73 (K. I: 1), 1700—1836 (L. I: 1), 1773—93 (L. I: 2), 1793—1815 (L. I: 3), 1815—41 (L. I: 4); visitationsprot. 1776, 1780, 1782, 1785 (K. I: 1); inv.-förteckn. 1701 (?)—50, 1732, 1780 (K. I: 1), 1789—91, 1794, 1815, 1821, 1834 (K. I: 2); om brudkronan 1698, om reparation av klockstapel 1699—1700 (L. I: 1); om kyrkoplankets delning 1700, om kyrkoreparationer 1717—76, om predikstol 1764 (K. I: 1). Födelse- och dopböcker finnas bevarade fr. o. m. 1700.

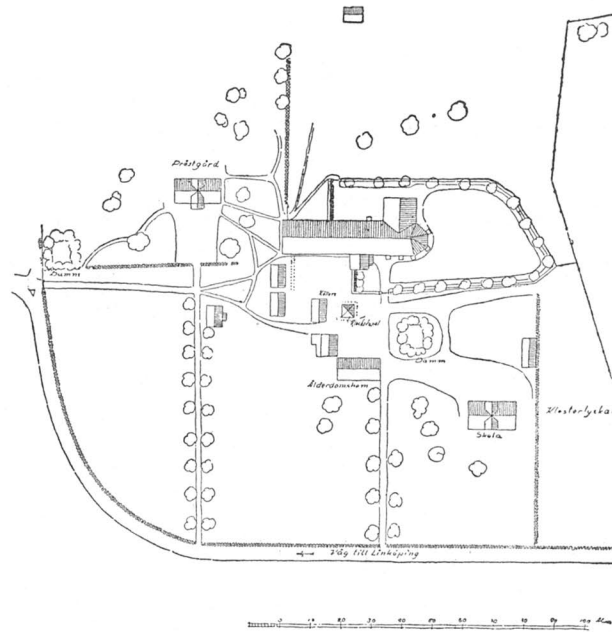

Fig. 2. Askeby. Situationsplan av kyrkan och dess närmaste omgivning. Uppmått av Th. Bergentz och O. Lagergren 1915.
Situationsplan der Kirche. — Plan of the church.

I kyrkan: Sockenst.-prot. fr. o. m. 1839 (K. I: 3). Visitationsprot. fr. 1800-talet (N. I: 1).
2 blad uppmätn.-ritn. av A. Nyström, 1876 (grundplan och södra fasaden); 2 blad förslag till rest. av A. Nyström, 1876 (grundplan och torn); 2 blad förslag till orgel, 1878; 2 blad uppmätn.-ritn. av J. Dahl, 1913 (tornets bottenvån. m. m., södra fasaden och sektion mot öster); 1 blad förslag till rest. av J. Dahl, 1913 (tornets bottenvån.).

FÖRSAMLINGSHISTORIA

Den omständigheten, att Askeby kyrka är äldre än det senast 1185 i Askeby befintliga nunneklostret (jfr s. 31), visar, att redan före denna tid en församling existerat därstädes. Under hela klostertiden — till 1527 — användes kyrkan av församlingen och klostret gemensamt. Sannolikt har socknen lytt under klostrets patronatsrätt.¹ Åren 1555—81 är den annex till Vårdsberg. Sedan Askeby socken under mer än tre århundraden utgjort ett självständigt pastorat, har den 1917 blivit annex till Svinstad (Bankekind).

¹ Klostret innehade patronatsrätt jämväl över S. Olofs kyrka i Norrköping och Svinstads kyrka. Enligt en bulla 20. 11. 1400 hade så varit förhållandet sedan fyrtio år tillbaka. Bullan finnes — i fornsvensk översättning — återgiven av GRÅSTEN, a. a., s. 18 ff.

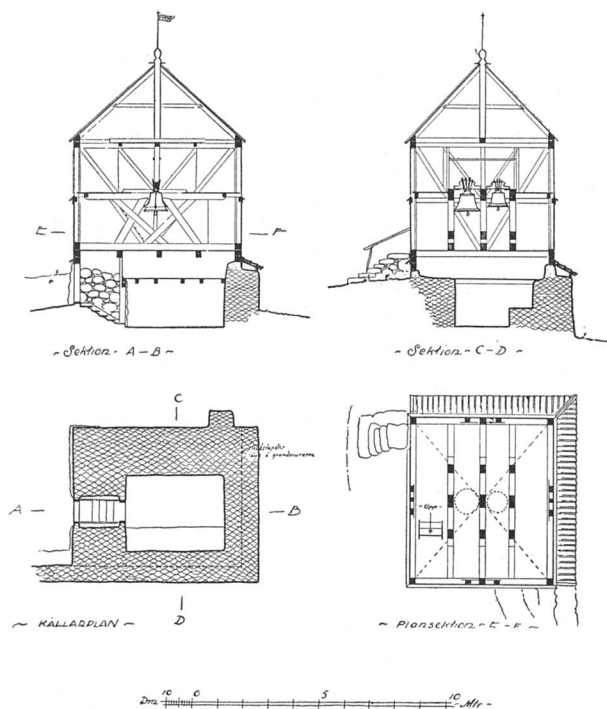

Fig. 3. Askeby. Grundplan och sektioner av klockstapelns och av under densamma befintliga delar av klosteruinerna. Uppmätt av Th. Bergentz och O. Lagergren 1915.

Glockenturm. Grundriss und Querschnitt. — Belfrey. Plan and cross sections.

KYRKOÅRD OCH KLOCKSTAPEL

Kyrkan omgives av kyrkogården (fig 2), som sträcker sig huvudsakligen åt KYRKOÅRD öster och sydost. Bland dess träd dominera askar och lönnar. De planterades 1825, i stället för en granhäck från 1776 (K. I. 2 och K. I. 1). Såväl i norr som i öster omgives kyrkogården av ängsmarker med fruktträd, vilka marker möjligen utgöra delar av det forna klosterområdet. I söder och väster gränsa skolhus- och prästgårdsträdgårdarna till kyrkogården. Dessa trädgårdar ha delvis ingått i klosterområdet. Det stycke av prästgårdens trädgård, som ligger omedelbart söder om ålderdomshemmet — vilket 1816 uppfördes i »munkträdgården» (L. 1. 4) — kallas än i dag för »klosterträdgården». Åkern omedelbart öster om skolhusträdgården (stötande till kyrkogården i dess sydöstra hörn) bär namnet »klosterlyckan». Och platsen, där skolhuset nu är beläget, kallades 1867 »gamla klosterjorden» (K. I. 3).

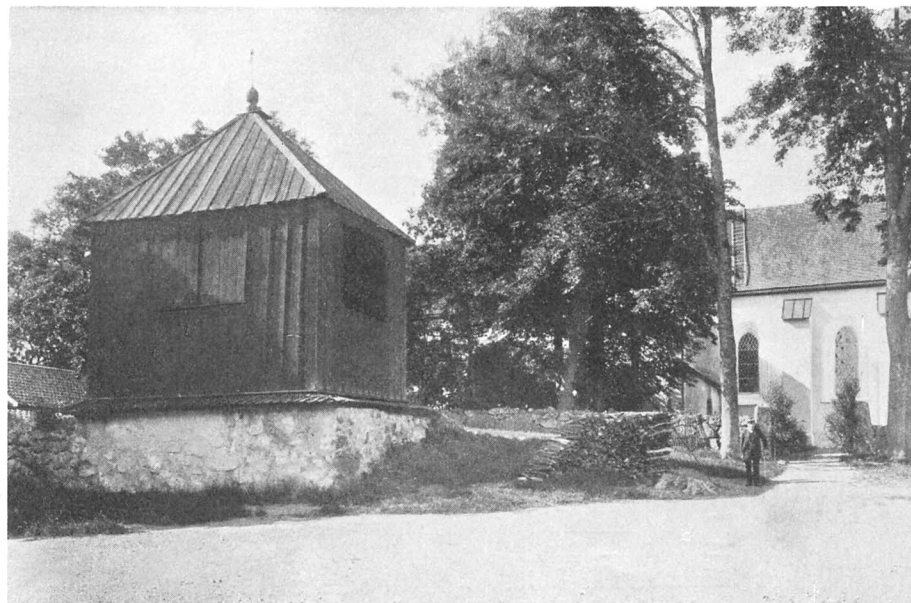

Fig. 4. Askeby. Klockstapeln från sydost. Observera klosterruinerna under och väster om densamma. Foto 1916.

Glockenturm. Unter dem Turm und links von demselben sind die Klosterruinen sichtbar.
Belfrey from the south-east. Ruins of the convent are visible under the belfrey and to the left in the ill.

RINGMUR Bogårdsmuren, som stöter intill kyrkan ungefär vid mitten av de norra och södra långsidorna, är av enklaste slag (gråsten i kallmur). Den uppfördes 1776. Dessförinnan omgavs kyrkogården av ett träplank, vars underhåll var fördelat på socknemännen, enligt särskild, ännu bevarad lista. Tvenne »kyrkoluckor» omtalas, en i öster och en i söder (K. I. 1).

Vid biskopsvisitationen 1653 »beslötz, at Sochnen skall hielpas åth at åhrligen byggia på enn Kyrkiogårdsmur, efter der är så godh rådth på steen, uthaf det kullrijfna och förstörda klostret, och skall huar bonde i Sochnen åhrligen göra till kalkkakiöp 2 öre Sölfwermynt, och såledz begifua sigh till at byggia, fast det icke blefue meer än tree eller fyra fampnar om åhret» (Domkap.), ett beslut som emellertid icke synes ha gått i verkställighet.

INGÅNGAR Till kyrkogården leda tvenne ingångar, en i norr och en i söder, båda med höga stolpar av granit.¹ I den förre trägrindar, i den senare tvenne vackra grindar av smidesjärn, utförda 1819 (K. I. 2).

¹ 1795 beslöts att uppsätta nya stolpar av granit i stället för de gamla av tegel. 1796 bestämes dock, att även de nya skulle göras av tegel, ett beslut, som emellertid icke synes ha blivit satt i verket (K. I: 2).

I väster och sydväst går prästgårdens trädgård ända fram till kyrkomuren. I samband med att prästgården 1917 upphörde att användas som sådan, avskildes därför vid laga syn en remsa mark närmast kyrkan, vilken jord för framtiden skall räknas såsom hörande till kyrkogården.

Angående kyrkogårdens gravvårdar, se s. 55.

Redan före tornets nedbrytande år 1609 (jfr s. 33) fanns en klockstapel vid kyrkan, som emellertid sagda år nedbrann (Ransakn.). I dess ställe uppfördes en ny, vilken 1699, när den undergick reparation, omnämnes såsom »gambel och Måssig» Året därpå nedbrann densamma. Dess efterträdare blev färdig år 1709 (jfr yttrande i visitationsprot. 1708, Domkap.). Detta årtal finnes nämligen i väderflöjeln till den nuvarande klockstapeln, vilken 1817 uppfördes med virket från den gamla (K. I. 2).

Stapeln (fig. 3 o. 4) eller »klockstolen», som den ursprungligen kallades, är belägen strax utanför kyrkogårdens sydvästra hörn. Den består av en rödfärgad, fyr-sidig byggnad, utvändigt vertikalt brädfodrad. Pyramidformigt, tjärat brädtak. Tjärade luckor. Klockstapeln är uppförd på murar, som tillhört det forna klostret (fig. 3).

Angående klockorna, se s. 61.

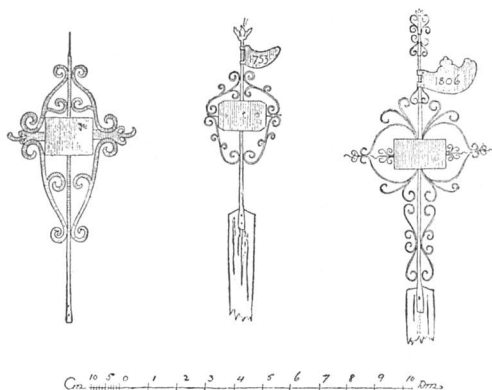

Fig. 5. Askeby. Gravkors. Uppmätta av Th. Bergentz 1915.

Grabmäler aus Schmiedeeisen.
Monumental crosses of wrought-iron.

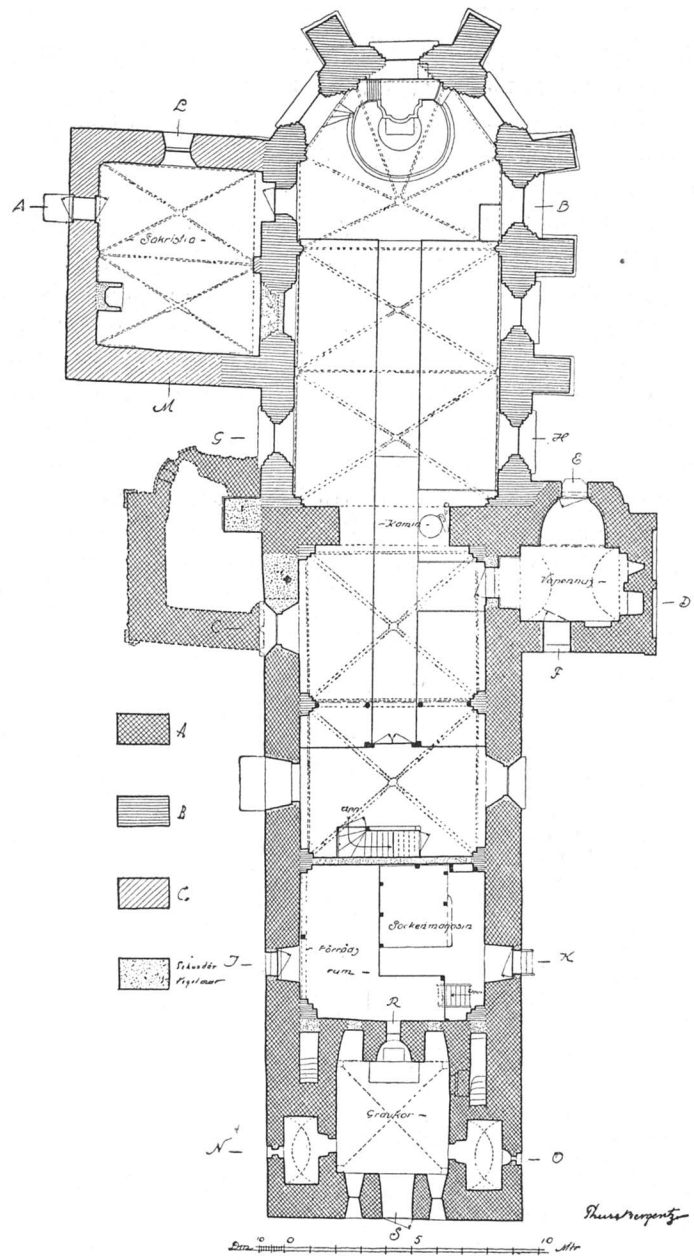

Fig. 6. Askeby. Grundplan. Skala 1: 300. Uppmått av Th. Bergentz och O. Lagergren 1915. De 1919 blottade resterna av den norra korsarmen äro inlagda å densamma. A betecknar murverk, tillhörande den äldsta kyrkan, B d:o från 1444, C d:o från senare tid.

Grundriss. A bezeichnet die älteste Kirche, B die Kirche von 1444, C die Kirche aus späteren Zeiten.
 Plan. A = the oldest church, B = the church from 1444, C = the church of later years.

KLOSTERRUINERNA

Av klosterbyggnaderna, som varit belägna omedelbart söder om kyrkan, finnas ännu åtskilliga rester bevarade, huvudsakligen dock under jorden. Ovan jord synas f. n. följande partier, alla murade av gråsten

En vinkelböjd mur, löpande under klockstapelns östra och södra sidor. Å den sistnämnda sidan är muren omkr. 200 cm. hög och omkr. 160 cm. bred. Den fortsätter ett stycke väster om klockstapelns, där den försvinner i en i senare tid murad källare. Murens södra sträckning är bevarad till en längd av 13,5 m.

Ett fyrkantigt rum under klockstapelns (fig. 3). L. i öster—väster omkr. 400 cm., B. omkr. 290. Rummets östra och södra väggmurar bildas av den förstnämnda, vinkelböjda muren. Invid rummets södra vägg ett slags murad bänk, 75 cm. hög och 90 cm. djup. I samma (södra) mur en liten fyrkantig, nu igenmurad glugg.

Lämningar efter en annan mur, löpande i öster—väster, synas i marken omedelbart norr om klockstapelns.

Rester av murar med riktningen norr—söder torde ingå i den långsträckta förhöjning av marken, som kan iakttagas mellan kyrkans södra korsarm och klockstapelns.

Ett stycke av en mur med riktning norr—söder är tydligt märkbar i marken söder om och i förlängningen av långhusets västgavel (omedelbart bakom prästgårdens visthusbod). Just här synes relativt sent betydligt mera varit bevarat. In v 1829 omnämner nämligen, att sex alnar från kyrkans södra sida kvarstodo ruiner, i vilka anträffats eldstäder »för 6 à 7 år sedan»

En ytterst värdefull skildring av klosterruinerna, sådana de tedde sig omkr. 1740, lämnas oss i GRÅSTENS i litteraturförteckningen omtalade avhandling (s. 5 f.)

»Ruinerna efter detta Askeby kloster befinnas vara belägna 40 alnar i sydlig riktning från den ännu befintliga kyrkan med samma namn. De omfatta 33 alnar i längden och 10 alnar i bredden. Två celler (*cellulae*), uppförda af hård stenmur, finnas där ännu bevarade under tak, kvarstående sedan reformationstiden, då det öfriga nedrefs, ännu till en höjd af 6 alnar. Murarna äro så fasta — liksom det fastaste berg — att man knappast på något sätt med kraft förmår rubba en sten därifrån. Man kan se ett slags portik (*porticus quidam*), som från denna klosterbyggnad leder till kyrkan, portiken, som är omgifven af mur och som varit täckt, går i fyrkant omkring en i midten befintlig liten plan. I denna portik ha nunnorna utan tvifvel gått till och från kyrkan på de kanoniska timmarna. Omkring klostret funnos fyra djupa brunnar eller källor och därjämte fem dammar (*piscinae*).»

GRÅSTENS uppgifter stämma väl överens med ASCHANUS' ett par mansåldrar tidigare (Ransakn., 1667). Då syntes ännu »rudera aff Clostrets halfwa wäggar, och som noogast Munkarnas och Nunnernas gångar, under lycht himmel, där dhe hafwa gått i Kyrckian straxt där hoos, och hållit der sine horas canonicas»

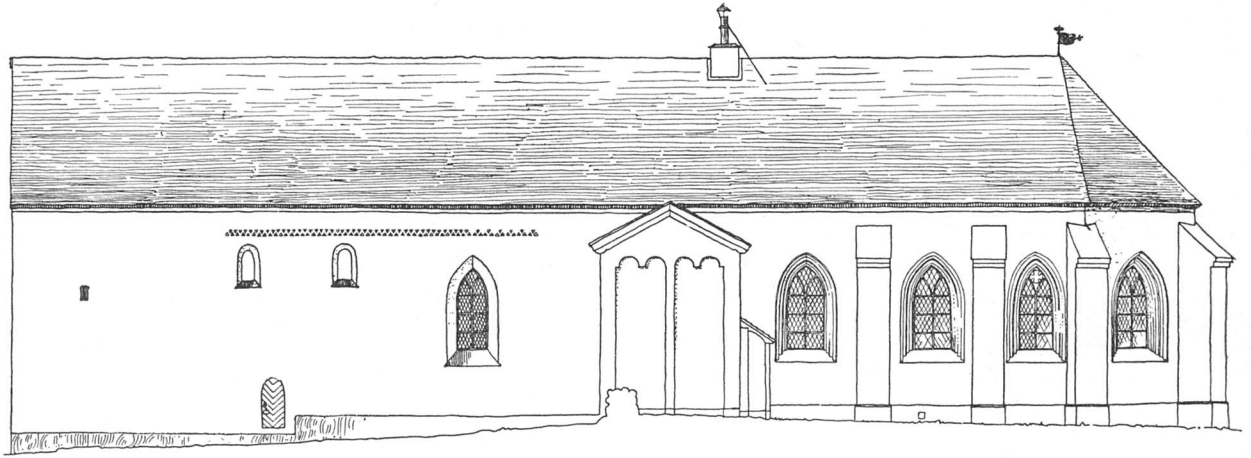

Fig. 7 Askeby. Kyrkans södra fasad. Uppmätt 1913.
Die Südfassade. — The south-façade of the church.

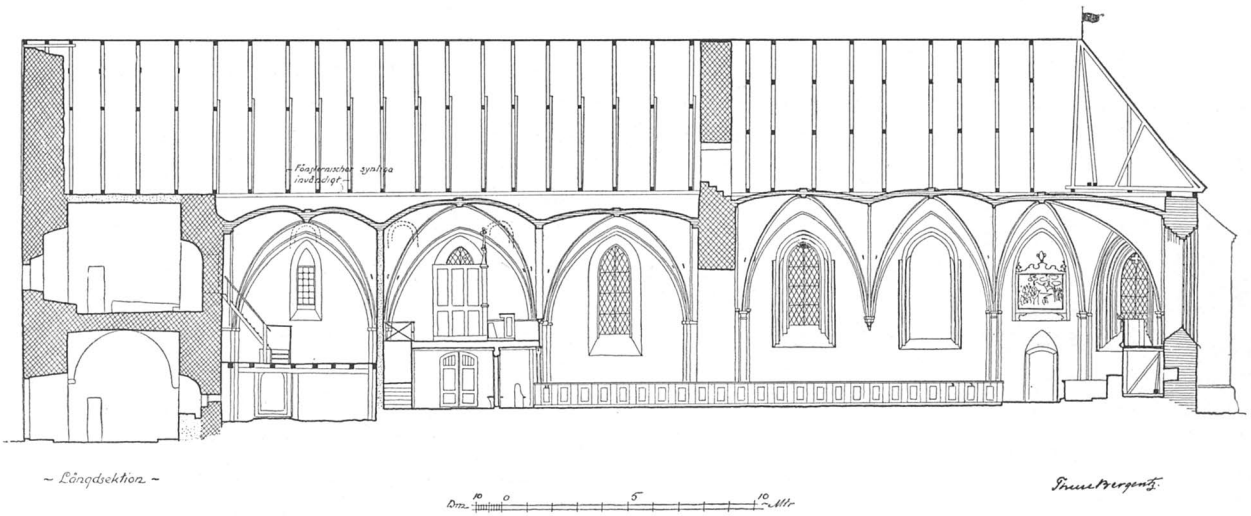

Fig. 8. Askeby. Sektion mot norr. Uppmätt av Th. Bergentz och O. Lagergren 1915.
Längsschnitt gegen Norden. — Longitudinal section towards the north.

Såvitt man av dessa notiser och de ännu bevarade, synliga resterna kan sluta, har sålunda det egentliga klostret utgjorts av en stor, i öster—väster orienterad byggnad, belägen där klockstapeln och prästgårdens källare nu befinna sig. Mellan denna byggnad och kyrkans södra sida har en liten fyrkantig gård utbredd sig, omgiven av en korsgång efter vedertaget schema. Gårdens plana yta kan ännu tydligt iakttagas. Möjligen ha även på västra och östra sidorna om korsgången funnits byggnader. Detta och mycket annat kan emellertid endast genom grävningar med visshet utrönas.

KYRKBYGGNADEN

I sitt nuvarande skick består kyrkan av följande huvuddelar (fig. 6)

HUVUDD-
LAR

Längst i väster tornet, vars murar efter en eldsvåda 1609 avkortades och lades under samma vattentak som den övriga kyrkan. Öster om tornet vidtager långhuset med den ännu kvarstående södra korsarmen. Öster om långhuset befinner sig det stora koret från 1444, å vars norra sida sakristian är belägen.

Gråsten (kluven, aldrig huggen) utgör huvudbeståndsdelen i tornets, långhusets och korsarmarnas murar, där den ligger i tämligen regelbundna skift. Sakristian är också till större delen av gråsten, men okluven och rått murad. Kalksten (grovt huggen i kvadrar av växlande storlek) förekommer h. o. v i tornets, långhusets och korsarmens murar. I mindre stycken (flis) användes den till alla ursprungliga avlastningsbågar och valv i samma byggnadspartier. Sandsten har begagnats till de konsolstenar, som nu sitta inmurade i långhusets norra yttervägg och till en lös dylik, som förvaras i tornet. Teglet utgör materialet i koret och i övre delen av sakristians gavelröste samt i dennas och långhusets valv och pilastrar. Teglets dimensioner äro i dessa byggnadspartier enahanda. $28 \times 14 \times 9$ cm. med obetydliga variationer. För övrigt förekommer tegel i en mängd senare fyllningar o. d.

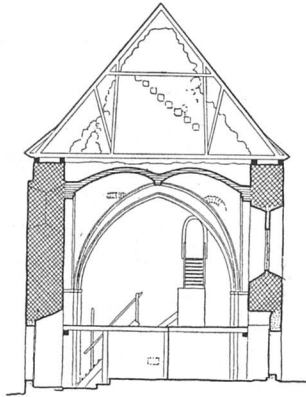
MATERIAL

Av någon sockel finnas — utom å strävpelarna — inga spår. Å långhusets södra sida äro dock de nedersta stenskiten delvis utskjutande, så att de stundom framkalla intryck av sockel. Strävpelarna ha en enkel sockel med en putsad skråkant.

SOCKEL

Kyrkobyggnadens alla utifrån synliga väggytor äro släta, vitputsade. Det parti av den ursprungliga korväggen, som är synligt från sakristievinden, visar sig emellertid vara oputsat, varav framgår, att koret, som är äldre än sakristian (jfr s. 24), i sin helhet ursprungligen haft det röda teglet synligt. Ännu 1846 var teglet å korets yttermurar blott tunt slammat (MANDELGREN, Beskr.). Teglet, som överallt är i munkförband, har mörkare (d. v. s. hårdare brända) koppstenar.

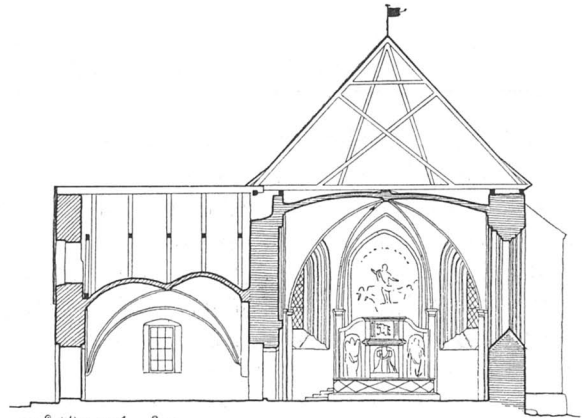
YTTERMUR-
ARNAS BE-
HANDLING

Sektion - J - K -

Fig. 9. Askeby. Sektion mot väster genom västligaste travéen.

Querschnitt gegen Westen durch die westlichste Travée. — Section towards the west through the westernmost traverse.

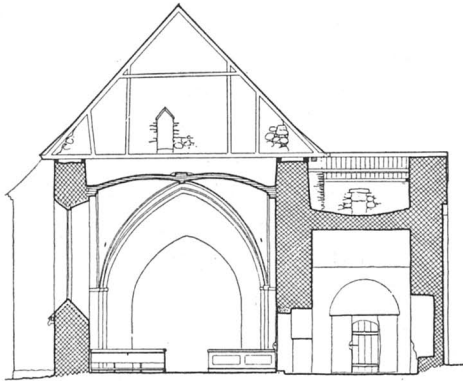

- Sektion - A - B -

Fig. 10. Askeby. Sektion mot öster genom östligaste travéen.

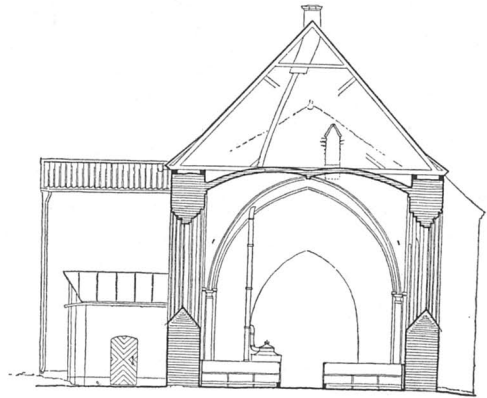
Querschnitt gegen Osten durch die östlichste Travée. Section towards the east through the easternmost traverse.

- Sektion C - D -

Fig. 11. Askeby. Sektion mot öster genom södra korsarmen.

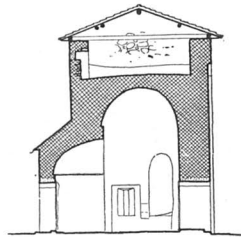
Querschnitt gegen Osten durch das südliche Querschiff. Section towards the east through the southern transept.

- Sektion H - G -

Fig. 12. Askeby. Sektion mot väster genom andra travéen från öster.

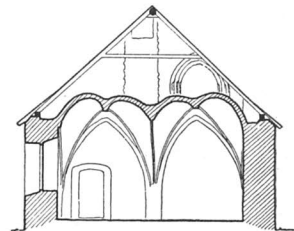
Querschnitt gegen Westen durch die zweite Travée von Osten. — Section towards the west through the second traverse from the east.

- Sektion E - F -

Fig. 13. Askeby. Sektion mot söder genom södra korsarmen.

Querschnitt gegen Süden durch das südliche Querschiff. Section towards the south through the southern transept.

- Sektion L - M -

Fig. 14. Askeby. Sektion mot söder genom sakristian.

Schnitt gegen Süden durch die Sakristei. Section towards the south through the sacristy.

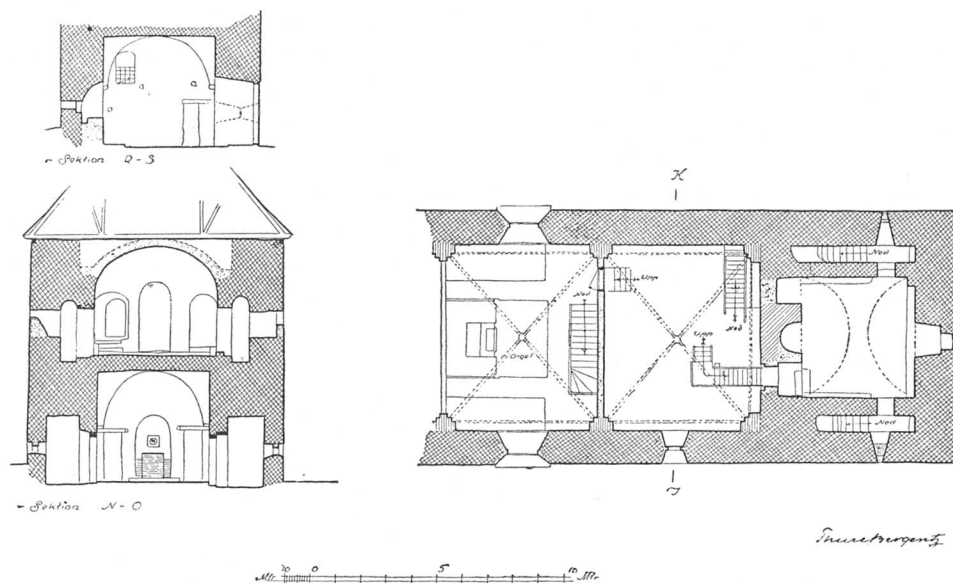

Fig. 15. Askeby. Överst till vänster: Sektion mot söder av tornets bottenvåning. Därunder: Sektion av tornet mot öster. Till höger: Plan av kyrkans västparti i höjd med övre tornvåningens golv. Uppmätta av Th. Bergentz 1915.

Schnitte gegen Süden und Osten durch den Turm. Grundriss des oberen Geschosses des Turmes. — Sections towards the south and the east through the tower. Plan of the upper story of the tower.

Att den äldsta kyrkans väggar av natursten åtminstone 1444 varit putsade framgår av den från korvinden ovanför det ursprungliga korets takfall synliga delen av långhusets östgavel.

I den äldsta kyrkan ha innerväggarna täckts av ett tunnt putslager, i vilket man mer eller mindre omsorgsfullt, med ett spetsigt redskap utförd kvader-ritsning (bäst synlig i tornet samt å kyrkvinden). Även avlastningsbågarnas stenar äro markerade genom ritsning. På grund av eldsvådorna har dock putsen i stor utsträckning bortfallit, så att stenen ligger bar, ofta skörbränd och delvis avfallen.

I samband med valvslagningen omputsades väggarna (dock ej portalsmygarna) i långhuset och försågos, liksom valven, med målningar. Denna dekoration finnes numera kvar endast i långhusets västligaste travée.

Även i koret äro väggar och valv f. n. täckta av ett tjockt putslager. Också här funnos fordom säkerligen målningar, i varje fall en målad inskription. Under predikstolen kan iakttagas, att innerväggarna ursprungligen varit så tunt över-slammade, att tegelstrukturen varit fullt synlig.

Angående kalkmålningarna, jfr s. 24.

Kyrkan uppvärms med en kamin, placerad invid triumfbågens södra mur.

INNERMURARNAS BEHANDLING

UPPVÄRMNING

YTTERTAK

TORNET

Fig. 16. Askeby. Övre tornkapellets sydvästra hörn. Observera den murade sittbänken. Foto 1916.

Die südwestliche Ecke der oberen Turmkapelle.
The southwestern corner of the upper tower-chapel.

från 1913) leder in i ett kvadratisk rum, täckt av ett omsorgsfullt slaget, ursprungligt kryssvalv av kalkstensflis, vilande på hörnkonsoler, bestående av enkla, fint huggna kalkstenshällar. Golv av tegel, inlagt 1913. En jordfast stenhäll i nordvästra hörnet omedelbart under tegelskiftet visar, att det ursprungliga golvets nivå icke har kunnat befinna sig nämnvärt lägre.

Rummet har upplysts genom tvenne rundfönster i väster med smygar såväl utåt som inåt; båda återupptogos 1913. I södra fönstret kvarsitter ännu den ursprungliga ekramen, innanför den nya fönsterkarmen. Inga spår finnas, som antyda, hur gluggen ursprungligen varit stängd.

I östra väggens mitt en halvsfäriskt avslutad altarnisch, vitslammad 1913. Vid samma tillfälle uppfördes i densamma ett altare av tegel, som täcktes med en

¹ 1795 anmodades sålunda byggmästaren Seurling i Linköping att göra upp ritningar till ett nytt torn (K. I: 2).

Torn, långhus och kor ligga under ett gemensamt sadeltak, täckt med tjärad spån, ursprungligen lagd i mönster (regelbundet utströdda trianglar), som dock endast delvis bevarats. Takstolarna ha säkerligen tillkommit vid restaureringen efter branden år 1700. Södra korsarmen och sakristian täckas med tegel, absiden å den förstnämnda samt strävpelarna med svartmålad järnplåt.

Det efter branden 1609 till sina övre delar raserade tornet »skall hafva varit högt och spetsigt» (enl. uppgift från 1862 i N. I. 1). Planer synas flera gånger ha varit å bane att återupbygga detsamma¹, och en avgift upptogs för detta ändamål (»den nu mera upphörda Tornbyggnads afgiften» omtalas i sockenst.-prot. för år 1839). En ritning till nytt torn från 1876, säkerligen utförd av A. Nyström, finnes i kyrkans arkiv

Genom en restaurering 1913 har tornets bottenvåning från att ha varit en skräpkammare i möjligaste mån återställt i sitt medeltida skick och användes nu som gravkapell (fig. 15). En ursprunglig, rundbågig portal i väster (med en dörr

medeltida altarskiva av brungrå kalksten. Altarskivan, igenkännlig genom sina fem enkla, inhuggna kors, låg förut i korgolvet. Dess B. är framtill 83, baktill 79 cm. Dj. 52 och tj. 4 cm. Spår av ett äldre, murat altare anträffades vid ovannämnda tillfälle inuti nischen. Mitt i densamma, strax ovanför altarbordet finnes en egenomlig, fyrkantig öppning, gående rätt genom muren (återupptagen 1913). Öppningen har kunnat stängas medels tvenne skjutluckor, som löpt i en 4 cm. bred fals, befintlig 28 cm. djupt in i muren från altarnischen räknat. 1913 insattes i falsen en träram med en löstagbar, enkelt dekorerad lucka.

Å vardera sidan om altarnischen befinner sig en sannolikt 1444¹ igenmurad ingångsöppning till långhuset. De ha upptill varit täckta av grova stockar, av vilka märken äro bevarade.

I vardera av tornets norra och södra yttermurar finnes ett tunnvalvt rum (fig. 15), som står i förbindelse med mittrummet genom en öppning, täckt med kalkstenshällar och kraftiga ekstockar, delvis ännu bevarade, ehuru i förkolnat tillstånd. I båda öppningarna ha funnits dörrar (hakarna kvarsittande), som ledat inåt smårummen och som i det södra rummet kunnat tillstängas medels en kraftig bom. Varje rum har upplysts av en rektangulär glugg i ytterväggen (förminskade genom senare gjord imurning med tegel). Gallret i södra gluggen är samtidigt med förminskningen och troligen medeltida. Den norra gluggens galler är från 1913. I båda rummen sandgolv

Bottenvåningen har ursprungligen saknat direkt kommunikation med tornets övre partier. Till desamma ledde tvenne trappor, en i norra, en i södra yttermuren, vilkas ingångsöppningar befunno sig i långhusets västra ända, med tröskeln omkr 75 cm. ovanför dettas golv. Vid valvslagningen i långhuset (1444) kommo hörnpilastrarna att täcka för dessa ingångsöppningar, som därför måste igen-

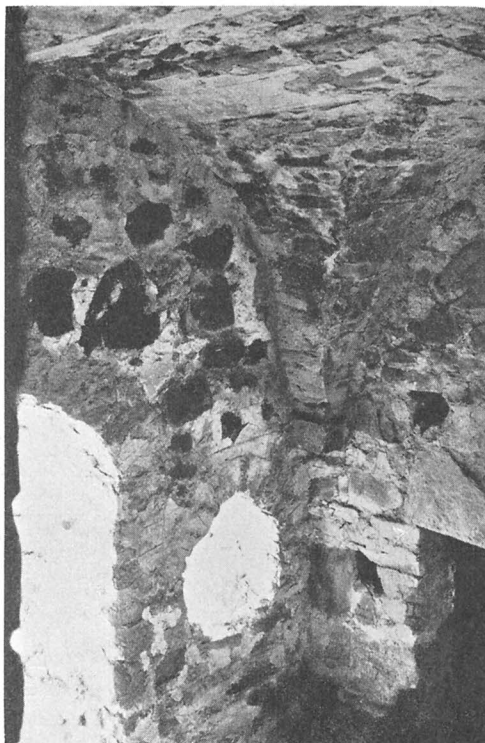

Fig. 17 Askeby. Nedre tornkapellet nordvästra hörn. Observera valvanfanget med dess konsol. Foto 1916.

Die nordwestliche Ecke der Turmkapelle im Erdgeschoss.
The northwestern corner of the lower tower-chapel.

¹ Det från 1444 stammande putsdraget i långhuset täcker nämligen över dessa öppningar.

Fig. 18. Askeby. Kyrkan från sydväst. Foto 1916.

Die Kirche von Südwesten. — The church from the southwest.

muras.¹ Man upptog i stället en ny öppning, som genom långhusets västra vägg (troligen från en läktare) ledde direkt in till den övre tornvåningen (jfr s. 18).

När så långhusets västligaste travée år 1775 apterades till sockenmagasin, synes man ha murat igen också denna öppning. För att likväl erhålla förbindelse med tornets övre våning, vilken vid denna tid användes som prästgårdens källare, upptogs nu en stickbågig öppning i bottenkappellets södra vägg, varigenom direkt förbindelse erhöles med södra murtrappan. Denna sistnämnda ingång murades med tegel och försågs med en dörr. Samtidigt inplacerades ett mellangolv i bottenvåningens kapell, varigenom detsamma delades i en övre och en undre källareavdelning. Detta mellangolv avlägsnades 1913. Numera är öppningen till södra torntrappan, såsom obehövlig, tillstängd med ett järngaller.

De ursprungliga förbindelselederna med tornets övre delar utgjordes, såsom ovan framhållits, av trapporna i norra och södra yttermurarna. Dessa täckas av tunnvalv, vilande på 5—8 cm. breda, i murlivet indragna vederlagskanter, som upp-

¹ De igenmurade trapporna ha sedermera kommit att spela en stor roll i folkfantasi. De anses utgöra begynnelsen till igenmurade underjordiska gångar, som lett till andra kloster etc. Traditionen vet att berätta om en person, som gått ned i en av dessa gångar och aldrig kommit upp, varefter de försiktigtvis båda igenmurats.

Fig. 19. Askeby. Kyrkan från sydost. Foto 1916.
Die Kirche von Südosten. — The church from the south-east.

burit skålbräderna, av vilka tydliga spår äro synliga.¹ Trapporna upplysas av gluggar (delvis igenmurade), täckta med kalkstenshällar. Gluggarna äro så placerade, att de upplysa jämväl det stora mittrummet i övre våningen. I trappornas västra ända en murad sittplats.

Övervåningens stora mittrum har nästan samma ytdimensioner som bottenvåningens. Det täckes av ett illa slaget tunnvalv av tegel med vederlag i norr och söder, tvivelsutan tillkommet i samband med det översta tornpartiets rasering efter branden 1609.

Golvet i övre tornrummet består av sand. Längs väggarna löpa murade sittbänkar (djup 26 cm.). I den östra väggen upprepas samma anordning som i våningen inunder i mitten en halvsfäriskt avslutad nisch, i vilken dock inga spår av altaranordning finnas bevarade. Huruvida även här en mittglugg öppnat sig mot långhuset, kan icke avgöras, alldenstund mittpartiet liksom också norra sidan av nischen 1444 ommurats med tegel. På ömse sidor om mittnischen äro rundbågiga öppningar mot långhuset. Vid valvslagningen i långhuset år 1444 igenmurades den södra av dessa öppningar², den norra förminskades och sänktes för

¹ På enahanda primitiva sätt har man förfarit vid slagningen av de flesta valv och bågar i den äldsta kyrkan.

² Jfr noten å s. 15.

att undgå att komma i kontakt med långhusvalvet.¹ I denna sin nya form tjänade denna öppning under tre århundraden som förbindelseled med den övre tornvåningen. Vid sockenmagasinets inrättande i långhuset igenmurades, som ovan påpekats, denna öppning², för att återigen upptagas och komma i bruk genom restaureringen år 1913.

Tornets övre våning upplystes huvudsakligen genom en rundbågig glugg i väster (fig. 16), som emellertid förminskats genom tegel-imurning, så att den f. n. är föga mer än en springa.

Huru tornets övre partier varit beskaffade, veta vi ej. Från vinden kan man iakttaga, att å insidan av tornets västra mur (= det nuvarande gavelröstet) en trappa varit anbragt, bestående av korta stockar, vilkas ändrar varit inmurade i väggen.

LÅNGHUSET Långhusmurarnas ytterliv gå i flykt med tornets. Den punkt, där långhuset vidtager, markeras dock å södra sidan genom en vid nämnda punkt begynnande, fram till södra korsarmen löpande indragning av murens ytterliv, från överkanten omkr. 100 cm. nedåt. Över indragningen har man anordnat ett slags taklist, bildad genom en rad på kant och i sicksack ställda hällar (fig. 7).

Hela det ursprungliga långhuset finnes i behåll, ehuru endast dess östra del användes till gudstjänstlokal. Redan 1775 avstängdes nämligen de båda västra travéernas övre partier för att inrymma sockenmagasinet. Nedre delen av travéerna bibehölls dock som vapenhus. 1876—77 begränsades magasinet till att omfatta den västligaste travéen i dess helhet, vilken avstängdes från kyrkorummet med en murad vägg. Tack vare detta arrangement ha i denna travée befintliga portaler, fönster samt vägg- och valvmålningar förblivit orörda. Sockenmagasinet har numera upphört att finnas till. Travéen användes för närvarande dels som uppslagsplats för fattig-spannmål, dels som kolbod, dels som ett slags museum. Från detta sistnämnda leder en trappa upp till övre tornvåningen.

I öster avslutas långhuset av triumfbågmuren med dess gavelröste. Triumfbågen är av spetsbågig, säkerligen icke ursprunglig form.

FÖNSTER De ursprungliga fönstren kunna bäst studeras från kyrkvinden. Tvenne yttre smygar ha dock såsom nischer bevarats i södra ytterväggen. Fönstren, tre å norra, fyra å södra långsidan, voro rundbågiga, relativt stora. Genom valvslagningen blevo de oanvändbara. Vid detta tillfälle synas därför tvenne nya, något större, svagt spetsbågiga fönster upptagits i långhuset, det ena — ännu bevarat — i norra väggen, i mittlinjen av den västligaste travéen, det andra — 1876—77 betydligt ut-

¹ De ursprungliga avlastningsbågarna till dessa öppningar äro nu synliga *ovan* valvet, från långhusvinden.

² Den var nämligen 1913 *icke* övertäckt med puts slagret från 1444. Jfr s. 15, noten. Under åren 1775—1913 försiggick, som å s. 16 omtalats, förbindelsen med övre våningen genom en glugg i bottenrummets södra mur.

vidgat — i den mellersta travéens södra vägg. Före restaureringen 1876—77 fanns också ett stort fönster i den östligaste långhustravéen, inklämt mellan andra pilastern från öster och södra korsarmens västra mur; sannolikt var det detta fönster, som upptogs 1823 (L. I. 1). 1876—77 igensattes detta, samt upptogs två nya fönster i långhusets norra vägg. Liksom fönstret i mellersta travéens södra vägg fingo dessa nya fönster spetsbågiga avslutningar och enkla, skränande poster. Spröjsverket är, liksom i koret, av gjutjärn. Det gamla fönstret i »magasinet» har dock endast järngaller.

Ursprungliga portaler finnas tvenne, mitt emot varandra i långhusets västra INGÅNGAR del. Båda äro rundbågiga, ganska stora, men förminskade genom imurning med tegel. Dörren i den södra portalen, ganska ålderdomlig, har några smidda järnbe-

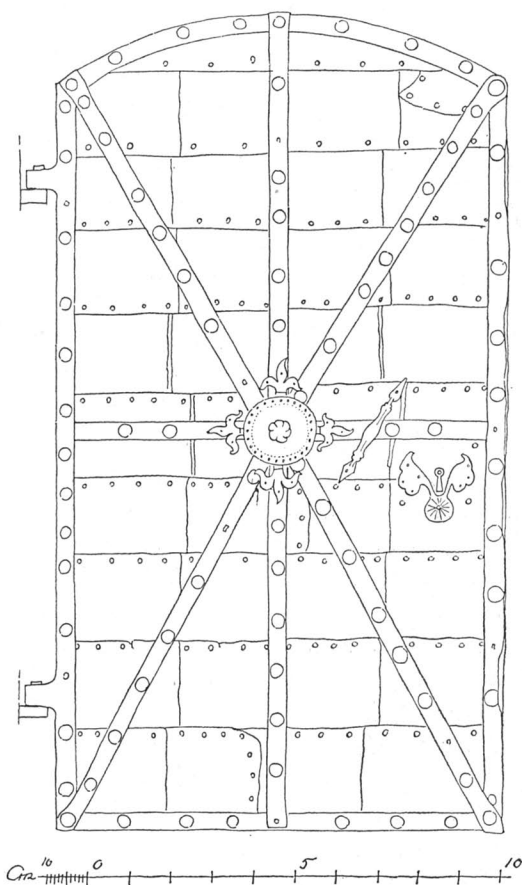
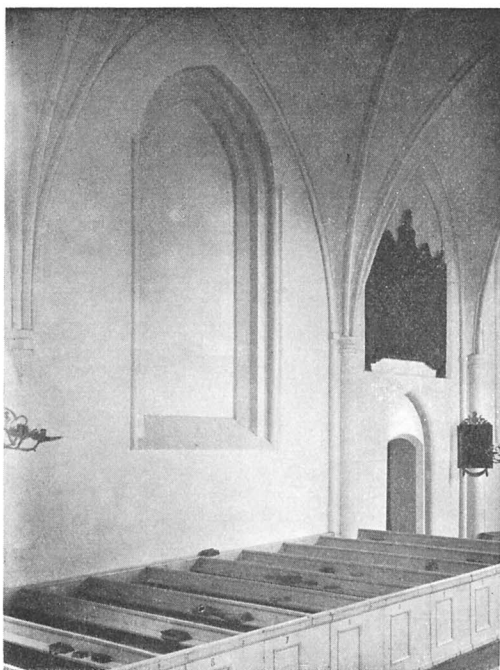

Fig. 20. Askeby. Dörr mellan koret och sakristian. Uppmätt av Th. Bergentz 1915.

Eiserne Tür zwischen Chor und Sakristei. Mitte d. 15. Jhts.
Iron door between the choir and sacristy. Middle of 15th century.

GOLV

INNervÄG-
GAR OCH
VALV

Fig. 21. Askeby. Korets norra vägg med portalen till sakristian. Foto 1916.

Die nördliche Wand des Chors. — The northern wall of the choir.

teglets dimensioner, överensstämmande å båda håll. Långhusets valv vila på sköldbågar och tresprångiga pilastrar med fyrkantiga, 3—4 cm. utkragade stenar som kapitäl. Invid sköldbågarna en rundstav Slutstenar kvadratiska. Ribbornas genomskärning visar en päronformig mittstav med ett litet, vinkelrätt språng å vardera sidan. Valven äro liksom i koret halvstensvalv, slagna »på stick» Omkr. 150 cm. ovan kapitälerna finnas smärre, avlång-fyrkantiga hål, gående tvärs igenom valvkapporna, ett i varje (= avloppshål för eventuellt i vinden inkommande vatten).

SÖDRA KORS-
ARMEN

Vid långhusets södra sida och i förband med detsamma befinner sig en utbyggnad, bildande en korsarm. Dess västra sida dekorerats med en hörnlisen samt en rundbågfris med sex bågar, dess södra gavel av en mitt- och tvenne hörnlisener, mellan vilka en rundbågfris om sammanlagt fyra bågar. Å östra sidan en absid, utvändigt rakt avskuren i öster.

Ingångsöppningar finnas numera såväl i öster som i väster, den förra säkert i sin helhet, den senare i sin nuvarande form av nyare dato.¹ Mot långhuset har korsarmen en bred och låg, rundbågig öppning. Vid valvslagningen 1444, då en

¹ Den västra portalen var före 1876—77 mindre och hade en inåt skränande smyg.

slag och en dörr-ring med drakhuvuden, vilka beslag dock torde ha tillhört en ännu äldre dörr. I den norra en gammal dörr, helt beslagen med plåt. Båda portalernas dörrar ha kunnat tillslutas inifrån genom bommar.

Läget av långhusets golv kan bestämmas genom en stor kalkstenshäll, som ännu befinner sig *in situ* strax innanför södra portalen. Sannolikt har hela det ursprungliga golvet i långhuset varit täckt med sådana hällar.

Mellan golven i tornets bottenvåning och i långhuset har varit en nivåskillnad av omkr 80 cm. Gluggen i den förras altarnisch har sålunda med sin underkant befunnit sig blott vid pass 70 cm. över långhusgolvet.

Golvet i den som kyrka använda delen av långhuset är av trä.

Den valvslagning, som år 1444 ägde rum i det nya koret, torde efter allt att döma ha sträckt sig jämväl till långhuset. Valvens karaktär är, liksom också

hörnpilaster kom att delvis stänga till öppningen, uppfördes i densamma en tegelmur, genombruten av en stickbågig ingång, i vilken en relativt ny dörr med en väldig lås nu befinner sig.

I senare tid har korsarmen använts som vapenhus (»södra våckenhuset»).

I korsarmens södra vägg finnes en rundbågig nisch, som torde vara lämning efter en igensatt portal. Sannolikt ledde densamma direkt in i klostret.

Korsarmen har upplysts av ett mycket lågt sittande fönster å södra väggen, vars inåt starkt skrånande, upptill horisontella smyg finnes bevarad som nisch å insidan.¹ Troligen har också ett fönster funnits i absidens fond. Vinden har upplysts av en rak-täckt, 1876—77 igenmurad glugg strax ovanför absidens tak.

Korsarmen täckes av ett tunnvalv av kalksten med i murlivet kraftigt indragen vederlagskant i öster, absiden av en halvkupol, tunnvalvslikt utdragen åt väster. Tvenne mindre, rektangulära urtagningar å absidens insida — tvivelsutan ursprungliga sakramentskåp² — finnas markerade å uppmättningsritningen från 1876. Förmodligen igenmurades de vid restaureringen samma år. En grund nisch, vilken troligen tjänat som väggskåp — h. 157, b. 107, dj. 31 cm. — finnes bevarad nere vid golvet i västra väggen.

Golvet är av trä.

Den stora tegel-tillbyggnaden, som vidtager öster om triumfbågen, får här benämningen koret, oaktat densamma sedan reformationstiden jämväl tjänat som församlingsrum.

Enligt en i korvalvet fordom befintlig inskription (jfr s. 25) slogs detta 1444, vilket således bör vara året för fullbordandet av hela korbygget.

Det nya koret, som har tresidig avslutning i öster, gjordes något bredare än det gamla långhuset, en olikhet, som dock kunde döljas tack vare kormurarnas anslutning till korsarmarna, vilkas takfall dolde skarvarna.

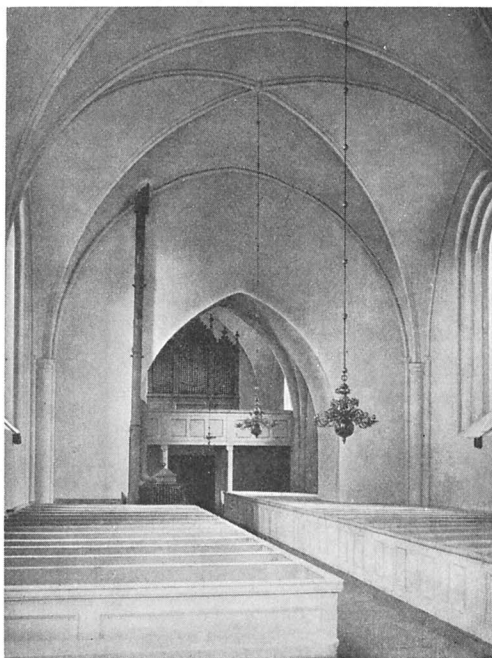

Fig. 22. Askeby. Interiör mot väster, sett från koret. Foto 1916.

Intérieur gegen Westen. — Interior towards the west.

KORET

¹ Å fig. 6 ha de yttre smygarna till dörren och fönstret icke kunnat markeras, alldenstund deras form är obekant.

² »Å rundelns hvarje sida märkes ett fyrkantigt väggskåp» (BRUNIUS).

FÖNSTER

Fig. 23. Askeby. Interiör av sakristian, mot sydväst. Foto 1916.
 Interieur der Sakristei gegen Südwesten. — Interior of the sacristy towards the south-west.

Koret omgavs ursprungligen av åtta strävpelare (fig. 19) med kvadratisk grundplan. Vid sakristians byggande revos tvenne av dessa. En ny strävpelare, den västligaste å norra sidan, uppmurades vid restaureringen 1876—77, i samband med borttagandet av där befintliga utbyggnader. Jfr s. 30.

Koret hade ursprungligen åtta fönster. Samtliga äro ännu bevarade, ehuru det östligaste döljes av altartavlan och det norra i mellersta travéen måst igenmuras vid uppförandet av sakristian.¹ Över portalen till sakristian har aldrig funnits något fönster. Där är i stället en grundnisch med enkla skråkanter utsparat i väggen. Vid restaureringen 1876—77 förlängdes samtliga fönster nedåt, enligt uppgift 10 tum (K. I. 3). Sannolikt avser detta mått själva dageröppningen. Fönsterbänkens nederkant har nämligen å insidan sänkts icke mindre än 55 cm., vil-

ket framgår av jämförelse med det östligaste, alltjämt oförändrade fönstret.

Smygarnas profilering är, med obetydliga oregelbundenheter, från murlivet räknat följande. Invändigt: rundstav, skråkant, rundstav, enkelt språng, skråkant, enkelt språng. Utvändigt: rundstav, enkelt språng, skråkant, enkelt språng. Å de två fönstren å norra sidan övergå dock rundstavar och skråkanter, såväl in- som utvändigt, i höjd med bågarnas anfang till enkla språng.

Korfönstren erhöles 1876—77 spröjsverk och glas av enahanda art som i långhuset.

ÄLDRE GLAS-
MÅLNINGAR

Före branden år 1700 synas glasmålningar ha funnits, att döma av biskop H. Spegels anmärkning i visitationsprotokollet 1696 »Uti thet ena fenstret på Södra sidan står en biskops afmålning, med sit wapn, som är en Grip» (Domkap.).

PORTAL TILL
SAKRISTIAN

Från koret leder till sakristian en stickbågig portal (fig. 21). Inåt kyrkan har den en spetsbågig omfattning, uppkommen genom en nischartad insänkning i muren med rundade kanter. I portalen en dörr av nitade järnplåtar, förstärkta med järnribbor (fig. 20). I mittpunkten av dörrens inåt kyrkan vända sida en rund platta, från vilken fyra liljor växa ut. Å samma sida en nyckelplåt och ett handtag. Allt vackert arbete i järnsmide. Dörren, liksom portalen i dess helhet, är troligen samtida med korbygget.

¹ Fönstret är synligt som nisch såväl från koret som från sakristievinden.

Koret täckes av tvenne kryssvalv och ett sexdelat valv. Valven äro av enahanda art som långhusets, men med ett par avvikelser. I stället för sköldbågar, som av naturliga skäl här saknas, finnes sålunda blott en enkel rundstav, varjämte gördelbågarna ha samma profilering som valvribborna.

Valven uppbäras av väggpelare, bestående av en halvkolonn, flankerad av tvenne smalare knektar med halvcirkelformig genomskärning. Halvkolonnernas kapitäl utgöras nedifrån räknat av plattlist, käl och halvrund platta, knektarnas av en halvrund eller fyrkantig platta. Av särskilt utformade baser finnas inga synliga spår. Mellan korets båda kryssvalv ersättas väggpelarna av ganska rikt profilerade konsoler med halv-oktogonal genomskärning. Jfr fig. 8 och 21.

Nedtill i södra korväggen finnas tvenne, sannolikt ursprungliga nischer, gående rätvinkligt in i muren, nu inredda med träskåp¹ en större under tredje fönstret från väster, stickbågig (h. 141, b. 240, dj. 59 cm.), en mindre under det sydöstra fönstret, med rak överkant (h. 71, b. 91, dj. 61 cm.). Den förras underkant befinna sig 66, det senares 85 cm. över den nuvarande golvnivån.

I östra väggen, under fönstret finnas vid sidan av varandra tvenne stickbågiga nischer, den ena helt, den andra delvis igenmurad. Båda synas ha varit lika stora (h. 77, b. 95, dj. 60 cm.). Underkanterna befinna sig 82 cm. över det nuvarande golvet.

Av dessa nischer böra de tvenne sistnämnda med hänsyn till sitt läge ha tjänat som sakramentskåp. Den större nischen i södra väggen var ju däremot väl lämpad som förvaringsplats för textilier.

I vad mån korbyggnadens golv ligger i ursprungligt läge, kan icke avgöras. Någon bestämd anledning att antaga motsatsen, finnes dock ej. Golvet i den för sittplatser använda delen (de två västra travéerna) är av trä med kalksten i gångens östra del. 1718 gjordes »kyrckiogången jämn och telgsten inlades» (K. I. 1).

¹ Följande beskrivning och måttuppgifter gälla träskåpen, alldenstund nischernas murverk f. n. undandrager sig undersökning.

Fig. 24. Askeby. Interiör av sakristian mot norr. Foto 1916.

Interieur der Sakristei gegen Norden. — Interior of the sacristy towards the north.

INNERVÄG-
GAR OCH
VALV

GOLV

SAKRISTIAN

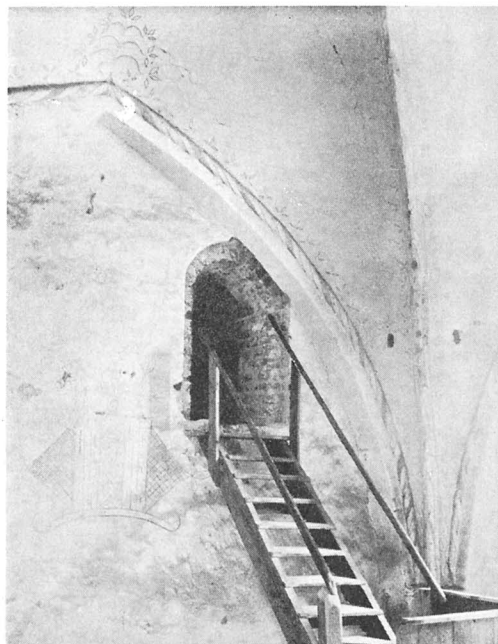

Fig. 25. Askeby. Långhusets västra vägg med ingång till övre tornvåningen. Observera dekorationen. Foto 1916.

Eingang vom Langhause zum oberen Geschosse des Turmes. Entrance to the upper floor of the tower from the nave.

I det nuvarande, egentliga koret, som ligger ett trappsteg högre än gången, består golvet av kalkstenshällar och gravstenar. I detsamma sydöstra del befinner sig postamentplattan till dopfunten. Plattan har samma genomskärning som den sistnämndas fot, efter vilken den är avpassad.

Innanför altarringen ligga finhuggna kalkstensplattor, inlagda 1841 (K. I. 3). År 1836 beslöts att, till förekommande av svampning, graven »under altaret» skulle igenfyllas.

Den omständigheten, att — såsom man från sakristievinden kan övertyga sig om — å norra sidan det andra korfönstret från väster blivit dolt av sakristian, visar, liksom också beskaffenheten av sakristians murverk, att densamma, åtminstone i sin nuvarande form, är senare än koret. Vid sakristians byggande har i väster en strävpelare fått kvarstå, ingående i muren. Den andra och den tredje strävpelaren, från korets östra ända räknat, har däremot rivits.

Till sakristievinden leder en stickbågig glugg i gavelröset. Det sistnämndas spets är murad av tegel i munkförband.

I norra muren befinner sig en stickbågig portal, sannolikt förändrad i senare tid. I öster ett stickbågigt fönster med träspröjsar, skyddat av ett järngaller. Fönstret förstörades 1823. Samtidigt igenmurades ett annat fönster i norr (K. I. 2). Sakristians golv är av trä, inlagt 1759 (K. I. 1).

Sakristian täckes av tvenne kryssvalv, samtida med väggarna. Inga sköldbågar, utom mot kyrkan. Sköldbågarna ersättas av enkla rundstavar. Ribborna och gördelbågen ha halv spetsoval genomskärning. Västra valvets ribbor få strax invid slutstenen rektangulär genomskärning. Slutstenar fyrkantiga. Ribborna och bågarne avslutas nedtill direkt i väggen. Mot korväggen finnes mellan valven en ensprångig pilaster.

I sakristian finnes en öppen spis samt en liten kamin.

År 1444 synas valven i hela kyrkan försetts med en enkel ornamentalt utsmyckning¹,

MEDELTIDA
KALKMÅL-
NING

¹ Märk, att kyrkan var en cistercienserkyrka, varför figurala framställningar knappast kunna väntas.

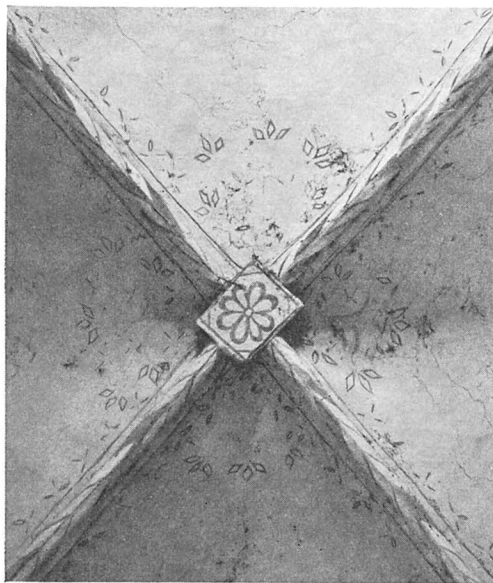

Fig. 26. Askeby. Dekoration i det västligaste långhusvalvet. Foto 1916.

Gewölbemalerei im Langhaus (1444).
Vault paintings in the nave (1444).

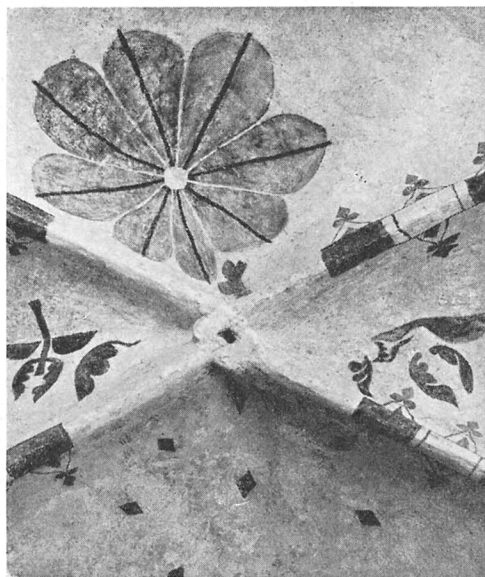

Fig. 27. Askeby. Dekoration i sakristians östra valv. Foto 1916.

Detail der Gewölbemalerei in der Sakristei. Um 1500.
Detail of the vault paintings in the sacristy. About 1500.

utförd i svart och rött. Den finnes numera bevarad endast i långhusets västligaste travée.

Mitt å västra gavelväggen synes något som liknar en väldig biskopsmössa (jfr fig. 25), å samma vägg, strax nedanför valvanfangen befinna sig tvenne röda konsekrationsskors och något lägre, å väggens mitt, ett större, rikare utsirat dylikt i rött och svart.¹ Valvstrålarna och rundstavarna invid sköldbågarna äro bandade på snedden i svart, rött och vitt. Längs valvstrålar, sköld- och gördelbågar löpa rader av tredelade, röda blad. Vid bågarnas hjässpunkter samt kring slutstenen, i vinklarna mellan ribborna, röda, trädliknande figurer. Å slutstenen en röd rosett² (fig. 26).

Schablon har ej använts.

I koret ha valven förmodligen varit dekorerade på liknande sätt som i långhuset, möjligen dock något rikare. I Abraham Aschanius' 1667 gjorda beskrivning över kyrkan (Ransakn.) omnämnes följande inskription i »munkestyyl» såsom befintlig »under kyrkietaaket» (enligt WIDEGREN befann den sig »under hwalfwet i den så kallade Klosterkyrkan») Ad honorem Dei et gloriosæ virginis Mariæ

¹ I korsens mittpunkter befinna sig rätt kraftiga hål, sannolikt efter ljushållare.

² En alldeles liknande dekoration finnes i Veta kyrka, Östergötland.

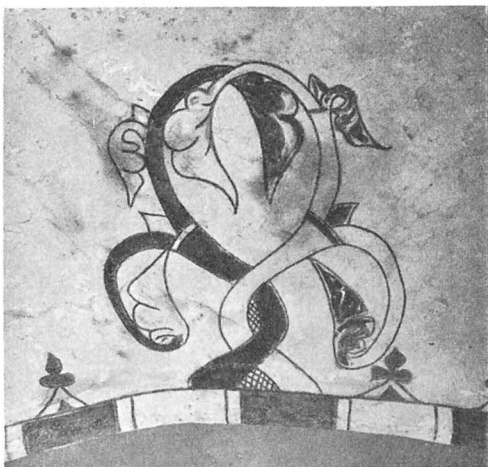

Fig. 28. Askeby. Dekoration i sakristians östra valv. Foto 1916.

Detail der Gewölbemalerei in der Sakristei. 16. Jht.
Detail of the vault paintings in the sacristy. 16th century.

Matris eiusdem et Sancti Bernhardi consummata est testudo hæc. A^o Domini MCDXLIV die S. Petri Martyris, Religiosa Domina Anna præsidente, D^{no} Olao Oeconomo et Matthia Joannis opifice existentibus. Övers. Till Guds och hans moders, den ärofulla jungfru Marias och den helige Bernhards ära fullbordades detta hvalf Herrens år 1444 på Petrus' Martyrens dag (29 april). Då var nunnan fru Anna föreståndarinna (d. v s. för klostret), herr Olof syssloman och Matthias Johansson byggmästare.

Denna nu försvunna¹ inskription lämnar oss en rad intressanta meddelanden. Först och främst angående tiden för valvslagningen och därmed också för korbygget. Det fullbordades 1444, men hade

sannolikt påbörjats något år förut. Uppgiften, att vid det nya korets invigning abbedissans namn skulle varit Anna, stämmer överens med vad vi veta från andra källor, nämligen att en Anna Jakobsdotter var abbedissa 1451. Syslomanen Olof bör vara identisk med den Olof Nigilsson, vilken s. å. omnämnes i denna egenskap.²

Slutligen få vi den mycket värdefulla upplysningen, att byggmästaren hette Matthias Johansson. Vi skola nedan (s. 32) återkomma till hans person och verksamhet.

Inskriptionens återopande av Guds moder och S. Bernhard blir helt naturligt, om vi betänka, att det här var fråga om en kyrka, tillhörande ett nunnekloster av cistercienserorden.

När denna märkliga inskription fullständigt kalkades över, kan icke avgöras.

¹ Vid den reparation, som följde efter den olycksdiga branden 1700, tyckes denna inskrift blivit i väsentlig grad korrumpierad. År 1725 återges den av kyrkoherde Nils Aurelius sålunda: Ad honorem Dei, memoriam beate Virgines Mariæ et usum Sacri ordinis Bernardini A^o Dⁿⁱ 1418 exstructa est hæc domus a religiosa D^{na} Anna, Prædicante D^{no} Olavo.

Det är lätt att finna, hur denna nya form uppstått. En del av den ursprungliga inskriptionen har tydligen varit så förstörd, att den icke kunnat tolkas; det övriga har vid restaureringen missförstått, t. ex. orden »præsidente, D^{no} Olao» som blivit »Prædicante D^{no} Olavo». Denne Olof har med anledning härav gjorts till kyrkoherde i församlingen. Så t. ex. av I. J. HÅHL samt efter honom av J. A. WESTERLUND och J. A. SETTERDAHL i deras Linköpings stifts herdaminne (resp. 1846 och 1919 ff.).

² Både abbedissan och sysslomanen namngivas i ett brev 19. 1. 1451, avtryckt i A. NORDÉN, Norrköpings medeltid (1918), s. 154—156.

WIDEGREN omnämner den 1817 Vid Mandelgrens besök i kyrkan 1846 var den dock redan försvunnen. »Så bli genom en fäkunnig välmening vackra byggnadsverk och upplysande inskrifter översuddade» (BRUNIUS).

Från betydligt senare tid, troligen från 1500-talet, är den ursprungliga dekoration av sakristian, vilken 1913 blottades i det östra valvet. Färgerna äro svart, rödbrunt (caput mortuum) och något grönbräunt. Valvstrålarna ha en bred tvärrandning i rödbrunt, kantat med svarta linjer. Å valvkapporna, längs strålarna, stjälkar med klöverblad. I hjässan samt över sköld- och gördelbågarnas mitt synas fantastiska ornament. palmblad och andra blad, hopslingrade akanthusrankor av ålderdomlig typ m. m. (fig. 27 och 28).

Tidpunkten för denna dekorationens överkalkning anges av den i svart utförda inskription, som, omgiven av en lagerkrans, befinner sig över ingången till kyrkan, så lydande: *Sacrarium hoc calce illinitum sumptibus¹ Abrahami Aschanij A^o 1672 12 Maij* Övers. Denna sakristia kalkfärgades den 12 maj 1672, på Abraham Aschanius' bekostnad. Årtalet *A^o 1763* under denna inskription anger en förnyad vitkalkning (jfr K. I. 1).

BYGGNADSHISTORIA

Den äldsta anläggningen i Askeby har bestått av torn, långhus med tvenne korsarmar med absider samt ett smalare och lägre, säkerligen absidavslutat kor (fig. 29). Den södra korsarmen finnes ju ännu bevarad, grundmurarna till den

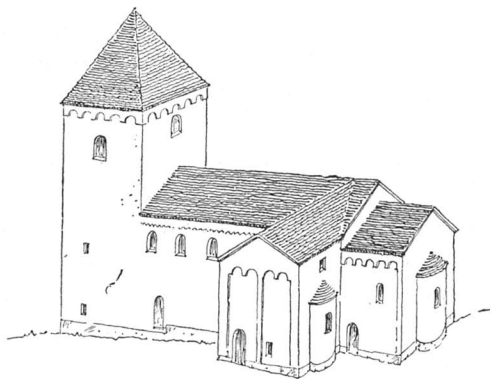

Fig. 29. Askeby. Rekonstruktion av Askeby kyrka i dess äldsta skick. Hypotetiska äro å teckningen följande partier: Tornets ovanför långhustaket befintliga del, fönstret i södra korsarmens absid, korets längd, dess dekoration, fönster, portal och absid.

Rekonstruktion der ältesten Kirche. — The oldest church (reconstruction).

¹ —us är förkortat på vanligt sätt.

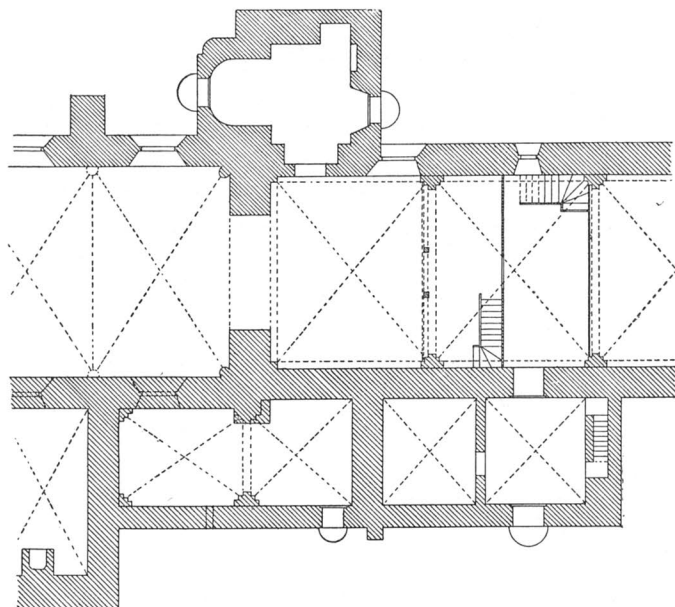

Fig. 30. Askeby. Grundplan av kyrkans mellersta del, före restaureringen 1876—77. Troligen uppmätt av A. Nyström. Efter original i kyrkans arkiv.

Grundriss des mittleren Teiles der Kirche vor 1876—77, mit den zu dieser Zeit entfernten Anbauten der nördlichen Seite. Plan of the central part of the church before 1876—77, when the enlargements on the northern side were taken away.

norra blottades av förf. 1919 (fig. 31). Den har haft samma dimensioner som den södra, men företett en betydlig skevhet i västra muren.¹ Absiden har sin yttre, halvrundera form bevarad, ett vittnesbörd om att avskärningen av den södra korsarmens absid icke är ursprunglig, utan utförts senare, säkerligen 1444 för att lämna plats för korfönstret.

Grundmurarna till norra korsarmen äro omsorgsfullt murade av kalksten. Absiden har haft en enkel sockel, bestående av en finhuggen skråkant. Att den norra korsarmen haft en lisen-indelning av liknande art som den södra, visas av de utskjutande postamentplattor, som befinna sig i grundmurens hörn.

Läget av det äldsta korets takfall och nock är tydligt markerat å långhusets östgavel (synligt från korvinden). Det gamla korets takfall har ej gått parallellt med det nuvarandes, utan har varit mindre spetsigt. Den forna nocken har be-

¹ Märk dock, att å fig. 6 skevheten förefaller större än den verkligen är, på grund av att långhusmuren också är skev i motsatt riktning! Grundmurarnas mått voro följande: västra murens tjocklek 136, den norras 150 cm. Korsarmens längd (från det nordöstra till det nordvästra hörnet) 565 cm. Dess bredd (från det nordvästra hörnet till långhusets vägg) 530 cm. Det inre av den norra korsarmen har icke blivit utgrävt.

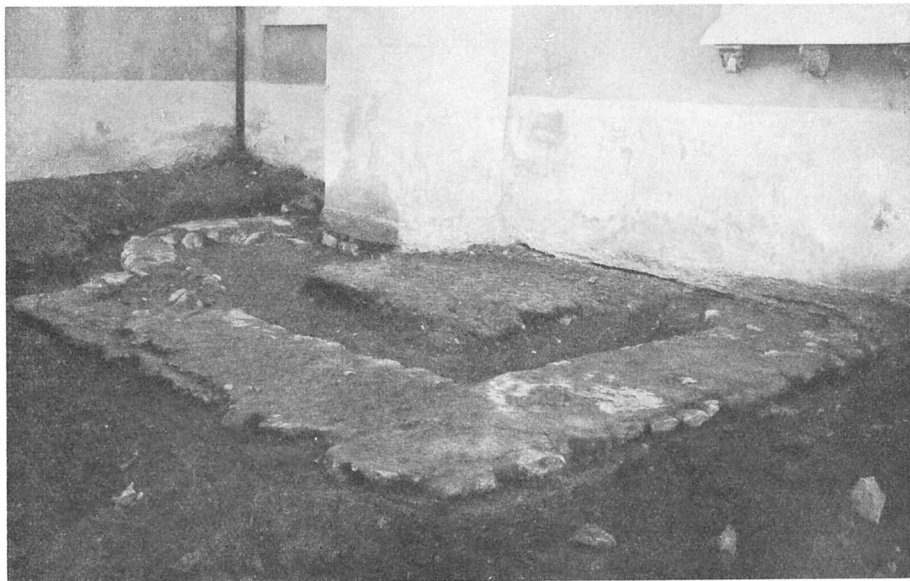

Fig. 31. Askeby. De 1919 blottade grundmurarna till norra korsarmen. Foto 1919.

Die Grundmauern des nördlichen Querschiffes, 1919 blossgelegt.
The foundation wall of the northern transept, laid open in 1919.

funnit sig omkr. 325 cm. nedanför den nuvarande. Förbindelsen mellan långhus- och korvindarna förmedlades — och gör så fortfarande — genom en smal öppning nära röstets mitt, upptill täckt av i vinkel ställda kalkstenschällar.

Med största sannolikhet har även det ursprungliga koret varit dekorerat med lisener och rundbågsfris.

Att långhuset ursprungligen icke varit välvat, bevisas av de ursprungliga fönstrens plats. Hur det ursprungliga koret varit täckt, veta vi däremot ej med bestämdhet. Möjligen kunna vi få en ledtråd av följande förhållande.

Det finnes i kyrkan bevarade fyra konsolstenar av sandsten, vilka genom sina dimensioner visa sig ha hört samman. Tre av dessa äro 1876—77 placerade under fönstret till vänster om huvudingången å norra kyrkväggen (fig. 32). Tvenne bestå av ett vädurshuvud, uppbärande en aback; å den tredje uppbäres den sistnämnda av tvenne människohuvuden med en låg huvudbonad (lik ett brett band).¹ Denna konsols undersida är utformad som ett djurhuvud med stora öron. Mellan människohuvudena fläta sig repartade grenar, som utgå från djurets mun och som

¹ Denna typ av konsoler har sina förebilder i den lombardiska och den från Lombardiet påverkade 1000- och 1100-talsskulpturen. Konsoler, starkt erinrande om Askeby-vädurarna, förekomma t. ex. i Basel (dómen). De tillhöra där rundbågsgesimser under takkanten å korets yttermur. Även ansiktskonsolen i Askeby har motsvarigheter i Basel. Hur pass direkt det lombardiska inflytandet är uti Askeby, är ej lätt att avgöra.

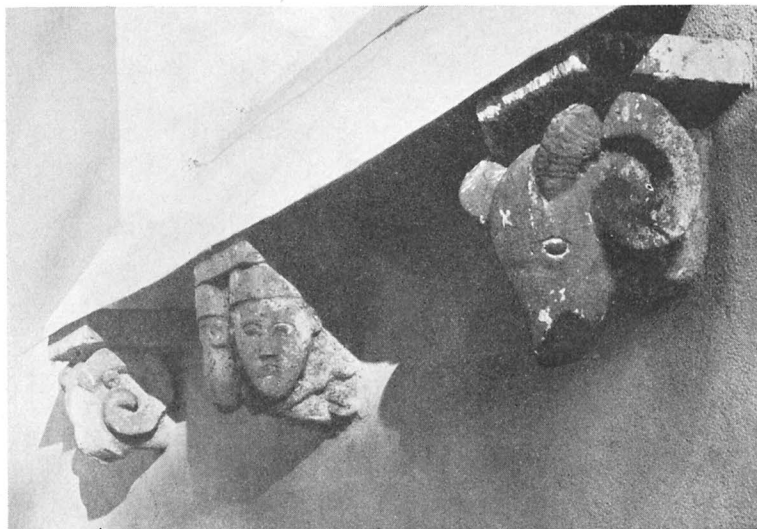

Fig. 32. Askeby. Konsolstenar, inmurade i norra ytterväggen Foto 1916.
Mittelalterliche Kragsteine. — Mediæval brackets.

därifrån fortsätta uppåt sidorna med blad, som likna askblad. Den fjärde konsolen ligger lös i tornet. Dess rundade understycke täckes av stora blad, lika fikusblad. En vulst skiljer understycket från abacken. Längden av abackens framkant är å de båda vädurskonsolerna 29, å de båda övriga 26 cm. Abackens tjocklek 6 cm.

För att få klarhet rörande dessa konsolstenars ursprung måste följande ihågkommas. Vid restaureringen 1876—77 nedrevos å kyrkans norra sida en rad tillbyggnader. Grundplanen till desamma framgår av A. Nyströms planritning av 1876 (fig. 30). Samtliga lågo under ett snedtak, som fortsatte kyrktaket nedåt, med samma fall som detta. Taklisten hade i norr samma höjd som sakristians.

I denna långa gömdes nu resterna av den norra korsarmen, vars nordmur i senare tid dragits ut till sakristian. Det härigenom bildade rummet, till vilket man kom genom en portal i norr, täcktes av tvenne kryssvalv av tegel, vilande på tresprångiga mitt- och (i öster) hörnpilastrar. I det ena av dessa valv tjänstgjorde nu vädurshuvudena som konsoler och de båda människohuvudena som slutsten. Mandelgren har i sina samlingar en avbildning av detta arrangement, vilket tydligen är av relativt ungt dato, alldenstund det ju bör vare senare än eller samtidigt med sakristians uppförande.¹

¹ Med Mandelgrens teckning kan jämföras hans text (Beskr.): »I hvalfvvet i materialboden äro vid nedra ändarna af hvalfbågarna Vädurshufvuden, och slutstenen utgöres af 3de Ansikten såsom Ornat». Nordenskjöld påpekar detsamma: »Den å norra sidan med kyrkan hopbyggda numera

Den fjärde konsolen var, enligt en anteckning av Sohlman på en teckning i A. T. A., insatt någonstädes i yttermuren.

Är det icke troligt, att dessa fyra konsoler tillhört det ursprungliga koret, där de uppburit ett kryssvalv av kalksten med kraftiga ribbor?

Den fullständiga frånvaron av drag, som sammanhånga med cisterciensisk byggnadstradition, tillvaron av tornet, som direkt strider mot densamma, samt den omständigheten, att kyrkan under klostertiden jämväl varit församlingskyrka — allt detta visar, att den ursprungliga kyrkoanläggningen i Askeby är äldre än klostret, d. v. s. äldre än senast 1185.¹ Förhållandet skulle alltså vara analogt med vad som är fallet i Vreta kloster, som enligt en mycket sannolik tradition varit moderkloster åt Askeby.²

Troligen är Askeby kyrka byggd med den äldsta Linköpingsdömen som mönster.³ Dennes grundplan visar nämligen ett västparti med ett mittrum och tvenne sidorum, ett under vardera tornet, såsom ofta är fallet i utländska kyrkor med dubbeltornig västfasad.

I Askeby kyrka med dess enkla västtorn kan anordningen med de tre tornrummen betraktas som en reducerad imitation av det dubbeltorniga schemat.⁴ Sidorummen skulle sålunda vara rudimentära. Under utvecklingens gång förändras de också så småningom för att slutligen bortfalla.⁵

till materialbod använda delen har 2 tegelstenshvalf, hvilkas bågar sluta med gumshufvud af täljsten: midt på hvalfvet äro 2 i täljsten uthuggna bredvid hvarandra sittande människohufvud».

Oaktat den sistnämnda använts som slutsten, är dess egenskap av ursprunglig konsol likväl mycket tydlig.

¹ Enligt intyg från 1374 hade nämligen Askeby kloster erhållit privilegiebrev redan av påven Lucius III (1181—85). Jfr H. REUTERDAHL, Sv. kyrkans historia, II: 1 (1843), s. 200.

² GRÅSTEN, a. a., s. 9. Den äldsta kyrkan i Vreta har uppvisat ungefär samma grundplan, som Askeby, men haft tre skepp och saknat torn.

³ Hypotetiskt har detta först framkastats av J. ROOSVAL i Medeltidens kyrkliga arkitektur i Sverige (Tekn. Tidskrift, Arkitektur, 1911). Undersökningarna i Linköping ha ytterligare bestyrkt ett sådant antagande. Jfr S. CURMAN i Meddelanden från Östergötlands fornminnes- och museiförening, 1918.

⁴ Påpekad av förf. i Östgöta Correspondenten, 2. 8. 1913.

⁵ De finnas ännu kvar i Svinstad och S. Lars i Linköping. I Slaka och i Mjölby ersättas de av stora rundbågiga nischer, som öppna sig mot mittrummet. Jfr A. LINDBLÖM i Fornvännen 1908, s. 184 ff.

Fig. 33. Askeby. Den mellersta av konsolstenarna å fig. 32. Foto 1916.

Der mittlere Kragstein Fig. 32. — The middle bracket in ill. 32.

De utländska förebilderna till den äldsta domkyrkan i Linköping och till Askeby kyrka äro troligen att söka i nordvästra Tyskland.¹

Sannolikt var den äldsta kyrkan i Askeby betydligt äldre än klostret. Då kyrkan år 1400 omtalas såsom invigd åt S. Olof och Jungfru Maria², torde detta böra tydas så, att den ursprungligen varit en Olofskyrka, som vid nunneklostrets inrättande jämväl fick Jungfru Maria till patrona. Intet finnes, som talar emot en datering av kyrkan till 1100-talets början.

Vilka förändringar kyrkan undergått på 12- och 1300-talen, veta vi ej. Möjligen uppfördes under denna tid det väster om norra korsarmen befintliga, 1876—77 nedrivna vapenhuset. Att döma av grundplanen (fig 30) var vapenhusets norra mur av samma tjocklek som korsarmen, dess västra åter betydligt tjockare. En i densamma murad trappa ledde upp »till hvalfven öfver Bond-Kyrkan» (MANDELGREN, Beskr.). Denna tillbyggnad var av en tunn mellanmur delad i tvenne rum, täckta med kryssvalv, av vilka det östliga användes som bod. En dörröppning förmedlade mellan rummen. Vapenhuset hade portaler i norr och söder. Den sistnämnda är i utvidgat skick bevarad som huvudingång till kyrkan.

År 1444 fullbordas enligt inskriptionen i koret dettas valv. Men året betecknar efter allt att döma även avslutandet av en stor restaurering av kyrkan, kanske efter en eldsvåda. Restaureringen innebär följande åtgärder: Det gamla koret rives och ersättes med det nuvarande. Långhuset välves. Tvenne nya fönster upptagas i dess väggar för att ersätta de sju äldre, som genom valvslagningen gjorts oanvändbara. Öppningarna till torntrapporna, mellan tornkapellen och långhuset samt mellan det sistnämnda och korsarmarna igenmuras, en ny ingång till övre tornkapellet arrangeras tätt under den västra väggens sköldbåge. Kyrkan förses med en sparsam dekoration i svart och rött. Enligt inskriptionen har ledaren (»opifex») av detta arbete varit Matthias Johansson, säkerligen en ansedd man, eftersom hans namn särskilt nämnes. Hans verk gör honom också all heder. Valven äro ytterst regelbundet och elegant slagna.³

Att döma av det intryck av ursprunglighet, som portalen mellan koret och sakristian framkallar, bör denna portal tillkommit 1444. Dess utseende å ytter-sidan ger vid handen att i så fall ett för-rum, troligen en äldre sakristia här måste ha funnits. Den bör dock ha varit helt liten, endast upptagande platsen mellan de tvenne strävpelarne.

Vid eller efter medeltidens slut, på 1500-talet, byggdes den nuvarande sakristian. Samtidigt med eller senare än densamma var den förut (s. 30) omtalade till-

¹ Fornvännen 1908, s. 198.

² Bulla 20. 11. 1400: »in honorem beatæ virginis, & beati Olavi Martyris». Bullan en annan än den som omnämnes s. 4, noten finnes avtryckt i GRÅSTEN, a. a., s. 20 ff.

³ MATTHIAS JOHANSSON var möjligen östgöte. Valv, som starkt erinra om hans valvslagningskonst, återfinnas i andra kyrkor inom landskapet, t. ex. i Ö. Stenby, Veta och Ekebyborna. Likheten mellan valven i den förstnämnda kyrkan och i Askeby har iakttagits redan av MANDELGREN (Beskr.).

byggnaden å norra sidan, vilken förband den norra korsarmen — vars ostvägg och absid vid detta tillfälle revos — med sakristian.

Under 1500-talet drabbas kyrkan av eldsvåda vid tvenne tillfällen. 1537 och i samband med danskarnas härjningar 1567¹

År 1609 inträffar åter en brand. Tornets övre del måste nu rivras, och dess undre parti lägges under samma tak som kyrkan. Den övre tornvåningen täcktes med ett tunnvalv av tegel.²

Så stod kyrkan till år 1700, då en eldsvåda ånyo förhärjade densamma. »Prästegården, kyrketaket, mäd klockor och stapel» uppbrunno. »Kyrkio fönstren försmältes, och dödekorsen på kyrkiegården nederbrändes» (L. I. 1).

Sedan denna tid har ingen eldsvåda inträffat. Men 1876—77 restaurerades kyrkan på ett sätt, som till fullo kan jämföras med en eldsvådas härjningar. Samtliga utbyggnader på norra sidan, utom sakristian, revos.³ Korfönstren förlängdes nedåt. Tre nya fönster upptogos i långhuset. Mellan sockenmagasinet och kyrkan uppmurades en vägg.

Genom restaurering år 1913 efter förslagsritningar av J Dahl och under ledning av A. Lindblom avlägsnades under senare tider tillkommen träinredning i tornkapellen, vilka återställdes i sitt senmedeltida skick. I bottenvåningen, vilken gestaltades som gravkapell, inlades tegelgolv Rundfönstren, sidokamrarnas fönster och altarnischens mittglugg, förut igenmurade, samt västportalen, som var delvis igenmurad, återupptogos fullständigt. I altarnischen, vilken på grund av sotighet måste vitkalkas, uppfördes ett altare av tegel, å vilket lades en förut i korgolvet befintlig altarskiva.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

Altaranordningen har fått sin karaktär genom en skärmartad trävägg med framskjutande mittparti, vilket uppbär predikstolen, nedanför vilken altaret befinns sig (fig. 34). Det sistnämnda är av trä med svart klädsel. Å väggen ovanför altaret är en enkel målning, föreställande ett kors med törnekrona och svepduk. Skärmväggens sidopartier, lätt framsvängda, imitera kolmårdsmarmor. Framför dessa stå mot fond av målade nischer tvenne kvinnogestalter, målade i sepia

ALTARAN-
ORDNING

¹ Jfr BROOCMAN, s. 240. Eldsvådan 1537 omnämnes i en anteckning från 1700-talets början (K. I: 1).

² Om eldsvådan 1609 berättas i Ransakn.: »— blef kyrkietaket mz dess torn, Klocke-stapel, prästegård och kyrkieby, aff en ifrigh och wredh wädeld förbränd och i aska lagd».

³ A. Nyström, som uppgjorde restaureringsförslaget, ville rädda byggnadspartiet mellan vapenhuset och sakristian, varigenom resterna av norra korsarmen hade kunnat bevaras. Detta framgår dels av hans restaureringsritning, dels av hans yrkande, att »Antiqvitets Akademien förfrågas innan rifning sker» (K. I: 3). En sådan förfrågan synes dock aldrig framställts, i varje fall finnes i A. T. A. ingen anteckning därom.

på trä med utskurna konturer. Till vänster en ängel, hållande kalk och hjärta (Tron och Kärleken). Till höger en kvinna med ankare och blomma (Hoppet).

Hela denna anordning är samtida med predikstolens flyttning till dess nuvarande plats, vilken ägde rum 1823, i samband med reparation av kyrkan (K. I. 2).

Altarringen, målad i vitt och guld, är i form av ett enkelt, rundat skrank med dekorerings av varandra korsande lister. Ritning till densamma uppgjordes av pastor M. Winbladh, 1841 (K. I. 3).

Altartavlan, bakom predikstolen, täcker det i korets fond befintliga fönstret. Den föreställer Kristi himmelfärd och är en fri kopia av Rafaël Mengs stora altartavla i Katolische Hofkirche i Dresden. Endast övre delen av densamma är dock medtagen av kopisten. Kristus svävar uppåt, iklädd fladdrande, blå mantel. Runt omkring moln, bland vilka skymta talrika änglaansikten. Å vardera sidan en större ängel i helfigur.

Altartavlan målades 1854 av artisten G. A. Engman (N I. 1). Olja på duk. Dess dimensioner överensstämmer med fönstersmygens mått. Enkel, förgylld ram.

PIETÀ-GRUPP

Före 1732 utgjordes altarprydnaden av en pietà-grupp i ett rikt utsirat skåp, över vilken triumfkrucifixet (fig. 41) troligen var placerat (K. I. 1). Pietà-gruppen vilar på ett postament i tvenne våningar. Den undres sidor äro målade i vitt med ornament i rött och blått, den övre har fyllningar av masverk. Blå dorsal med gyllene gloria. Baldakin med det rikaste masverk i guld, rött, blått och vitt. Dess utseende framtill framgår av fig. 35. Å sidorna vimperger med rundfönster och spetsbåge, omfattande fem småbågar. Baldakinens undersida är gestaltad som ett kryssvalv med omväxlande röda och blå kappor. Hörnpilastrarna ha haft avslutningar upptill, sannolikt fialer.

Madonnan sitter å en enkel, vit bänk, hållande den döde Frälsaren tvärs över sitt sköte. Med högra handen fattar hon under hans hals, den vänstra lägger hon på sitt bröst. Hon är klädd i gyllene livklädnad, vit, guldrämad och blåfodrad mantel, vit slöja och gyllene skor. Karnationen är grå, med modellering i karmin. Ögonen rödsprängda, å kinderna tårar.

Kristus, klädd i vitt ländkläde, har armarna i kors över livet. Törnekronan är modellerad i samma stycke som huvudet. Karnationen gråbrun, översållad med blodstänk. Köttet uppfäkt ovan tårna.

Båda dörrarna till bilden äro nu försvunna. I sin reseberättelse för åren 1828—29 berättar B. E. Hildebrand, att på dörrarna voro målade »qvinno i, som jag kunde tycka, nunnedragt» Då Mandelgren besökte kyrkan 1846, låg skåpet under veden i kyrkans bod. Dock var ännu den högra dörren i behåll. En teckning i Mandelgrenska samlingen visar, att dörren bestod av två mot varandra ledande delar, vilka kunnat slutas kring järnstödet framtill. Å vardera halvan synes en stående kvinnogestalt. Vid Säves besök 1862 är emellertid även denna dörr borta.

Material. ek. H. 185, b. 99, dj. 49,5 cm.

Fig. 34. Askeby. Interiör mot öster, visande altaranordningen. Foto 1919.

Intérieur gegen Osten. — Interior towards the east.

Pietà-gruppen, som är av synnerligen högt konstnärligt värde¹, är troligen ett nordtyskt arbete. Sannolikt har den beställts i samband med korinvigningen 1444.²

¹ Omdömena om denna bild ha växlat. B. E. HILDEBRAND (*Rese-Minnen*) kallar den ett »eländigt arbete». MANDELGREN (*Beskr.*) anser den däremot vara gjord »i Italien af någon af dess förnämsta konstnärer».

² Bilden är avbildad av O. JANSE i *Medeltidsminnen fr. Östergötland* (1906), s. 48, där den dateras till 1300-talet, och av J. ROOSVAL i *Kult o. Konst*, 1906, s. 137. C. R. AF UGGLAS har i A. ROM-DAHL och J. ROOSVAL, *Svensk Konsthistoria* (1913), s. 138, antagit den vara svenskt arbete.

Fig. 35. Askeby. Pietà-bild. Foto J. Cederquist 1906.
Pietà-Gruppe. Mitte des 15. Jhts. — Pietà-group. Middle of 15th century.

Fig. 36. Askeby. Detalj av fig. 35. Foto 1919.
Detail der Pietà-Gruppe Fig. 35. — Detail of the Pietà-group in ill. 35.

År 1732 förändrades altarprydnaden. Pietà-bilden borttogs och i dess ställe ALTARSKÅP anbragtes en ny uppsats, vars huvuddel utgjordes av bilderna från ett altarskåp, vilket samma år skänktes från Örtomta kyrka av dess patronus, frih. Johan Banér på Ekenäs.¹ Altartavlan hade »reparerats» för Askeby kyrkas räkning av rådman Bangelius i Söderköping för en summa av 203 dal. kmt. Över densamma befann sig »Christi crucifix», d. v s. triumfkrucifixet (L. I. 1).

Lämningarna efter denna altarpopsats äro uppsatta å väggen bakom orgeln (fig. 38). En lös änglabild förvaras dock i sakristian. Själva altarskåpet synes ha spolierats 1732, då bilderna anbragtes i den nya uppsatsen.² Att därvid den sistnämnda betraktades som i sin helhet tillkommen ovannämnda år, är ju rätt naturligt. Denna uppfattning återfinnes t. ex. hos Broocman. Enligt denne visade altartavlan överst apostlarna, i mitten av den mellersta raden Treenigheten med

¹ F 1659, d. 1736, generallöjtnant, överhovmästare.

² Bilderna sutto där »på en öpen tafel» (K. I: 1).

Fig. 37 Askeby. Tre konungars tillbedjan. Detalj av fig. 38. Foto 1916.
Anbetung der H. drei Könige. Detail der Fig. 38. — Worship of the Three Holy Kings. Detail of ill. 38.

Flykten till Egypten till höger och Frambärandet till vänster; nederst Marie bebådelse och Konungarnas tillbedjan.

I inventariet för år 1815 finnes för altartavlan antecknat »borttages» Detta ägde rum år 1823 i samband med den nya altar- och predikstolsanordningen. Man beslöt då öppna det tillmurade fönstret på östra gaveln och där anbringa en transparent med ordet Jehovah, omgivet av en gloria (K. I. 2), en anordning som — därest den nu verkligen blev utförd — synes ha varat, till dess den nuvarande altartavlan anskaffades, 1854.

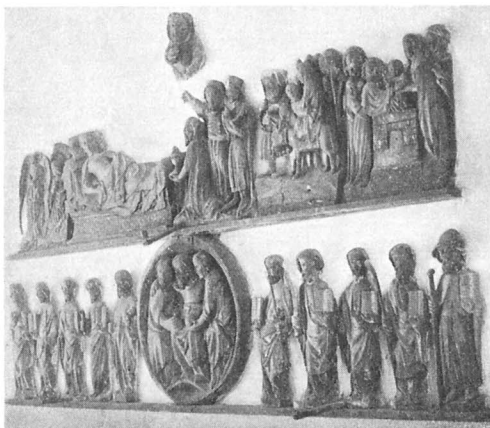

Fig. 38. Askeby. Figurer från altarskåpet, uppsatta å orgelläktaren. Foto 1916.

Schnitzaltar (1400—1450).
Reredos (1400—1450).

En rekonstruktion av det ursprungliga altarskåpet ger följande sannolika resultat.

Corpus i två våningar. I den övre Bebådelsen och Tre konungars tillbedjan. I den förra scenen knäböjer Maria vid en pulpet, ställd i ett slags alkov. Hon vänder sig om mot Gabriel, som böjer knä, hållande ett språkband med orden *Häls Marija*. Den senare framställer Maria, vilande, iklädd en gyllene livklädnad, å en praktfull säng, dekorerad med fyrpass-ornament (fig. 37). Under sitt huvud har hon fem kuddar. Kroppen höljes av ett gyllene, blåfodrat täcke, och ett vitt

Fig. 39. Askeby. Treenigheten. Detalj av fig. 38. Foto 1916.

Die Dreieinigkeit. Detail der Fig. 38. — The Trinity in ill. 38.

lakan, mönstrat i rött, är uppvikt över detsamma. Ovanför sängen har Josef varit synlig, hållande ett ljus. (Denna bild är nu placerad överst å väggen.) Till samma scen ha säkerligen den nu i sakristian förvarade, orgelspelande ängeln samt ett Jesusbarn i krubba (finnes ej mer) hört. Av de tre konungarna knäböjer den främste med ett ciborium, den andre står med ett skrin och pekar på stjärnan (finnes ej mer), den tredje, stående, håller ett horn.

Den nedre våningen av corpus har visat Treenigheten, framställd som trenne bredvid varandra, inom en rund ram sittande manliga gestalter av alldeles enahanda utseende (fig. 39).¹ Den mellersta lägger armarna om halsen på de övriga,

¹ Denna märkliga framställning av Treenigheten synes under medeltiden betraktats som mindre lämplig. I utlandet förekommer den sparsamt. Från Sverige känner jag den utom från Askeby även från altarskåp i Hög, Hälsingland, och Irsta, Västmanland, samt från dopfuntar i Ekeby, Gottland, och från Ö. Eneby, Östergötland.

Fig. 40. Askeby. Detalj av fig. 41. Foto 1916.

Detail der Fig. 41. — Detail of ill. 41.

av vilka den ene håller ett gyllene världsklot. Å sidorna om Treenigheten ha väl befunnit sig Frambärandet i templet (Maria framräcker över ett altare barnet till Simeon, ytterligare en manlig och en kvinnlig gestalt, den sistnämnda med duvor) och Flykten till Egypten (Josef leder åsnan med Maria och barnet; ett träd erinrar om legenden om palmen, som böjde sig).

Vardera dörren har upptagits av sex stående apostlagestalter, fördelade på tvenne rader. Endast tio äro i behåll, däribland igenkännas på sina attribut. Petrus, Andreas, Johannes, Filippus (med tre bröd¹), Bartholomeus, Jakob d. y., Jakob d. ä. och Mattheus (med yxa).

Dräkterna äro huvudsakligen i guld eller silver, fodrade med rött eller blått, någon gång med grönt. Karnationen är brunrosa. H. o. v restaureringar (t. ex. orden *Šáll Marija*), dock ganska oskyldiga.

Corpus' ursprungliga dimensioner ha varit omkr. 130 × 150 cm.² Material. björk.

Altarskåpet är svenskt arbete från 1400-talets förra hälft. Ett förträffligt konstverk, ehuru tämligen grovt i detaljerna. I ikonografiskt hänseende är det av stort intresse.

¹ Detta attribut för Filippus är mycket sällsynt. Det förekommer i engelsk 1200-talskonst, t. ex. å korkåpan från Syon i South Kensington Museum, London.

² Märk, att sammanlagda längden av Bebådelsen + Tre konungars tillbedjan = Treenigheten + Frambärandet + Flykten till Egypten = 144 cm.

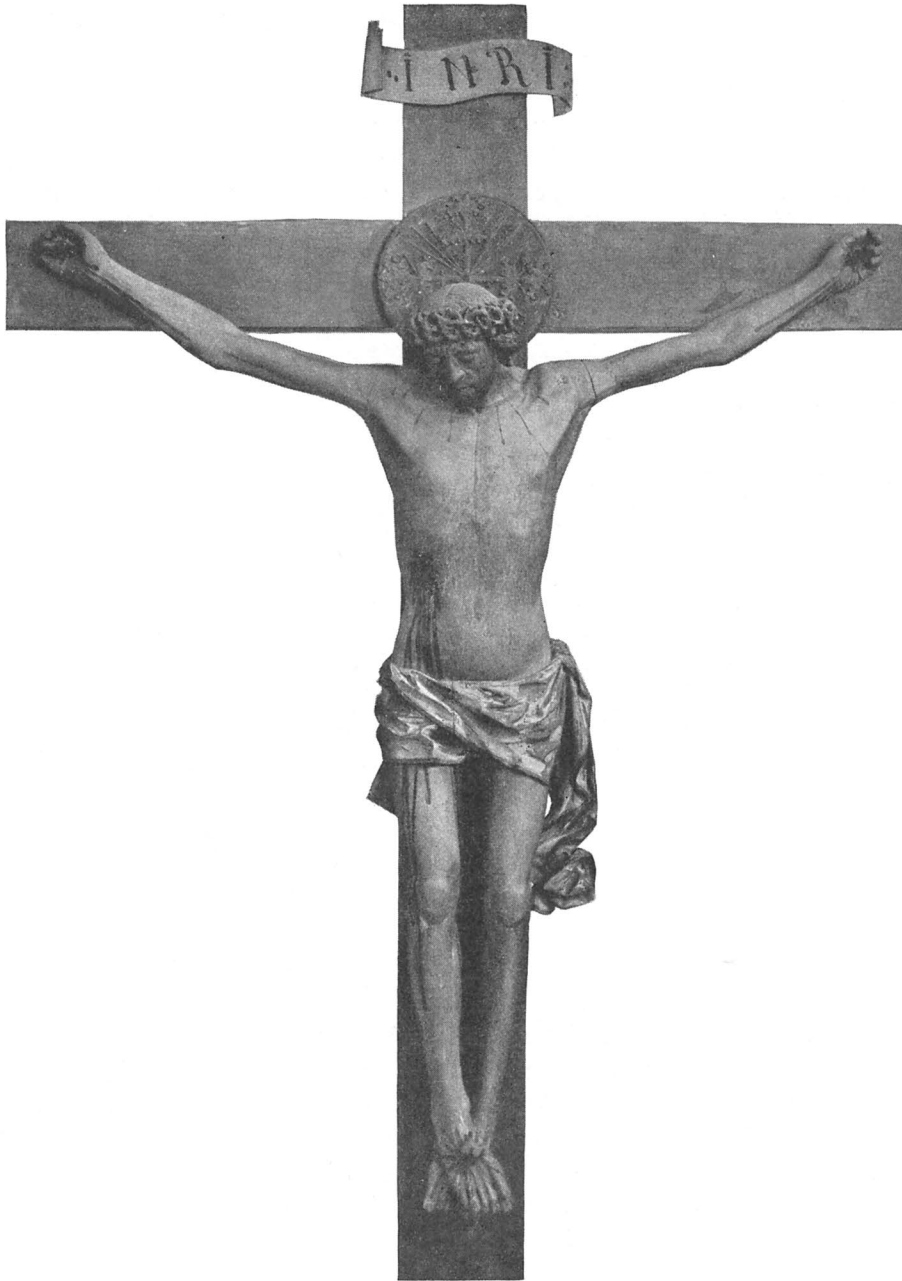

Fig. 41 Askeby. Triumfkrucefifix. Observera, att korset är av nyare dato. Foto 1916.
Triumfkrucefifix. Mitte des 15. Jhts. — Rood cross. Middle of 15th century.

TRIUMF-
KRUCIFIX

Fig. 42. Askeby. Nummertavla.
Foto 1916.
Verstafel. — Number board.

Det medeltida triumfkrucifixet (fig. 41) befinner sig å långhusväggen över ingången till södra korsarmen. Dess kors är av relativt sent dato. Frälsaren hänger med kroppen helt utsträckt i lugn ställning. Ansiktet har slutna ögon.

Karnationen monotont grågul, brunröda blodfläckar. Hår och skägg svarta, endast obetydligt utmodellerade, mustascherna endast målade. Öronen äro mycket omsorgsfullt utmodellerade i detalj. Törnekronan grön, skulpterad i samma stycke som huvudet. Vitt, guldkantat höftkläde, dekorerat med gyllene fyrpass, omgivna av blå strålar. Glorian blå med kors av dubbla, gyllene korsblommor samt strålar i guld.

Skylden ursprunglig, men bokstäverna I N R I av senare dato.

Den Korsfästes längd är 177 cm. Huvudet av ek, det övriga av lövträd. Spikarna av ek.

Krucifixet, som är ett betydande konstverk, är orestaurerat. Det är troligen av en nordtysk mästare och ungefär samtida med den förut beskrivna pietà-gruppen. Möjligen ha båda konstverken tillkommit i samband med korbygget 1444. Vid detta tillfälle har troligen den ursprungliga triumfbågen utvidgats, varvid behovet av ett nytt triumfkrucifix gjort sig gällande.

Fig. 42. Askeby. Nummertavla. Foto 1916. Verstafel. — Number board.

PREDIKSTOL

Predikstolen, ett skäligen enkelt arbete, är utförd 1763 av bildhuggaren Nils Österbom¹ i Norrköping (K. I. 1). Den befinner sig nu över altaret, dit den flyttades 1823. Arbetet härmed utfördes av klockaren Ljungberg (K. I. 2). Predikstolens plats var förut vid norra väggen (HILDEBRAND). Predikstolskorgen, målad i vitt och guld, har ett konvext mittfält, varå lagens tavlor, ett kors och en ekgren i relief, samt tvenne konkava sidofält med fyllning av akanthus i relief. Fälten inramas av ett slags voluter. Nederst en horisontell bladvulst.

Predikstolen vilade ursprungligen sannolikt på ett postament av samma art som i Örtomta, där predikstolen likaledes är ett verk av Österbom (fig. 165). En av de å det ursprungliga postamentet i Askeby befintliga maskerna av trä finnes ännu bevarad. Över predikstolskorgen fanns ursprungligen en himmel, borttagen vid flyttningen 1823 (K. I. 2).

Ett timglas bortsåldes på auktion 1823.

¹ Denne synes vid 1700-talets mitt ha varit den mest anlitade predikstolsmästaren i Östergötland. Hans mest bekanta verk är Linköpings domkyrkas predikstol av år 1745. I stilen är Österbom en klen efterföljare till Burchard Precht.

Fig. 43. Askeby. Dopfund av kalksten. Foto 1912.

Taufstein (1250—1300). Font (1250—1300).

Bänkarna ha skärmar med speglar och listverk av enklaste slag, målade i vitt och rosa. Fig. 34. Å dörrarna svarta siffror. Å korets södra sida en särskild bänk för kyrkvårdarna. Läktaren har öppna bänkar. Bänkinredningen tillkom 1830 (K. I. 2). De gamla bänkarna voro »brokigt färgade» (HILDEBRAND).

BÄNKINREDNING

En enkel orgelläktare upptager den västligaste travéen. Den tillkom 1877. Orgelverket, i ett slags gotik, är från 1878. Såväl läktare som orgelverk äro hållna i vitt och rosa med sparsamma förgyllningar

LÄKTARE
OCH ORGEL

Från det gamla orgelverket, utfört 1754 av direktör Wistenius i Linköping (K. I. 1), stamma fem i sakristian befintliga, musicerande putti, målade i grått och guld. Tre äro stående och två flygande. Av de förstnämnda är en flöjtspelande (bör ha stått i mitten), de övriga ha blåst i trumpet e. d. (å sidorna). De flygande — trumpetbläsande — ha säkert varit profilörer. De stående änglarna äro omkr. 70 cm. höga.

De vackra nummertavlorna (fig. 42) uppsattes 1830 och utgöra gåva av hovkamreraren C. G. Dahlgren och hans hustru E. C. de Falk, Holmetorp (N I. 1). De

NUMMER-
TAVLOR

DOPFUNT AV
STENDOPFUNT AV
MÄSSINGFig. 44. Askeby. Dopfunten av
mässing. Foto 1916.Taufbecken aus Messing (1693).
Font of brass (1693).

ha svarta speglar och helt förgyllda ramar, upptill krönta av fumaroler och vinrankkvistar, nedtill avslutade med festoner, allt förgyllt. H. 117, b. 59 cm.

Den medeltida dopfunten (fig 43 och 66 a) har sin plats i vapenhuset (under orgelläktaren). Den består av fot och skål, båda med i huvudsak fyrpassformig genomskärning. I fyrpassvinklarna å skålen äro vulster, som uppåt övergå i människohuvuden. Även foten har i vinklarna vertikala vulster. Desamma förenas upptill genom en horisontell vulst, som i hörnen utvidgas till människohuvuden. Intet hål i funtens botten.

Fotens postamentplatta är inlagd i korgolvet (jfr s. 24).

Funten är sannolikt från 1200-talets senare hälft.

Material. kalksten. H. 79 cm. Skålens bredd 95 cm.

En dopfunten av mässing (fig. 44) har sin plats innanför altarringen. Består av rund fot, skaft med knopp samt rund skål med halvsfäriskt lock, allt i drivet, ciseleerat och punsat arbete. Å skålen står följande inskription (i tvenne fält) VVRDIGE OCH · WEL LERDE HER PROST HER · ABRAHAM ASCHANIVS¹ ANNO 1693 DEN 6. MARZI — JOHAN I TET 3. CAPITEL VTHAN EHN

WARDER FÖD AFF WATN OCH ANDENOM KAN HAN ICKE INGA I GVDS RIKE
TI TET SOM ER FÖD AF KVT TET ÄR KVT OCH TET SOM ER FÖD
AF ANDENOM TET ÄR ANDE — S: MARCVS: CAPITEL 10 LÅTER BARNEN
KOMMA TIL MIG OCH FÖRMENAR THEM ICKE TI SODANA HÖRER GVDZ
RIKE TIL

H. 75 cm. Dopfunten är sannolikt ur samma verkstad som den av Nils Jons-son skänkt oblatasken (s. 46).

DOPSKÅL Dopskål av tenn. Halvsfärisk, utan ornament. Stämplrar 1. Ett träd (= Eksjö). 2. NI under en stjärna (= Nils Justelius), två gånger. 3. Vapensköld med tre kronor. 4. 1812 (= 1812).

NATTVARD-
KÄRL

Kalk (fig. 45) och patén av förgyllt silver. Rund fot med en med fyrpass dekorerad kant. Längs kanten en bård med graverad inskription. *oretur pro thordone bonde rörifxson milite qui fecit hūc calicem parari ad honorem beate birgitte* (det sista ordet ovanför bården). Övers. Bedjen för riddaren Thord Röriksson Bonde, vilken lät göra denna kalk till den saliga Birgittas ära. Å foten finnas fastnitade ett krucifix och en gyllene sköld med en båt i silver (Bondevapnet).

¹ -vs är förkortat på vanligt sätt.

Fig. 45. Askeby. Nattvardskalk, testamente efter Tord Bonde. Foto J. Cederquist 1906.

Silberner Kelch. Anfang d. 15. Jhts.
Silver cup. Beginning of 15th century.

Fig. 46. Askeby. Vinkanna, testamente efter Abraham Aschanius. Foto 1916.

Silberne Weinkanne. Ende d. 17. Jhts.
Silver can. End of 17th century.

Skaffet är cylindriskt med pressat mönster. Knopp med tolv knappar, sex med rosetter, sex med bokstäverna *i h e s u s* å botten av svart emalj. Skål av senare form. Stämplrar: 1) *N Dahl* 2) Ett lejonansikte (= Linköping). 3) G (= 1765¹). 4) Tre kronor

Paténen är rund, med fördjupat mittparti. Å randen ett kors.

Kalken och paténen äro svenska arbeten från början av 1400-talet. Kalkens h. 21,5 cm. Paténens diam. 14 cm.

Riddaren Tord Röriksson Bonde, lagman i Västmanland och Dalarna samt hövudsman på Viborg, dog 1417 och blev begravnen i Vadstena klosterkyrka. Omständigheten, att kalken skänkts till Birgittas ära, innebär möjligen en antydning, att den ursprungligen givits till Vadstena kloster.²

¹ Detta år säges också i räkenskaperna: »kalcken större giord» (K. I:1).

² Det sistnämnda antages av Comtesse DE FLAVIGNY i hennes arbete *Sainte Brigitte de Suède* (1910), s. 724. Kalken har förut blivt publicerad av O. JANSE i *Medeltidsminnen fr. Östergötland* (1906).

Fig. 47 Askeby. Ljusarm.
Foto 1916.

Wandarm aus Messing. Anfang d.
18. Jhts. — Sconce of brass. Begin-
ning of 18th century.

Graverad inskription. *Gudi til äro och asKeby KyrKio till prydnat är tenna Kanna til testamente GiFuen eFter Kyrtioherden oc prosten her ABr Aschanium som här aFSomnade A^o 1724 d. 7 Fe mäd Sin Sal. hustru Gertrug Klingia Som I härranom dödde A^o 1717 d. 9 october gud Förläne thäm en Frögde Ful upståndelse po härrans stora dag — Siffrorna 24 i årtalet 1724 och det följande 7 Fe äro senare inritsade.*

H. 27 cm. Kannan, som är ett vackert svenskt arbete från 1600-talets slut, tillföll kyrkan 1719. Intill 1765 var den oförgylld (K. I. 1).

Sockenbudskalk av silver, delvis förgylld. Av enklaste form. Å sidan lammet med korsfanan, i gravyr. Stämplrar 1) L (= Linköping). 2) SP (= S. Pettersson). 3) Tre kronor. 4) B 5 (= 1856). H. 16,2 cm.

Patén av silver, till sockenbudskalken. Av enklaste form. Stämplrar som å kalken. Diam. 8,3 cm.

Oblatask av silver. Rund, enkel dosa med löst lock. Utan stämplrar. Diam. 4,8 cm.

Två stycken vinkannor av nysilver. Pärönformiga, på fot. Med pip, handtag samt lock med gångjärn. Drivna och ciselerade ornament. Stämplade ^D₁₁₁₅. H. 21 cm. 1800-talet.

BRUDKRONA Den nuvarande brudkronan är modern, från 1895.

¹ OTTO SCHULMAN (f. 1601, d. 1653) var officer vid Östgöta ryttare, till vilket Stora Greby i Askeby var löjtnantsboställe. S. avancerade till överste och slutade sina dagar som överkommendant i Stralsund och Vorpommern.

Oblatask av silver. Med oval genomskärning; enkelt profilerad. På tre fötter. Lock med gångjärn. Inga stämplrar. H. 10 cm. 1600-talets mitt.

Enligt 1732 års inventarium är asken skänkt av »Wälb^{de} Skolman, lieutnanten på Greby» Därmed bör förstås löjtnant Otto Schulman.¹

Oblatask av mässing. Fyrkantig, med löst lock. Å tre sidor drivna och ciselerade blom- och vindruvornament. Å den fjärde följande inskription (punsad) NILS JVN^{SON} J: ÖFERSTA H: FÖRERAT: DENA AFLAT: ASCH: GVDI: TIL. ERO: OCH KÖRKAN' TIL. PRVDNING: AO: 1693

H. 8, b. 13,5 cm. — Sannolikt ur samma verkstad som Aschanius' dopfunt (s. 44).

Vinkanna av silver (fig. 46). Pärönformig, med rund fot. Lockets och fotens ytterkant samt kannans undersida tvärreffiade. Lockets knapp i form av en druva, handtagets tumgrepp ett akanthusblad. Handtaget har driven och ciselerad ornering (druvor, frukter och fåglar). Ornamenten, refflorna m. m. förgyllda. Inga stämplrar.

Den gamla, anskaffad 1698 (L. I. 1), försålde tyvärr 1895, dock med vederbörligt tillstånd.

Ljuskrona av malm med stor kula och åtta ljusarmar i en krans. Vanlig 1700-talsform. Inskr. TESTAMENTE EFTER SALIGE ASSESSOREN OCH HÄRADS HÖFDINGEN HERR JOHAN HAUMBLER, SOM PÅ ÖJEBIJ AFSOMNADE DEN 15. JANUARIJ 1736.

H. 70 cm. Haumbler ligger begravnen i Askeby Jfr s. 53.

Ljuskrona av malm. Av alldeles samma utseende och storlek som föregående. Inskr. TILL ÅMINNELSE EFTER H^r HÄRADSHÖFDINGEN GEORG MONTAN SOM AFSOMNADE. J. HERRANOM PÅ ÖJEBIJ DEN 30. JUNIJ. 1736

Ljuskrona av mässing och malm. Med stor kula och åtta ljusarmar i en krans. Ljushållarna vila på musslor. Vanlig 1700-talsform. Inskr. *Testamente Effter Prosten, Herr NILS, AURELIUS och Fruu Prostinnan, MARIA, ASCHANIA Anno. 1756*¹

H. 80 cm.

Ljuskrona av mässing, delvis försilvrad. Rikt profilerad mittstång med två kransar av vardera sex ljusarmar. Av liknande typ som avbildas i Fataburen 1921, s. 175. 1700-talets början. H. 58 cm.

Ljusarm av driven mässing, mycket fragmentarisk 1600-talet. Sannolikt densamma som i inventariet år 1700 säges vara given av »een Mässingz makare uthi Norköping» (K. I. 1).

Ljusarmar, två st., av mässing, vardera med en ljushållare (fig. 47). Drivet och ciselerat arbete. Med runda väggfästen, runda manschetter under ljushållarna och vridna skaft. L. (från väggen) 35 cm. Gåva av assessor J Haumbler 1726 (K. I. 1).

Ljusstake av mässing med tre pipor (fig. 48). Rund fot, vridet skaft. Upp till en kartusch med graverat monogram (fig. 49) och årtalet 1679 under friherrlig krona, allt mellan tvenne palmkvistar. Drivet och ciselerat arbete. H. 67 cm.

Gåva av »major Glättstein» (K. I. 1).

Monogrammet torde böra tydas som initialerna till Johan Anders Herbert Son Gladsten Brita Nils Dotter²

Ljusstakar, två st., av mässing med vridna skaft och skaftknopp. Drivet arbete. Vanlig 1600-talstyp. H. 27,5 cm.

¹ Jfr s. 58 ff.

² JOHAN ANDERS GLADSTEN (f. 1641, d. 1707), major vid Mårten Lindhjelm's regte till häst, g. m. Brita Natt och Dag från Brokind (f. 1630, d. 1723).

LJUSRED-
SKAP

Fig. 48. Askeby. Ljusstake. Foto 1916.

Leuchter aus Messing. Ende d. 17. Jh's.
Candlestick of brass. End of 17th century.

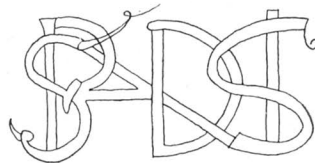

Fig. 49. Askeby. Monogram från ljusstaken, fig. 48.

Monogramm, Fig. 48. — Monogram on the candlestick in ill. 48.

Fig. 50. Askeby. Altarbrun. Foto J. Cederquist 1906.

Gestickte Altarborte. Ende d. 15. Jhts. — Altar border. End of 15th century.

Ljusstakar, två st., lika de föregående, men i stället för skaftknoppen en rund skiva. H. 25 cm.

Något av dessa två par bör vara det som omtalas i 1732 års inventarium (K. I. 1).

Ljusstakar, två st., av tenn. Fyrkantig fot med kulor, två armar. Stämpel M. ARTEDIUS. NORRKÖPING. 1800. Gåva av prostinnan C. Wimmermark 1840 (N I. 1). H. 37 cm.

Ljusstakar, två st., av svarvat trä, målade i rött och grönt. H. 34 cm. 1700-talet?

Ljusstake av malm. Med rund fotplatta och tre pipor. H. 23 cm. 1700-talet.

Ljusstake som föregående. H. 39 cm.

En ljusstake av malm med tre pipor omtalas i 1732 års inventarium såsom skänkt av assessor J Haumbler (K. I. 1).

TEXTILIER

Altarbrun (fig. 50). Broderi i guld, silver och silke, utfört på rött, nu fullständigt urblekt siden med lärftsunderlägg. I mitten en bröstbild av den Törnekrönte. Å vardera sidan fem fyrpassformade ramar, förbundna med varandra genom blad- och blomrankor. Inom varje fyrpass en bokstav. Tillsammans bilda de orden HIELP MARIA (majuskler). Därjämte förekomma sju vapensköldar av sen 1400-talskaraktär. Sköldarna visa (i ordning från vänster till höger) grönt fält med silversparre, varunder en silverpil(?); blått fält, varuti på tvären en träd-stam(?) i silver; grönt fält med ett e (minuskel), blått fält, delat genom en röd (nu blekt) triangel med spetsen heraldiskt sett åt vänster (Banér?), tredelat fält i rött, guld och blått; rött (nu blekt) fält med blå snedbalk; gyllene fält med röd båt (Bonde?).

Brunet är kantat med sidenband. Nedtill fragment av en frans. Mellanfoder av grovt, halvblekt lärft. Ytterfoder blått lärft. Å baksidan av brunet finnes en röd stämpel — inventariemärke¹ — av ungefär vidstående utseende ☉.

L. 220, b. 19 cm. Svenskt arbete från 1400-talets senare del, säkerligen utfört av nunnorna i Askeby². Deponerat i Statens historiska museum (inv.-nr 16,593).

¹ Liknande figurer förekomma ej sällan i utländska inventarieförteckningar från medeltiden.

² Denna uppfattning återfinna vi redan hos Aschanus (RANSÄKN.): »Inne uthi Kyrekian kan man skåda aff Antipendio Altaris Nunnornas snällheet och flijt att perlestiekia, sy med silke, och sänkia med Guld, där som på altarelijsten wijses med stoore munkebookstäfwer uthi sölfwer insänkt, Hielp Maria, och sedan alla apostlarnas beläter».

Fig. 51. Askeby. Detalj av fig. 50. Foto J. Cederquist 1919.

Detail Fig. 50. — Detail of ill. 50.

Säkerligen är det detta brun, som åsyftas i inventariet efter branden 1700 »Wid the stora Åhrs Högtijder beklädes Altaret mäd Antipendio aff rödt Tygh mäd Frantzar och Altar Kappa» (K. I. 1). Själva antependiet finnes emellertid ej mer Att döma av Aschanius' beskrifning (se not 2, s. 48) torde å detsamma apost-larnas bilder varit broderade.¹

Antependium, fragmentariskt, använt som undre beklädnad å altarbordet. Av rött ylle med i mitten ett monogram inom tvenne palmkvistar, varunder året 1678. Allt i form av applikation med vitt siden. Mycket fragmentariskt. Monogrammet synes ha varit detsamma som å den trearmade ljusstaken (fig. 49).

Säkerligen är antependiet identiskt med det röda altarkläde, vilket i 1700 års inventarium upptages såsom givet just av major Glättstein.

Antependium av rött linne med broderier. Utfört 1918—19 efter ritning från Licism, Stockholm.

Kalkduk av karmosinfärgat siden, broderad med guld och mångfärgat silke (fig. 52). I mitten inom en aureola Madonnan på månskäran. I hörnen och å långsidorna åtta symmetriska blad- och blomornament. Kantfrans av olikfärgat silke. Storlek 52,5 × 56,5 cm. Svenskt arbete från omkr. 1525, tämligen enkelt, men av intresse, såsom varande en bland de ytterst få medeltida kalkdukar, som finnas bevarade i Sverige.

Kalkduk av fint vitt lärft. I hörnen blad- och blomornament, broderade med olikfärgat silke. Vid hörnen hänga blå silkestofsar. Å dukens mitt en kalk i guld. Över densamma. I H S Därunder 1629 Till vänster P I S Till höger E N D

¹ Altarbrunet har förut publicerats af O. JANSE i Medeltidsminnen från Östergötland (1906).

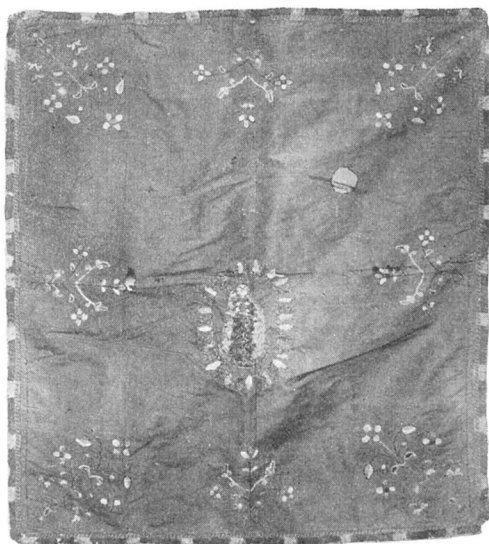

Fig. 52. Askeby. Kalkduk från medeltidens slut. Foto 1916.

Kelchtuch. Ende des Mittelalters. — Cup-cloth. End of the Middle Ages.

men galonerna togos då från en »oduglig» mässthake, sannolikt från 1700-talet.

Mässthake av svart sammet, kantad med silvergaloner. På baksidan ett kors, på framsidan ett Gudsöga av silvergaloner. Baksidans l. är 122 cm. Förfärdigades 1830 och kostade 160 rdr. banco (K. I. 2).

Stola av samma stoff som den först nämnda mässthaken (fig. 54). Ändarna utvidga sig på bredden. Vid desamma en frans av guldtråd och rött (nu blekt) silke. Foder karmosinröd sidentaft. L. 280, b. 10 (i ändarna 18) cm.¹

Bokdyna av karmosinröd sidenatlas, kantad med röda (nu blekta) sidenband. H. 31, b. 47 cm. Säkerligen den »Altardyna av rödt Atlask», som skänktes av F Baumbach² 1719 (K. I. 1).

Bokdyna av svart sammet, broderad med silver och kantad med silverspetsar. H. 26, b. 46 cm. Gåva 1805 efter framlidna fru E. Aurelius³ (N I. 1).

Bokdyna av vitt siden med blomsterbroderier i schattérsöm. Kantad med vit frans. H. 27, b. 43 cm. 1800-talets mitt.

FÖRSVUNNA
TEXTILIER

Bland försvunna textilier förtjäna särskilt nämnas några i 1653 års inventarieförteckning (Domkap.) upptagna gåvor av fröken Sigrid Banér.⁴

¹ Stolan har förut publicerats av O. JANSE i Medeltidsminnen från Östergötland (1906).

² Jfr s. 60.

³ ELISABETH RETZIUS, f. 1728, d. 1804, g. m. kyrkoherden i Askeby Nils Aurelius, f. 1718, d. 1794.

⁴ Dotter till fältmarskalken, frih. Gustaf Banér på Ekenäs (f. 1618, d. 1689). Hon dog ogift 1650.

Storlek 44 × 47 cm. Vackert, svenskt arbete.

Mässthake av karmosinrött siden, brocherat med silver och gult silke. Mönster av bladrankor, granatäppeln och halvmånar (fig. 53). Å baksidan den Korsfäste, broderad i relief å vit atlas. Själva korset finnes ej mer. Över Kristus ett språkband med I N R I. Nedtill en dödskaile med knotor. Mässthakens form moderniserad. Det ursprungliga fodret — svart lärft — sitter kvar under det nuvarande, av halvblekt lärft. Baksidans l. är 114 cm.

Det dyrbara stoffet är spanskt eller italienskt, troligen det förstnämnda. 1500-talets mitt. Broderiet troligen svenskt.

Mässthake av svart sammet, kantad med guldgaloner. Å baksidan ett kors, å framsidan en vertikal bård av guldgaloner. Baksidans l. är 106 cm. Förfärdigades 1830,

»Altareduuk medh swarta silkies rooser och Jesu nampn, uthi, medh huijta Uddar rundt omkring.

Antependium af blommerat tygh med Altarebruna ganska skiön.

Kalekduk af Kammarduuk, medh svart silkie sydd rundt omkring.

Diskduuk af Hollandz lärofft med swarta silkies rooser och Jesu nampn uthi, sampt medh huita uddar rundt omkring »

Altarduken var skänkt 1632, diskduken 1635.

Håv av svart sammet med silverband. Ringens överkant och skafthylsan äro av försilvrad metall, med barockornament. 1700-talet.

Håv av röd sidendamast med silverband. 1700-talet.

Gravsten (fig. 55) av kalksten. Starkt nött; endast övre delen bevarad. I mitten en vapensköld med en sparre. Skölden krönes av en hjälm med rikt bladverk. Kring gravstens kant en ram med inskription på latin och svenska, utförd med majuskler, av vilka kan urskiljas ANO DNI TUSENDHE(?) G^D HA SIEL N D. v. s. I Herrans år ett tusen Gud hans själ nåde!

Stil, sköld- och bokstavsformer hänvisa till tiden omkring 1400. L. 76, b. 85 cm.

Aschanius, som i RANSAKN beskriver stenen, anmärker att »gambla hoffmästarinnan på Herresäther, Sal. Fru Brijta Oxenstierna¹ per Majorum traditiones gjorde denne relaön, ath under be^{te} Steen skulle liggia begrafwen een fordom tapfer krigz hielte Johan Sparre» Denne skulle stupat i en strid och blivit lagd i en likkista, som överdrogs med huden från hans livhäst. »Lappar af be^{te} hästehud äro wordne synte, mehrendelz förmultnade, när man hardt dher hoos hafwer graff uppkastat» Enligt BROOCMAN skulle den sistnämnda graven varit Aschanius' egen. Då denna är belägen mitt för altarringen (jfr nedan), så har tydligen Sparre-graven befunnit sig någonstädes i korets mitt. Stenen ligger nu invid väggen, omedelbart norr om sakristiedörren. Där låg den ock på Aschanius' tid.

Anrep upptager blott en medlem av Sparre-ätten, som ovanstående möjligtvis kan passa in på, nämligen en viss Johan Karlsson Sparre, som levde 1345. Han var son till

¹ Kan icke vara någon annan än BEATA ERIKSDOTTER OXENSTIERNA (f. 1502, d. 1652), hovmästarinna hos drottning Kristina, g. m. Erik Göransson Ulfsparre till Herrsäter i Värna socken, Östergötland (f. 1577, d. 1631), ståthållare i Östergötland.

Fig. 53. Askeby. Brokadstoff från en mässhake. Omkr. 1550. Foto 1916.

Brokatstoff aus einer Kasel. Um 1550.
Brocade material from a chasuble. About 1550.

HÅVAR

GRAVSTENAR I KYRKAN

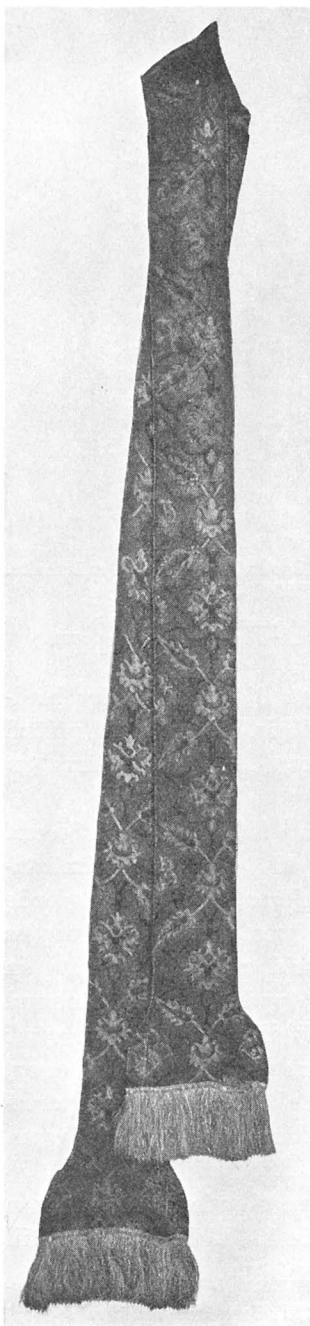

Fig. 54. Askeby Stola. Sama stoff som å fig. 53. Foto J. Cederquist 1906.

Stola aus demselben Material wie in Fig. 53. — Stola of the same material as in ill. 53.

ståthållaren i Kalmar Karl Eliæson och dog ogift. Är måhända denne identisk med den »Johan Sparre», som omtalas 1361?¹

Ett fyrkantigt fragment av en gravsten av kalksten. Bladverk och ett par majuskler (A .) av alldeles samma art som å Sparre-stenen, till vilken fragmentet troligen hört. Ligger invid södra väggen, vid andra väggpelaren från öster. Dimensioner omkr 37×40 cm.

Gravsten av kalksten över kyrkoherden i Askeby Nils Svensson Auremontanus (fig. 56). Huggen i låg relief. Upptill emblem (bok, kalk, tinglas och döds-kalle) inom tre arkader, rikt utsirade med blad- och blomornament. På arkadbågarna HODIE MIHI CRAS TIBI — CHRISTVS. EST. MIHI. VITA ET MORS LVCRV̄ — MORS. CERTA. HORA. INCERTA Övers. I dag mig, i morgon dig. — Kristus är mitt liv, döden är min vinning. — Döden är viss, dess timma oviss. — Under sidoarkaderna vaser med blomkvistar. Under mittarkaden profetens bröstbild i moln samt ESA 26 GACH BORT MIT FOLCK VTHI EN KAMAR, OCH SLWT DÖRENA IGĒ EFFTER TIG FÖRDOL TIG ITT LITET ÖGHNABLEK SÅLENGE WREDEN GÅÅR ÖFVER

Å fältet inunder HÄR HVILAS I HERRANŌ S. OC. WYRDIGH HER NILS SVE: SOM HÄR BLEF PASTOR ÅNO 1630 PÅ SIT ÅLDERS ÅHR. 44. OC. AFSŌMADE THĒ 22. NOVEMB ÅNO 1673. MED. SIN K OC DYGDĒSAMĀ HVSTRO ANNA ISACHS DOTTER HVILKE AFSŌMNADE ÅHR 1648 THEN 29 FEBRV OCH HAFVA AFLAT TILSAMMANS 10 BARN 5 SŌNER OC 5 DŌTTRAR 2. SŌER OCH 3. DŌTTRAR ÄRO HOS GVD. FRAMFOR OSS OC 3 SŌNER ISACH JACOB ABRAHAM OC 2 DŌTT-RAR MÄRETHA OC ANNA ÄRO ÄN I TETA LIFFVET GVD ALLE THERAS SIELAR FRŌGDE EVINERLIGA OCH KROP-PARNA EN GLAD VPSTÄDELSE FŌRLÄNE

Ovanför fältet. NAT: A^o 1583 Dⁿ 8 . DEC: (utan tvivel syftande på Nils Svensson). L. något mer än 114 cm. (översta delen är nämligen dold under en fast bänk), b. 95 cm.

Stenen är ett utmärkt vackert arbete i senrenässans. Broskornament förekomma h. o. v., ehuru sparsamt. Sannolikt har stenen blivit beställd redan vid hustruns död, 1648. Ligger i koret omedelbart öster om norra bänkkvarteret.

¹ Jfr S. H. ADLERSPARRE i Antikv. tidskr. f. Sverige, XXI: 5, s. 43.

Gravsten av kalksten över Nils Svenssons son och efterträdare som kyrkoherde i Askeby, Abraham Aschanius (fig. 57). Vanlig 1600-talstyp med rundlar i hörnen (två änglabilder, timglas, dödskalle). I mitten kalk och bok inom lagerkrans. Grovt arbete i hög relief. I övre fältet HAER HVILAS I HERRANOM FORDOM EHRE- VYRDIG OCH WÄLÄRDE HERRE NU HOS GUD SALIG HER ABRAHAM N ASCHANIVS FÖDD HER I ASCHEBY A^o 1632 OCH HAFVER I LINGKÖPINGZ SCHOLA OCH GYMNASIO STUDERAT I 13 OCH VTHI UPSALA 17 ÅHR SOM HER BLEF PASTOR A^o 1666 A^o AETAT. 34.

I undre fältet. MED SIN EHREDDYGDIGE K HUSTRU H: GIERTRUD MÅNSD: KLINGLIA MED HUILKEN HAN HAFVER AFLAT 4 BARN 2 SÖNER MÅNS OCH NIELS 2 DÖTTRAR ANNA OCH MARIA HAN AFSOMNADE A^o 1724 7 FEB HOON A^o 1717 9 OCTOB. GUD THERAS SJELAR EVINNERLIGEN GLÄDIE OCH FÖRLÄNE KROPPARNE EN ÄHRE FUL VPSTÅNDELSE.

I mellersta fältet SYMBOL PS. 34 IN TE SPERAVI DNE NON CONFUNDAR IN ÆTERNUM PS. 42 UT CERVUS AQVAM, SIC ANIMA MEA SITIVIT DEUM MEUM. Övers. På Dig Herre har jag hoppats och skall icke komma på skam till evig tid. Såsom hjorten törstar efter vatten, så törstar min själ till min Gud. — Inom lagerkransen makarnas initialer ANSA G MD K 1680.

Längs ytterkanterna. (början skadad) 3 IAG LIGGER OCH SÅFVER OCH VACKNAR UP TY HERREN UPPEHÅLLER MIGH 2. THI 4. IAG HAVER KEMPAT EN GOD KAMP IAG HAFVER FULBORDAT LÅPPET NV ÄR MIG FÖRVARAT RÄTFÄRDIGHETENES CRONA ETC PS. 16 LOTTEN ÄR MIG FALLEN I THET LUSTIGA MIG ÄR EN SKÖN ARFVEDEL TILFALLIN PHIL 3 VÅRT UMGENGE ÄR I HIMELN TÅDAN VIJ VÄNTE FRELSAREN JESUM CHRISTUM HVILKEN VÅR SKRÖPLIGA LEKAMEN SKAL FÖRKLARA — L. 201, b. 124 cm. Ligger i korgolvet mitt för altarringen.

Gravsten av kalksten över assessor J Haumbler. En enkel bladranka omramar trenne fält. I det övre ASSESSORIS QVONDAM IN DICASTERIO REGIO GOTHORUM ET IUDICIS TERRITORIALIS D^{NI} IOHANNIS HAUMBLER UNA CUM CONIUGI: C EIUS D^{NE} SARAE HEDVICAE STUBBE OSSAE SUB HOC TUMULO QVOD FACERE CURAVIT MAERITUS ANNO AETATIS SVAE SEXAGESIMO MDCCXXXIV QVIESCVNT Övers. Benen av förre assessorn i Kungl. Göta hofrätt, häradshövdingen herr Johan Haumbler och hans maka fru Sara Hedvig Stubbe, vila under denna sten, som den sörjande maken lät förfärdiga i sin ålders sextionde år, 1734.

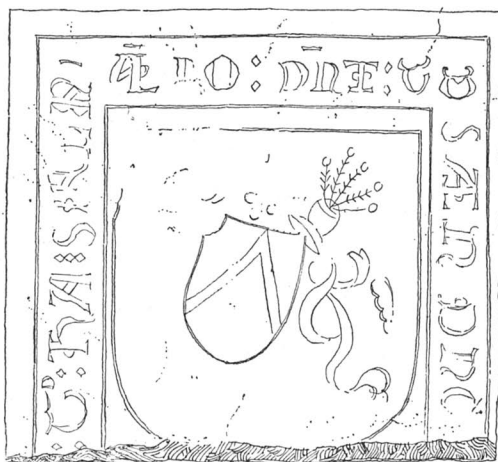

Fig. 55. Askeby. Gravsten med Sparre-vapnet. Uppmätt av O. Lagergren 1915.

Grabstein mit dem Wappen der Familie Sparre. Um 1400. Grave-stone with the arms of the Sparre-family. About 1400.

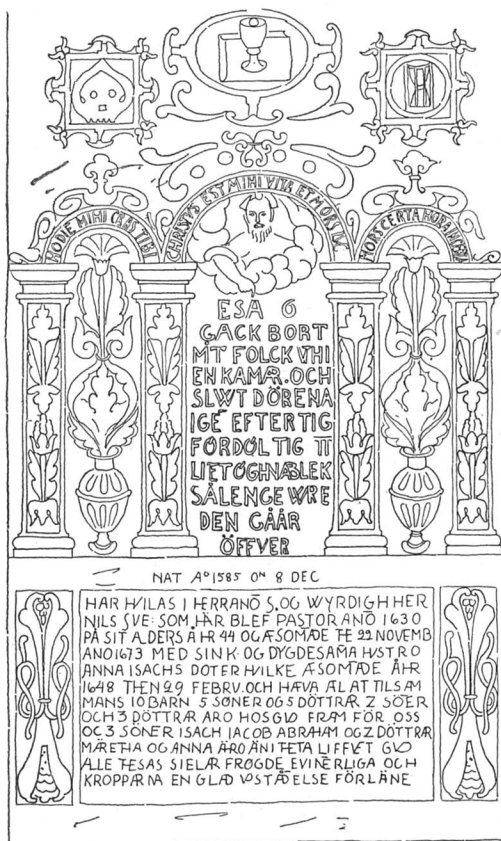

Fig. 56. Askeby. Gravsten över kyrkoherden Nils Svensson. Uppmått av O. Lagergren 1915.

Grabstein des Pfarrers Nils Svensson. Mitte d. 17. Jhts.
Grave-stone of the rector Nils Svensson. Middle of 17th
century.

Fig. 57. Askeby. Gravsten över kyrkoherden Abraham Aschanius. Uppmått av Th. Bergentz 1915.

Grabstein des Pfarrers Abraham Aschanius. 17. Jht.
Grave-stone of the rector Abraham Aschanius. 17th century.

I mittfältet: Justitia i kvinnogestalt med krona på huvudet, bindel för ögonen och i ena handen ett svärd, i den andra en våg. Vid sidorna SUM CUIQUE Övers. Åt var och en sitt. I undre fältet. IN CHRISTO VIVIMUS MOVEMVR ET SUMUS ACT: XVII VITA MIHI CHRISTUS MORS INVIOLABILE LUCRUM Övers. I Kristus leva vi, röra vi oss och äro till. Livet är för mig Kristus, döden en okränkbar skatt. — Därunder en dödskafe. — Gravstenen är ett ganska grovt arbete. L. 168, b. 134 cm. Ligger i korgolvet mitt emot sakristiedörren.

FÖRSVUNNA
GRAVSTE-
NAR

Ännu en del gravstenar böra fordom ha funnits. Enligt en anteckning av biskop H. Spigel i visitationsprotokollet 1696 (Domkap.) skulle i kyrkan vara begravna »någre af these familier, Tott, Sparre, Kagg, och Pjl» Aschanius (RANSAKN.) omnämmer 1667 dock endast Sparrestenen.

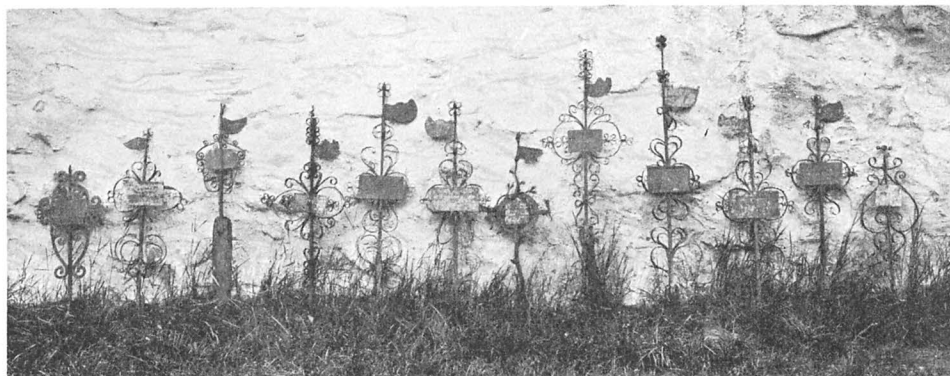

Fig. 58. Askeby. Gravkors av järn. Foto 1916.
Grabmäler aus Eisen. — Monumental iron crosses.

Lagmannen i Varend, riddaren och riksrådet Nils Sigridæson (Natt och Dag), som dog 1299, utvalde sin gravplats i Askeby kyrka vid sidan av sin framlidna hustru.¹

Bland gravmonument på kyrkogården märkas följande

Gravvård av kalksten i form av enkel, uppåt avsmalnande stela. Inskr. HÄR VILA . LANDS KAMRERAREN HERR ELIAS EKEROTH FRÅN ÖFVERSTAD. FÖDD 1719. DÖD. 1793. SAMT. DESS. KÄRA. MAKAN. FRU BEATA. MARG: BOHLIUS. FÖDD. 1714. DÖD. 1794. ESAI: 57: V 2.

Gravmonument, bestående av ett fyrkantigt, rikt profilerat postament av trä, beklätt med kopparplåt. Å detsamma en kopparurna med gyllene lager (urnans höjd 50 cm.). Det hela har vilat å en sockel av granit, som ännu finnes kvar på kyrkogården, medan det övriga, mycket fragmentariskt, förvaras i kyrkan. Å postamentet befinna sig följande målade inskriptioner: FRU BRIT: S: BERSELIUS FÖDD GRAHM INTOG DETTA HWILORUM DEN 16: MAJ 1803, EFTER 54 ÅRS BERÖMLIG WANDEL — MINNET AF EN HULD MAKAN OCH ÖM MOR BÖR FÖRVARAS ÅT EFTERWERLDEN — HUGKOMSTEN KIÄR SAKNADEN SMÄRTANDE — IAG WET AT MIN FÖRLOSSARE LEFVER.

¹ Diplomatarium suecanum, nr 1278.

GRAVMONUMENT PÅ KYRKOGRÅRDEN

Fig. 59. Askeby. Gravvård av trä. Foto 1916.
Grabmal aus Holz.
Wooden tomb.

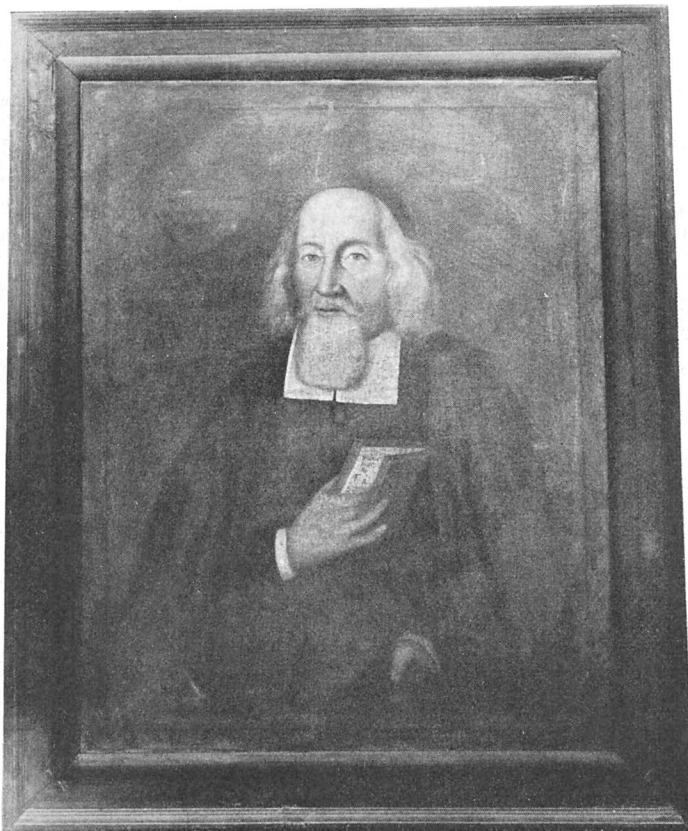

Fig. 60. Askeby. Kyrkoherden Abraham Aschanius. Foto 1916.
Bildnis des Pfarrers Abraham Aschanius (1700). — Portrait of the rector Abraham Aschanius.

Å kyrkogården befinna sig ännu ett flertal stilfulla gravvårdar av trä i form av en bräda, upptill något dekorerad (fig. 59). Ett antal vackra gravvårdar av smidesjärn, rikt utsirade, huvudsakligen från 1793—1865, förvaras i kyrkan (fig. 5 o. 58).

FÖRSVUNNA Inga epitafier finnas bevarade. Två epitafier omtalas i inventariet 1815, men EPITAFIER sägas sedermera vara »förkomna» vid restaureringen 1823.

FÖRSVUNNA Ej heller några huvudbanér finnas numera i kyrkan. 1667 var det annor- HUVUDBANÉR lunda. »På kyrkiowäggen rundt om seer man gamble Adelige wapn, fyrkantige något böjde och målade, hwilke adelmän för stoor heeligheet skul sub papatu der i Klosterkyrkian, hafwa warit begrafne och deras skilter på wäggen uphängde» (Ransakn.). 1741 funnos ännu på väggarna »någre Anor, Krokuge och af 1 alns längd, des målning synes, men ingen wet hwars wapn det warit» (K. I. 1).

FÖRSVUN- En värja försålde på auktion 1823.
NEN VÄRJA

Fig. 61. Askeby. Fru Maria Aschanius, född Klingius. Foto 1916.
Bildnis der Frau Maria Aschanius (1700). — Portrait of Mrs. Maria Aschanius.

Porträtt i olja på duk av

1. Abraham Aschanius (f. 1632, d. 1724), kyrkoherde i Askeby (fig. 60).
Midjebild i prästdräkt. Ansiktet vänt något åt höger. Högra handen mot bröstet, med fingrarna mellan bladen i en bok, i vilken läses *Sobrie juste pie* Tit. 2 Övers. Du nyktre, rättfärdige och fromme! Upptill, till vänster, följande inskription
Symb. Domine in hoc unico dirige cor meum ut nomen tuum timeam D. ABRAHAMUS ASCHANIVS ECCLESIAE IN ASCHEBY ET UTRIUSQ. CONTRACTUS BANKEKIND ET SKÄRKIND PRÆPOSITUS NATUS A^o 632 DENATUS 1724. DEP. A^o CHRISTI 1700 A^o ÆTAT. 68. Övers. Herre, led mitt hjärta allenast därtill, att jag fruktar ditt namn. Herr Abraham Aschanius prost vid Askeby kyrka och vid Bankekinds och Skärkinds båda kontrakt. Född år 1632, död år 1724, avmålad Kristi år 1700, i sin ålders sextio-åttonde år. Dukens h. 89, b. 71 cm. Enkel svart ram.

TAVLOR

Fig. 62. Askeby. Kyrkoherden Nils Aurelius. Foto 1916.

Bildnis des Pfarrers Nils Aurelius (1746). — Portrait of the rector Nils Aurelius (1746).

2. Gertrud Klingius (f. 1648, d. 1717), maka till föregående (fig. 61). Midjebild en face. Vänstra handen mot bröstet. Svart klänningsliv med spetskant; ljusbruna, spetskantade ärmor; svart mantilj, svart mössa med spetskant. Kring halsen en guldkedja. Inskr. till höger: NATA A° CHRISTI 1648 DENATA. A° 1707 DEPICTA. A° CHR. 1700 A° ÆTAT. 52. Övers. Född Kristi år 1648, död år 1707, avmålad Kristi år 1700, i sin ålders femtioandra år. Pendant till föreg. Ram och storlek som d:o.

3. Nils Aurelius (f. 1674, d. 1759), kyrkoherde i Askeby, de föregåendes svärson (fig. 62). Knästycke i prästräkt. Något vänd åt vänster. Högra handen håller en uppslagen bok. Å dess blad. *Symbolum* NOSTER PROTECTOR ALTISSIMUS

Fig. 63. Askeby. Fru Maria Aurelius, född Aschanius. Foto 1916.
Bildnis der Frau Maria Aurelius (1746). — Portrait of Mrs. Maria Aurelius (1746).

CHRISTUS MIHI VITA Övers. Den högste är vår beskyddare. Kristus är mitt liv
Vänstra handen gör en pekande gest. I fonden ett draperi. Till höger tvenne
inskriftioner. En äldre, övermålad. D. NIC. AURELIUS A^o ÆTATIS 72 A^o 1746 Övers.
Herr Nils Aurelius i sin ålders sjuttioandra år, år 1746. Däröver en yngre
PRÆPOSITUS NIC. AURELIUS 1674: NATUS¹ 1687: INSCRIPTUS¹ IN SCOLA LI(NC.?) 1701.
STUDIOSUS UPSALIENSIS 1706 ADIUNCTUS¹ IN Ö. RYD 1710 COM: IN ENEBY & KISA 1710
COPULATUS¹ CUM M: ASCHAN (IA?) 1715 PASTOR IN ASKABY 1750 PRÆPOSITUS¹ TER-
TORIALIS 1755 DENATUS DELINATUS¹ ÆTATIS 81 a *Stephanus*¹(!) *Ekeroth*² Övers.:

¹ -US förkortat på vanligt sätt.

² STEFAN EKEROTH (f. 1717, d. 1798), var son till kyrkoherden i Svinstad Elias Ekeroth. Jfr s. 94.

Prosten Nils Aurelius, född 1674, inskriven i Linköpings skola 1687, student i Uppsala 1701, adjunkt i Ö. Ryd 1706, komminister i Eneby och Kisa 1710, gift 1710 med Maria Aschanius, pastor i Askeby 1715, kontraktsprost 1750, död och avmålad 1755 av Stefan Ekeroth, i sin ålders åttioförsta år. Tydiligen har målaren vid den porträtterades död retuscherat sin nio år tidigare utförda bild och då anbragt den långa, nya inskriptionen. Dukens h. 105, b. 80 cm. Enkel, svart ram.

4. Maria Aschanius (f. 1675, d. 1763), maka till föregående (fig. 63). Knäbild, något vänd åt höger. Högra armbågen stödd mot ett bord med en blå duk. I handen ett par kvistar liljekonvalje. Med högra handen fattar hon om ett grönt, violettfordrat draperi, kastat över högra armen. Svart klänning med korta, vida ärmar. Därunder vita ärmar. Halskrage, mössa och slöja vita. I mössan svarta band. Kring halsen guldkedjor. I fonden ett draperi, till vänster en kolonn. Inskr. till vänster MARIA ASCHANIA A^o ÆTATIS 71. A^o 1746 Övers. Maria Aschania, i sin ålders sjuttioförsta år, år 1746. Pendant till föregående. Ram och storlek som d:o.

5. Fredrik Baumbach. Trädgårdsdirektör. Bosatt i Överstad i Askeby socken (K. I. 1). Midjebild, vänd åt vänster, framställande en medelålders, slätrakad man med mörkt, långt hår. Vit skjorta, rödkantad svart väst; gråblå, rödfodrad jacka med mässingsknappar Inskr. ANNO. 1746 Duken mycket fragmentarisk. H. 80, b. 60 cm. Ramen saknas.

6. Anna Katarina Bismang, maka till föregående. Midjebild en face. Medelålders dam i svart, uringad klänning med vit halslinning. Röd mantilj. Vitpudrat hår Inskr. A. 1746 Duken sprucken och skadad. H. 71, b. 54 cm. Enkel, förgylld ram. Pendant till föregående. Båda dukarna äro troligen av samma, f. ö. ganska goda mästare.

Kristus och Sackeus. Landskap. Kristus, med lyftad hand, står omgiven av en skara folk, framför ett träd, i vilket Sackeus klättrat upp. Tavlan är målad av Stefan Ekeroth, vid 74 års ålder. (MANDELGREN, Beskr.) Den skulle alltså ha tillkommit 1791. Olja på duk. H. 157, b. 210 cm. Ramen gustaviansk, i svart och guld. Den krönes med urnor. Tavlans storlek är avpassad efter nischen över sakristiedörren, som den utfyller till större delen.

Enligt inventariet 1794 har tavlan skänkts av Stefan Ekeroths broder lantkammeraren Elias Ekeroth¹ och ramen förfärdigats av klockaren Isak Ljungberg.

Gustaf III s tal d. 25 juni 1771, i förgylld rococoram.

Gustaf III s tal d. 21 aug. 1772, i förgylld rococoram.

Följande av Ambrosius Hedengran med kopparstuckna omramningar sirade minnesblad.

¹ Jfr s. 55.

Fröjdeskvåde över religionsfrihetens införande i Schlesien 1707 I enkel, svart ram.
Åminnelsekrift vid jubelfesten 1721. I enkel, svart ram.

Bland sakristians möbler märkas tvenne stolar av ek, med rektangulärt rygg-
stycke (1600-talstyp, ehuru troligen förfärdigade på 1700-talet) samt ett skåp med
brokigt marmorerad framsida (1700-talet).

MÖBLER

Kyrkvaktarestav av grönmålat trä. Upptill en sfärisk dubbel-bjällra, ur-
sprungligen omgiven av fyra vanliga bjällror (två borta). 1700-talet. L. 290 cm.

KYRKVAK-
TARESTAV

I det norra rummet av tornets bottenvåning förvaras följande arkitektoniska
fragment:

ARKITEKTO-
NISKA FRAG-
MENT

Pilasterbas(?) av kalksten, tre sidor profilerade med platt-vulst-käl-vulst-platt
(nedifrån räknat). H. 31, b. 41 (nedtill) och dj. 30 cm. (nedtill).

Kolonnfragment(?) av kalksten. Rund, finhuggen platta med spår av or-
nering. H. omkr. 16, diam. 43 cm.

Bland försvunna inventarier, som icke i det föregående omnämnts, märkes en
stätlig dörr av trä med beslag i järnsmide, vilken avbildas i MANDELGREN,
Saml. (fig. 64). Ornamentiken är egenartad, men tyder på hög ålder (1100-talet?).
Något med denna dörr i stilistiskt hänseende närstående arbete känner förf. icke.
Dörrens höjd, 3,5 alnar, passar icke till någon av de nu bevarade portalerna.
Har dörren måhända hört till det ursprungliga koret?¹

FÖRSVUN-
NEN DÖRR

Som ett kuriosum bland försvunna inventarier kan nämnas »eehn öfwer käffte,
aff eth Owanligen stoort Animali aqvatili» (Ransakn.), också beskriven såsom
»framdelen af et fiskehufwud 1½ aln långt en särdeles raritet» (K. I. 1), vilket
fanns i kyrkan ännu 1725. I visitationsprot. 1653 (Domkap.) har med *senare* hand
tillfogats. »N.B. der finnes och een öfwer-kiäffta stoor, af animali aquatili. Vide
Antiquitates som till Consistorium derifrån inkompne, och till Antiquitatum Col-
legium upsände äre»

Alltså har detta föremål via Domkapitlet sänts till Antikvitetskollegiet i Upp-
sala. Kanske finnes det ännu bevarat!

Klocka. Av vanlig typ. Upptill en bård med uppåtriktade blad, förenade
genom rankor; omedelbart därunder en bård med samma ornament, nedåtriktade.
Nedtill en bård av stående akanthus. Inskr. ÅR 1817 DÅ VON NIEROTH VAR LANDS-
HÖFDING VON ROSENSTEIN BISKOP DANIEL LINDHAGEN KYRKOHERDE I ASKEBY OM-
GÖTS KLOCKAN AF IONAS M. FRIES I JÖNKÖPING.

KLOCKOR

Å andra sidan I FOLK BÄRER FRAM HERRANOM HANS NAMNS ÄRO BÄRER SKÄNKER
OCH KOMMER I HANS GÅRDAR TILLBEDER HERRAN I HELIGO PRYDNING HELA WERL-
DEN FRUKTE HONOM PSALM 96: 8, 9, v v H. 92, diam. 102 cm.

Klocka. Som föregående, med akanthusbårder både upptill och nedtill. Inskr.
OMGUTEN 1817 AF I. M. FRIES.

¹ Genom auktion 2. 12. 1823 försåldes en del av kyrkans »öfverflödiga persedlar». Därbland
två dörrar, ett timglas, en värja och diverse beslag.

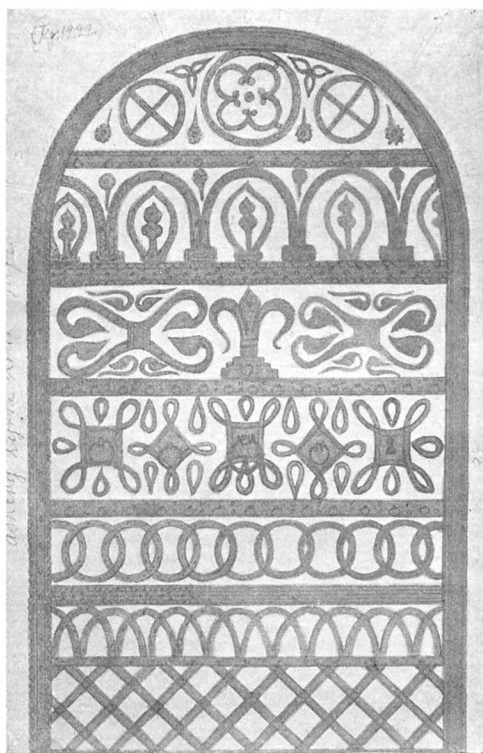

Fig. 64. Askeby. Försvunnen dörr. Efter teckning i Mandelgrenska samlingen, Lund.

Eisenbeschlagene Tür aus Holz, jetzt verschwunden (12. Jht.?).
Wooden door covered with iron, now taken away (12th century?).

A andra sidan. KOMMER LÅTER OSS TILLBEDIA OCH KNÄBÖIA OCH NEDERFALLA
FÖR HERRANOM PSALM. 95: 6. v H. 71, diam. 79 cm.

FÖRSVUN-
NEN PRIM-
KLOCKA

En primklocka omtalas i inventariet vid visitationen 1640 (Domkap.).

SAMMANFATTNING AV ASKEBY KYRKAS KONSTHISTORIA

I. Enskeppig korskyrka med absider på kor(?) och korsarmar, vilka dekorerats med lisener och rundbågsfriser (fig. 65, A). Väst-torn med kapell i två våningar, båda öppnande sig mot långhuset. Detta hade basiliketak och fönster tätt under taklisten. Koret hade möjligen ett kryssvalv med ornerade konsoler. Tiden för kyrkans byggande ligger före 1185, troligen betydligt längre tillbaka. Från denna äldsta tid finnas inga bevarade inventarier. Från 1200-talet: dopfunten.

II. År 1444 ersättes det gamla koret med ett nytt, av tegel (fig. 65, B). Korsarmarnas absider skäras av, och bågöppningarna mot långhuset igenmuras. Likaså samtliga öppningar mellan tornkapellen och långhuset, utom en, som omvandlas till förbindelseled med tornets övre våningar. Valv inslås i långhuset och tvenne nya fönster upptagas därstädes. Inventarier: Pietà-bilden och

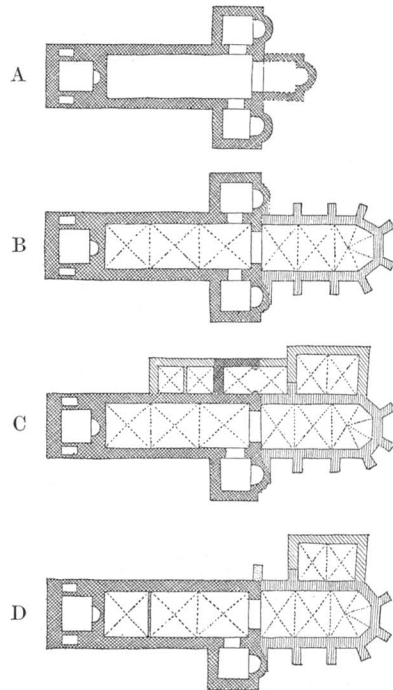

Fig. 65. Askeby Schema, belysande Askeby kyrkas byggnadshistoria.
Ang. streckningens betydelse, jfr fig. 6.

Grundrissentwicklung der Kirche. — Plan showing the development of the church.

triumfkrucifixet, nattvardskalken. Möjligen uppfördes redan före denna tid det 1876--77 rivna vapenhuset invid norra korsarmens västra sida.

III. En ny sakristia bygges i en eventuellt befintlig äldres ställe (fig. 65, C). Samtidigt eller kort därefter förändras norra korsarmen, så att mellan dess och sakristians västmur ett enhetligt rum uppstår. Alla byggnader på norra sidan utom sakristian läggas under ett gemensamt snedtak. Detta inträffar på 1500-talet. Inventarier: Altarbrunet (1400-talets slut) och (något senare) den röda kalkduken.

IV Efter eldsvådor år 1609 och 1700 får kyrkan i stort sett sitt nuvarande utseende (fig. 65, D). Det förstnämnda året rives tornets övre del och den nedre lägges under samma tak som kyrkan. Övre tornvåningen täckes med ett tunnvalv, av tegel. Vid magasinets inrättande (1775) igenmuras öppningen i västra långhusväggen till tornets övervåning och en ny sådan upptages i bottenvåningens södra mur. Bland inventarier från denna period märkas: oblatask och vinkanna (1600-talet); mäsingsdopfont (1693); predikstol (1763), som 1823 flyttas över altaret, vilket samtidigt får sin nuvarande karaktär. Bänkinredningen tillkommer 1830.

V Under åren 1876--77 rivs tillbyggnaderna å norra sidan, utom sakristian. Medels en murad vägg avstänges den västligaste långhustravéen. Två nya fönster upptages och ett utvidgas i långhuset. Korfönstren utom ett förlängas nedåt. År 1913 återställes västpartiet i sitt medeltida skick. Bottenvåningen apteras till gravkapell. Ingången från 1444 till övre tornkapellet återupptages.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kirche von Askeby muss spätestens im Jahre 1185 fertig geworden sein. Bereits damals gab es in der Gemeinde ein Cistercienserkloster. Mauerreste vom Kloster sind noch heute, um den Glockenturm herum und unterhalb desselben, erhalten (Fig. 4).

Askeby's älteste Kirche war eine einschiffige Anlage mit Turm an der Westseite, Querschiff und Chor. Sowohl im Erdgeschoss, wie im ersten Stock des Turmes war eine Kapelle vorhanden. Querschiff und Chor schlossen im Osten mit Apsiden ab (Fig. 29 u. 65, A). Das Material bestand aus Feldstein und aus Kalkstein.

Die eigentümliche Dreiteilung im Plane des Turmes (Fig. 6) kann vielleicht als eine Nachahmung des in der Nähe gelegenen Domes zu Linköping betrachtet werden, welcher während seines älteren Stadiums eine doppeltürmige Westfassade mit einer dreiteiligen Vorhalle hatte.

Die ausländischen Vorbilder zu Askeby's Kirche sind wahrscheinlich im nordwestlichen Deutschland zu suchen.

Im Jahre 1444 musste der alte Chor dem jetzigen weichen. Dieser wurde aus Ziegeln und in baltischem Geiste gebaut (Fig. 65, B). Gleichzeitig wurde auch das Langhaus gewölbt und die ganze Kirche mit einer spärlichen Dekoration von Kalkmalereien versehen. Bei der Wölbung wurden die Öffnungen zwischen Turmkapellen und Langhaus zugemauert, wodurch dann auch die Anwendung der Kapellen als solche unterblieb. Die Apsiden der Kreuzarme (Kreuzflügel) wurden abgeschnitten und die Bogenöffnungen in der Richtung nach dem Langhause zugemauert.

Aus der Zeit der Wölbung stammen zwei schöne Holzsulpturen: die Pietà-Gruppe (Fig. 35) und das Triumphkruzifix (Fig. 41), beide wahrscheinlich norddeutsche Arbeiten. Der Schnitzaltar (Fig. 37), der Kelch (Fig. 45) und die Altarborte (Fig. 50), sämtliche aus dem 15. Jh., sind dagegen einheimische Arbeiten.

Die Sakristei an der Nordseite der Kirche wurde gegen Ende des Mittelalters gebaut und kurz darauf auch der nördliche Kreuzarm (Kreuzflügel) geändert, so dass dadurch ein einheitlicher Raum zwischen dessen Westmauer und der Sakristei entstand (Fig. 65, C).

Die oberen Teile des Turmes wurden nach einem Brande, 1609, niedergerissen, der untere Teil des Turmes wurde danach unter dasselbe Dach gebracht, wie die übrige Kirche. 1876—1877 sind die Anbauten an der Nordseite der Kirche leider abgerissen worden, wodurch die Überreste des nördlichen Kreuzarmes (Kreuzflügels) ebenfalls verschwanden. Im Jahre 1919 wurden die Grundmauern des nördlichen Kreuzarmes (Kreuzflügels) durch eine Ausgrabung freigelegt (Fig. 31).

RESUMÉ

Askeby church must have been completed not later than 1185. Even at that early date there was a cistercian nunnery in the parish. Remains of walls from the nunnery are still preserved round and near the belfrey (ill. 4).

The oldest Askeby church was a single aisled building with a western tower, a transept and choir. The tower had a chapel in the ground-floor as well as in the first story. The transept and choir were finished off at the east end with an apse (ills. 29 and 65, A). The material consisted of granite and lime-stone. The strange trisection in the planning of the tower (ill. 6) may be taken as an imitation of the neighbouring cathedral of Linköping, which in its earliest period had double towers at its western end, with a middle room and a room under each one of the towers.

The foreign prototypes of Askeby church are probably to be found in North Western Germany.

In 1444 the old choir was replaced by the present one. This was built in brick in the Baltic style (ill. 65, B). The nave was at the same time vaulted and the entire church was moderately decorated with mural paintings. When the vault was being erected the apertures between the tower chapels and the nave were walled up, so that the chapels ceased to be used as such. The apses of the transept were cut off and the arches towards the nave were walled up.

From the time of the vaulting there originate two beautiful wooden sculptures: The Pietà-Group (ill. 35) and the Rood Cross (ill. 41), both probably North German works. The altar-piece (ill. 37), the cup (ill. 45) and the altar-border (ill. 50) all from the fifteenth century — are, on the other hand, Swedish work.

The sacristy on the north side of the church was built towards the end of the middle ages and soon after the north transept was altered so that a uniform chamber was formed between its western wall and that of the sacristy (ill. 65, C).

After a fire in 1609 the upper part of the tower was pulled down. The lower part was then brought under the same roof as the rest of the church. In 1876—1877 the additions on the north side of the church were, it is sad to say, torn down so that the remains of the north transept disappeared. In 1919 the foundations of the north transept were laid bare during excavations (ill. 31).

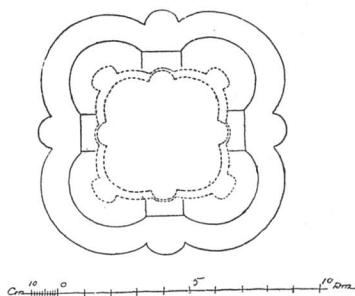

Fig. 66 a. Askeby. Plan av dopfunten, sedd uppifrån.
Uppmätt av Th. Bergentz 1915. Jfr fig. 43.

Grundriss des Taufsteines Fig. 43.
Plan of the font in ill. 43.

Fig. 66. Svinstads kyrka från bron över Bjärstad-ån. Foto 1916.

Die Kirche von Südwesten. — The church from the south-west.

SVINSTADS (BANKEKINDS) KYRKA

ÖSTERGÖTLAND, ÖSTERGÖTLANDS LÄN, BANKEKINDS HÄRAD

LINKÖPINGS STIFT, BANKEKINDS KONTRAKT

AV ANDREAS LINDBLÖM

TRYCKTA KÄLLOR: BROOCMAN, s. 242—246. WIDEGREN, I, s. 572—577 RIDDERSTAD, LEX., II, s. 242—244. A. LINDBLÖM i Fornvännen, III, 1908, s. 178—200. MANDELGREN, Atlas, XI: 2, s. 47 och pl. XIII. RIDDERSTAD, Beskr., s. 108—114.

HANDSKRIVNA KÄLLOR OCH AVBILDNINGSSAMLINGAR: K. B.: Ransakn., s. 25; en teckning föreställande kyrkan på 1680-talet finnes i ms. F L. 6. A. T. A.: IHRFORS, s. 242—243; MANDELGREN, Beskr., s. 136—138; C. F. NORDESKJÖLD, Minnesmärken i Bankekinds Härad, Östergötland, 1877, s. 1; SÄVE, s. 79—80; Inv. 1828 och div. andra papper; 1 teckning av P. A. F. Sohlman; div. fotografier, däribland en interiör mot öster och en exteriör före restaureringen 1896—98. B. ST.: 1 ritning till ny orgelfasad, 1856; div. fotografier. DOMKAP.: Acta visitationis, 1640, 1653 (båda med inv.-förteckn.) samt 1696, 1708 och 1715. — MANDELGREN, Saml.: Div. ritningar.

KYRKANS ARKIVALIER. I Landsarkivet, Vadstena: Sockenst.-prot. 1631—49, 1663—65 (K. I: 1); 1703—44, 1746—50, 1752—66 (C. 3); 1767—1803 (K. I: 2); 1803—46 (K. I: 4); kyrkoräkensk. 1631—51 (K. I: 1); 1651—1700 (C. 1); 1703—37 (C. 3); 1703—47 (L. I: 1); 1746—1859 (K. I: 2); 1816—23 (L. I: 2); 1823—42 (L. I: 3); visitationsprot. 1668, 1686 (C. 1); 1708, 1715 (C. 3); 1776, 1782 (C. 4); 1733 (I. 1); 1805 (K. I: 4); inv.-förteckn. 1621—87 (C. 1 och K. I: 1); 1703—35 (C. 3); 1767, 1772, 1787, 1805, 1831, 1833 (B. 1); 1733 (I. 1); div. anteckn. om kyrkan (B. 1, K. I: 1 och I. 1); ringmursdelning 1625 och 1686 (K. I: 1). Födelse- och dopböcker finnas bevarade fr. o. m. 1688. I kyrkan: Visitationsprot. fr. o. m. 1850 (N. I: 1).

FÖRSAMLINGSHISTORIA

Svinstad eller Bankekind, som socknen officiellt benämnes efter 1902¹, omtalas första gången, så vitt vi veta 1334.² Mellan omkr. 1360 och till reformationstiden lydde socknen under Askeby klostrets patronatsrätt.³ Från och med år 1917 är Askeby församling annex till Svinstad, vadan sålunda rollerna på sistone i viss mån blivit ombytta.

KYRKOÅRD OCH KLOCKSTAPEL

Kyrkan är belägen på en ganska hög kulle, som i sydväst och väster brant stupar ner mot den dalsänka, där Bjärstad-ån, Svinstad-sjöns utflöde i Roxen, är belägen (fig 66). Före sänkning av den förstnämnda sjön utgjorde dalsänkan nedanför kyrkan en sumpmark, som på den tid, då kyrkan byggdes, säkerligen stod helt under vatten.

Kyrkogården sträcker sig nästan uteslutande söder om kyrkan (fig 67). Den omges av en ringmur av gråsten i kallmur, uppförd 1831 (K. I. 4). Å östra sidan har den en vacker port (fig. 68) med fyrkantiga, murade och vittrappade stolpar, täckta med pyramidtak av svart plåt, krönta med gyllene kulor, varå gyllene stjärnor. Grindar av smidesjärn. Porten och grindarna tillkommo 1797 (B. 1).

År 1716 åtgingo 24 tunnor kalk till den dåvarande ringmurens reparation (C. 3). Den bör sålunda ha varit murad. Att den var täckt med trä, framgår av en längd från 1625 rörande underhållningsskyldigheten av huvarna å kyrkogårdsmuren (K. I. 1).

Klockstapelns omtalas 1664 (K. I. 1). Säkerligen revs den vid tornets byggande.

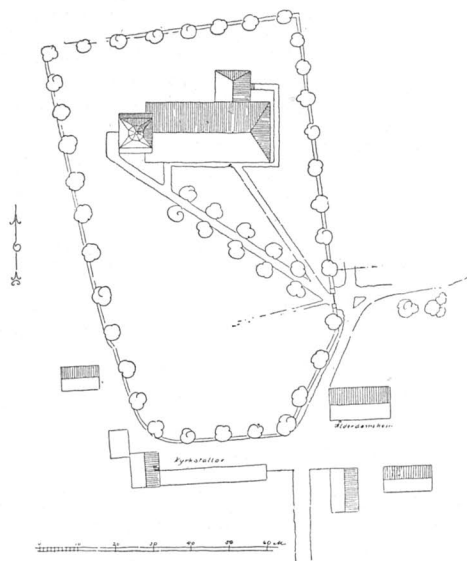

Fig. 67 Svinstad. Situationsplan av kyrkan och dess närmaste omgivningar. Uppmått av O. Lagergren 1915.

Situationsplan. — Plan of the church.

¹ Detta år erhöi församlingen nåd. tillstånd att avlägga sitt urgamla namn!

² Diplomatarium suecanum, nr 3056.

³ Jfr s. 4, noten.

KYRKOBYGGNADEN

- HUVUD-
DELAR** Kyrkan består av västtorn samt ett långhus, som fortsätter ett stycke in på tornets norra och södra murar. Vid långhusets norra sida ligger sakristian. Tornets bottenvåning är inredd till gravkapell. I långhusets sydvästra hörn, under orgelläktaren, befinner sig vapenhuset (fig. 69).
- MATERIAL** Materialet i tornet är av samma art och med samma fördelning som i Askeby (s. 11). Långhuset och sakristian äro av gråsten.
- SOCKEL** Tornet har en enkel, skråkantad sockel, fullständigt täckt av murbruk. Sannolikt av kalksten. Eljest förekommer icke sockel.
- YTTERMURARNAS BE-
HANDLING** Torn och sakristia äro spritrappade, långhuset slättrappat. Å östra väggen står med stora bokstäver av järn. ANNO 1758
- Från kyrkvinden kan iakttagas, att tornmuren ursprungligen varit i sin helhet putsad, ehuru ganska tunt. Tornets hörn äro utförda med finhuggna kvadrar. De tvänne horisontella, svaga indragningarna i tornmurens ytterliv täckas av en skråkant av finhuggen kalksten, ej putsad.
- INNERVÄGGARNAS BE-
HANDLING** I tornet ha innerväggarna ursprungligen varit behandlade alldeles som i Askeby Jfr s. 13. Dock är kvader-ristningen i Svinstad betydligt mer oregelbunden. I långhus, sakristia och gravkapell har slät kalkputs använts.
- YTTERTAK** Långhuset och sakristian ha sadeltak, avvalmade åt resp. öster och norr. Takstolarna äro säkerligen jämnåriga med ombyggnaden 1758.
- Tornet avslutas med en huv av typisk senbarock karaktär (fig. 70), fullbordad 1774 (C. 4.). Den är karnisformigt profilerad, samt krönes av en åttkantig, vitmålad lanternin med en stickbågig glugg i varje sida. Huv och lanternin, liksom också de två små indragningarna i tornets ytterliv, täckas av svartmålad plåt. Överst ett kors med kula i guld. Lanterninens luckor äro, liksom övriga luckor i tornet, svarta. Långhusets tak och tornets snedtak å norra och södra sidorna täckas av spån, sakristians tak av svartmålad järnplåt.

TORNET

Tornet har en avlångt rektangulär genomskärning. Efter tvänne starka indragningar i norr och söder, täckta av sneda vattentak, blir genomskärningen ungefär kvadratisk. Strax ovanför de

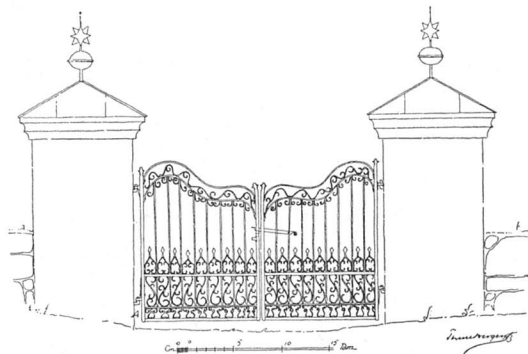

Fig. 68. Svinstad. Port å kyrkogårdens östra sida. Uppmått av Th. Bergentz 1915.
Kirchhofspforte aus d. J. 1797. — Gate to the churchyard.

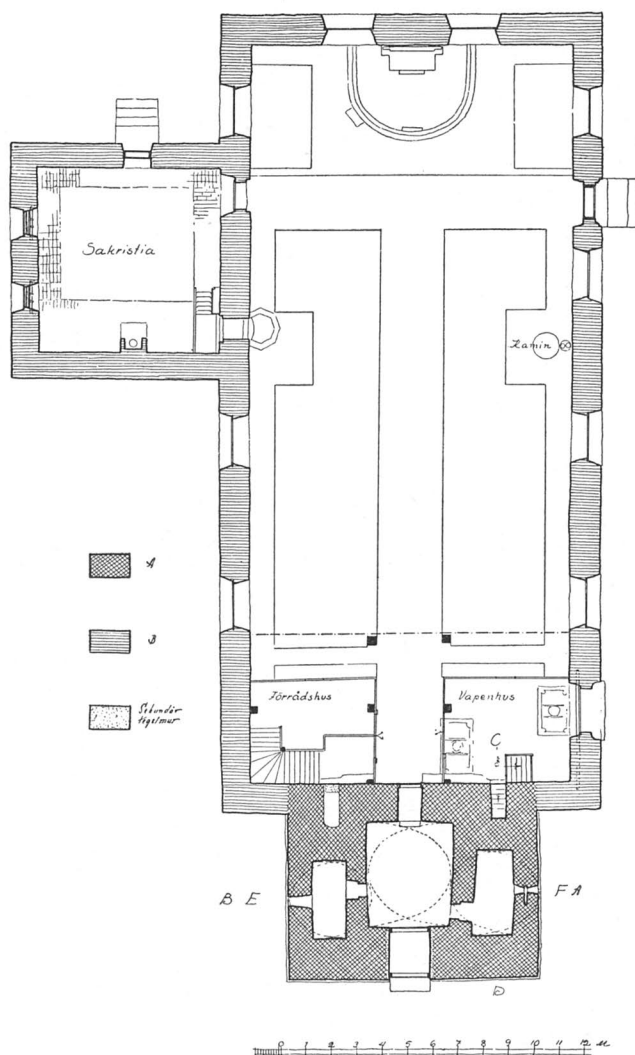

Fig. 69. Svinstad. Grundplan. Uppmätt av O. Lagergren 1915. A betecknar murverk, tillhörande den äldsta kyrkan, B d:o från 1758.

Grundriss der Kirche. A. Mauerwerk der ältesten Kirche, B. aus dem Jahre 1758.
Plan of the church. A. The oldest church, B. the church from 1758.

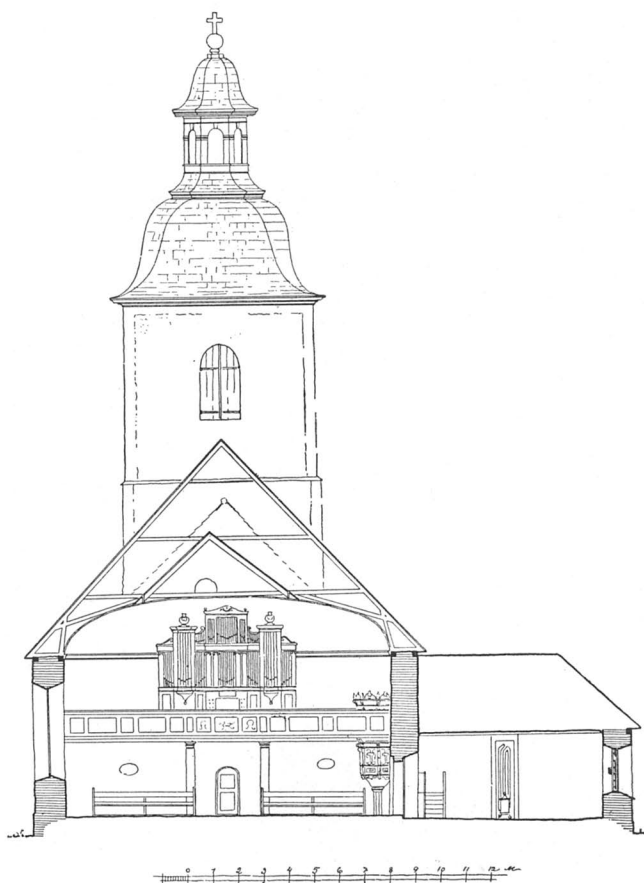

Fig. 70. Svinstad. Sektion mot väster genom koret och sakristian. Uppmätt av O. Lagergren 1915.

Sektion gegen Westen durch den Chor und die Sakristei.
Section towards the west through the choir and the sacristy.

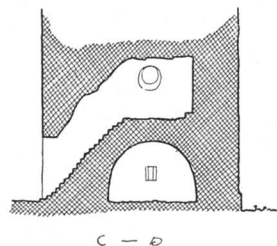

Fig. 71. Svinstad. Sektion mot söder genom tornets södra mur. Uppmätt av O. Lagergren 1915.

Sektion gegen Süden durch die südliche Mauer des Turmes.
Section towards the south through the southern wall of the tower.

nyssnämnda vattentaken (alltså något nedanför tornmurens mitt) samt ytterligare en gång därovanför (på en tredjedel av tornmurens höjd uppifrån räknat) har muren å alla sidorna en 11 cm. djup indragning, markerad av en finhuggen skråkant av kalksten.

Bottenvåningen upptages av ett mittrum, täckt av tunnvalv med vederlag i norr och söder. I väster en 1896 (kyrkost.-prot.) upptagen portal. Dessförinnan fanns här, såsom Mandelgrens teckningar (Atlas, XI. 2, pl. XIII) ge vid handen, endast tvänne små rundbågiga gluggar, tätt vid sidan av varandra. Mot kyrkan en rundbågig portal, som gott kan vara ursprunglig. F ö. omöjliggör det tjocka

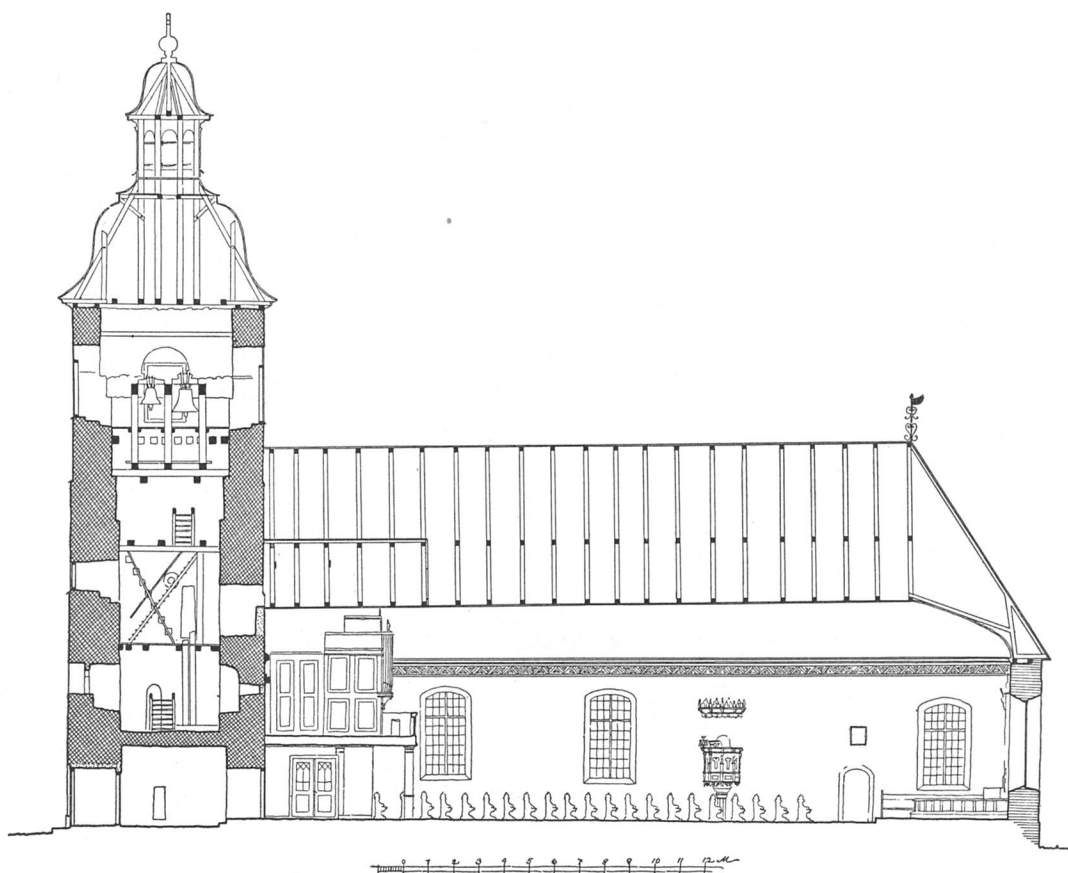

Fig. 72. Svinstad. Sektion mot norr. Uppmätt av O. Lagergren 1915.

Sektion gegen Norden. — Section towards the north.

putslagret alla närmare slutsatser rörande detta rums ursprungliga karaktär. Golv: cement. Putsningen och cementeringen utfördes vid en restaurering 1896—98.

I vardera norra och södra yttermurarna finnes, liksom i Askeby, ett sidorum (fig. 73), täckt med tunnvalv (vederlag i öster och väster). Ingångsöppningarna till rummen täckas upptill av väldiga ekplankor, utan tvivel ursprungliga. Av dörrarna är den i södra ingångsöppningen medeltida, av trä, med utsidan helt beslagen med järnplåtar. Den har haft tre lås, det mellersta med tvänne nyckelhål. Båda dörrarna leda inåt. Inga spår av bomhål. I båda sidorummen ha väggarna omputsats. Båda ha i sina resp. norra och södra väggar en rak-täckt glugg, avsmalnande upptill. Den södra väggens glugg har smyg både utåt och inåt. I mitten av muren befinner sig här en anordning för tillstängning av gluggen. en skjutbar

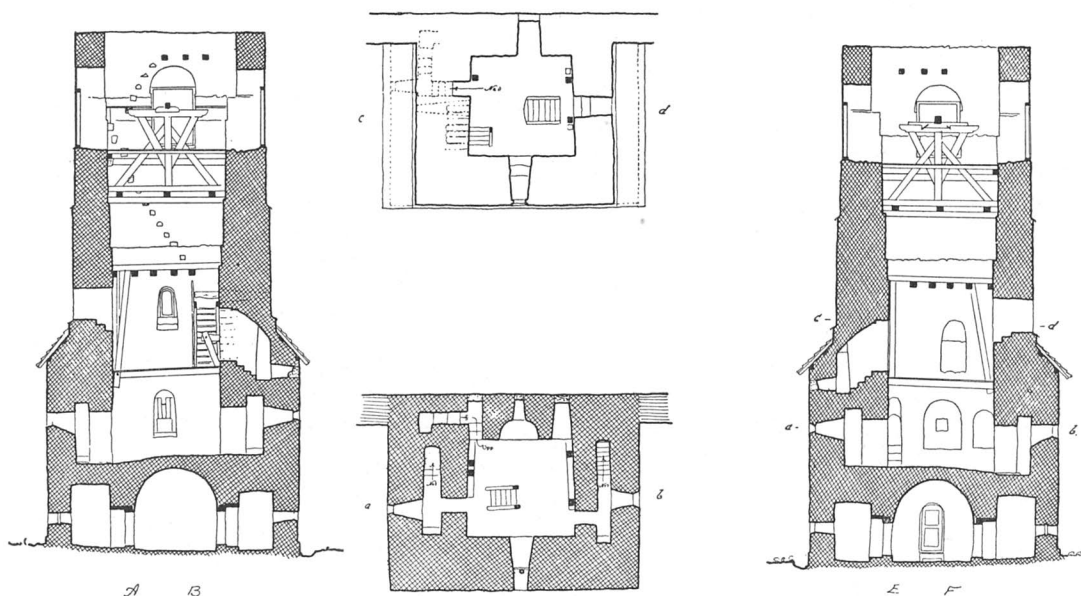

Fig. 73. Svinstad. T. v.: Sektion av tornet mot väster. T. h.: D:o mot öster. I mitten, nederst: Plan av vän. 1 tr. upp. Överst: Plan av vän. 2 tr. upp. Uppmått av O. Lagergren 1915.

Links: Querschnitt des Turmes gegen Westen. Rechts: Querschnitt des Turmes gegen Osten. In der Mitte, unten: Grundriss des ersten Geschosses, oben: Grundriss des zweiten Geschosses.
To the left: Section of the tower towards the west. To the right: Section of the tower towards the east. In the middle, at the bottom: Plan of the first story; at the top: Plan of the second story.

lucka (ej bevarad), löpande i murens längdriktning. Till höger, inifrån rummet räknat, har den löpt in i en fals med träskoning å sidorna och upp till. Falsens djup är omkr. 50 cm. Till vänster finnes ingen fals. Gluggen i norra muren har smyg blott inåt. Inga spår av fals. Golvet i båda sidorummen är av murbruk.

Till tornets övre delar har man ursprungligen kommit genom tvänne trappor på samma sätt som i Askeby. Trappornas raktäckta ingångsöppningar börja dock här vid långhusets golv, och trapporna täckas icke av tunnvalv, utan blott av på tvären lagda hällar. Endast den södra trappan är nu användbar. Den norras ingångsöppning är igenmurad. Upptill, i trappornas ändpunkter, murade sittplatser. Trapporna upplysas medelst runda gluggar, som starkt vidga sig inåt. Den norra gluggens öppning är rund och borrar ur en kalkstensplatta, befintlig i murens ytterliv. Från trapporna leda rundbågiga dörröppningar in till övre våningens mittrum. Dörröppningarna äro vackert formade med uppåt starkt konvergerande poster, murade av omsorgsfullt huggna kalkstenskvadar.

Våningen en trappa upp har ett kvadratisk mittrum med golv av murbruk, utan tvivel ursprungligt. Rummet upplysas huvudsakligen av en i västra väggen befintlig, rundbågig glugg, som vidgar sig inåt. Gluggen delas av en mittkolonett av kalksten i tvänne delar. Kolonetten övergår upptill i ett tympanonartat parti.

Fig. 74. Svinstad. Exteriör från nordväst. Foto B. St.
Die Kirche von Nordwesten. — The church from the north-west.

I östra väggen är en halvsfäriskt avslutad nisch, vars botten, omsorgsfullt täckt med murbruk (ett altare?), befinner sig 86 cm. över golvet. Liksom i Askeby öppnar sig i nischens mitt en fyrkantig, nu igenmurad glugg mot långhuset. Här finnas emellertid inga spår av lucka. På ömse sidor om altarnischen ha tvänne rundbågiga öppningar förmedlat förbindelsen med långhuset (båda igenmurade). I den norra av dessa börjar därjämte den trappa, som genom den norra tornmuren leder upp till nästa våning, mot vars mittrum den öppnar sig med en rakt avslutad dörr. En liten rund glugg i norra muren (nu igenmurad), med smyg endast inåt, har lämnat ljus till trappan.

Nästa vånings golv vilar på ett kraftigt bjälklag i norr—söder. Den får sitt ljus genom rundbågiga fönstergluggar i väster och söder samt ett litet, inåt starkt skrånande rundfönster i norr. Mot öster leder en rundbågig öppning in till kyrkvinden.

En trappa, bestående av stockändar, inmurade i norra väggen (jfr s. 18), har fordom lett upp till nästa våning.

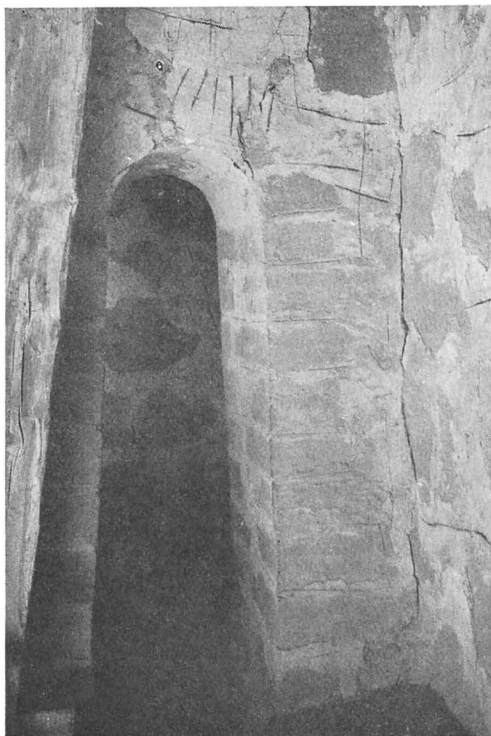

Fig. 75. Svinstad. Södra portalen i tornvån.
I tr. upp. Foto 1916.

Das südliche Portal im ersten Turmgeschoss.
The southern porch in the first story of the tower.

Dennas golv uppbäres av ett ursprungligt bjälklag i öster—väster. En meter ovanför detsamma förtunnas muren genom en c:a 15 cm. djup indragning. Ej fullt två meter längre upp finnes ännu en dylik indragning. På densamma ligga nu de bjälkar, som uppbära den nuvarande klockstolen.

En trappa (av stockändar) i västra väggen har från denna våning lett upp till nästa, vars golv nu befinner sig i höjd med ljudgluggarnes underkant. Bjälklaget är här emellertid icke ursprungligt. Det ursprungliga, beläget omedelbart nedanför, har haft riktningen norr—söder.

Denna våning — klockkammaren — upplyses av fyra stora, rundbågiga gluggar, en åt varje håll, med smyggar rätvinkliga mot murens liv. Avlastningbågarna vila på ett slags list, bildad av utkragade hällar. Listens undersida har (delvis) skråkant. Fönsteromfattningarna äro av fint huggna kalkstenskvadrar. Muren förtunnas i denna våning genom en indragning åt alla sidor.

Strax ovanför gluggarnas överkant ligga tvänne bjälkar inmurade i riktning öster—väster. Urtagningar, hål o. d. i desamma visa, att de använts för hissanordningar. De äro sannolikt ursprungliga.

Strax under tornmurens överkant löpa runda stockar med oregelbundna mellanrum tvärs genom muren (i hörnen snett mot murlivet). De ha sannolikt tjänat att uppbära den yttre ställningen vid den ursprungliga tornspirans byggande.

Tornmurens överkant, som är jämn, har i mittlinjen en långsgående stock infälld. Angående tornhuven, se s. 69.

LÅNGHUSET OCH SAKRISTIAN

FÖNSTER Det 1758 i sin helhet uppförda långhuset upplyses av nio stickbågiga fönster med små rutor i vitmålade träbågar (fig. 74).

INGÅNGAR Utom ingången från tornet har långhuset tvänne ingångar på södra sidan samt en ingång från sakristian, samtliga stickbågiga.

Dörrarna äro brunmålade och av nyare dato, utom sakristiedörren, ett ståtligt konstverk av trä (icke ursprungligt) och järnsmide. Dessvärre har järnet silverbronserats(!) och träet brunmålats. Orneringens utseende och disposition torde tillfullo framgå av fig 79. Överflyttningen av beslagen till det nya träet synes likväl ha skett med stor samvetsgrannhet. Även låset är ursprungligt. Dimensionerna av den del av dörren, som täckes med beslag, äro h. 223, b. 102 cm.

Kyrkans golv består av kalkstensplattor, inlagda 1813 (B. 1), under bänkarna trä.

Innerväggarna vita, dekorerade med en bård upptill. Å östra väggen *Se Gud's Gamm — Gud är kärlek — Frid vare eder* målat i svart. Därunder lammet med korsfanan samt i *h* inom strålar. Hela denna smaklösa dekoration torde tillkommit vid restaureringen 1896—98 (fig. 80).

Taket utgöres av ett tillplattat, i öster avvalmat tunnvalv av vitmålade, pärlspåntade bräder. Ett brunmålade listverk av trä begränsar taket nedåt.

Kyrkan uppvärms medels en kamin, placerad mitt å södra långväggen.

Sakristian består av ett nästan kvadratisk rum med golv av tegel och bräder. Platt bräddtak. Två stiekbågiga fönster i norr, skyddade av järngaller och träluckor på insidan.

I sakristian en öppen spisel och en liten kamin.

Fig. 76. Svinstad. Norra portalen i tornvån. 2 tr. upp. Foto 1916.

Das nördliche Portal im zweiten Turmgeschoss.
The northern porch in the second story of the tower.

GOLV

INNERVÄGGAR
OCH
TAK

UPPVÄRMNING
SAKRISTIAN

BYGGNADSHISTORIA

Den äldsta kyrkoanläggningen i Svinstad bestod av torn, långhus och ett — ursprungligen med största sannolikhet absid-avslutat — lägre och smalare kor. Som fig. 78 a visar, synes redan tidigt det sistnämnda blivit förlängt åt öster. Den gamla kyrkan hade sakristia och vapenhus å vedertagna ställen. F. ö. ha överensstämmelserna med Askeby kyrka, i den mån man kan sluta av det bevarade tornpartiet, varit synnerligen stora. Dock visar Svinstads torn vissa förenklingar: bottenvåningen saknar altarnisch, mittrummet täckes av tunnvalv

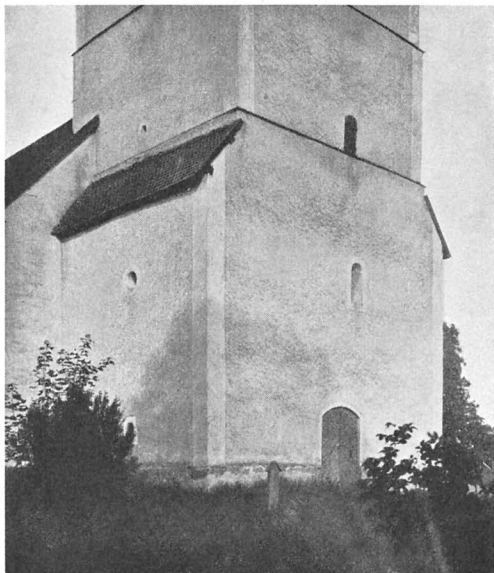

Fig. 77 Svinstad. Tornets nedre del sedd från nordväst. Foto 1916.

Der Turm von Nordwesten. — The tower from the north-west.

Fig. 78. Svinstad. Interiör mot väster. Foto 1916.

Inneres gegen Westen. — Interior towards the west.

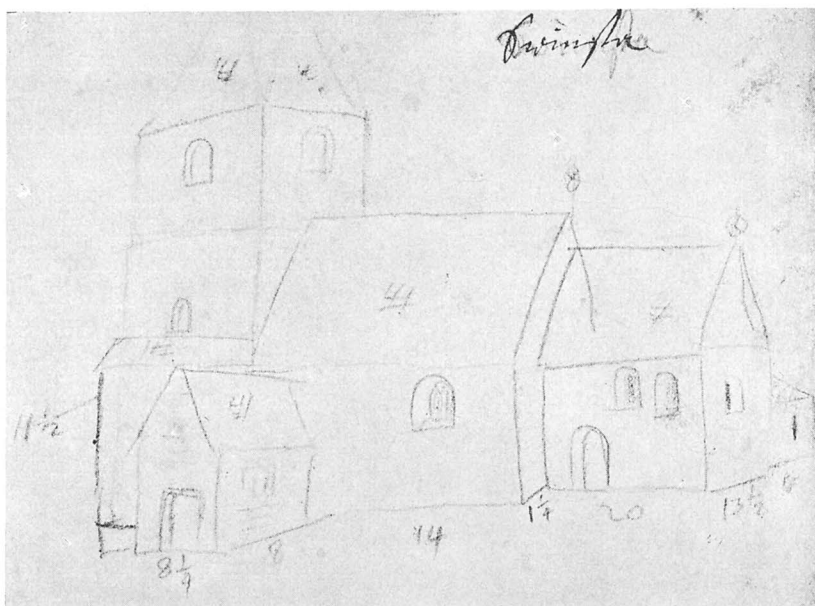
i stället för kryssvalv, trapporna äro ej välvda o. s. v Detta, jämte de obetydligare proportionerna i Svinstad, styrka antagandet, att Svinstads kyrka är utförd senare än Askeby, med den sistnämnda som mönster.

Denna, den äldsta kyrkan i Svinstad, bör sålunda ha uppförts senast vid 1100-talets slut, men sannolikt tidigare. Jfr s. 31—32. Med undantag av tornet finnes av densamma intet bevarat. Läget av det ursprungliga långhusets takfall kan dock från vinden tydligt iakttagas. Det har löpt ungefär parallellt med det nuvarande, men med kroppåsen 220 cm. lägre, d. v s. 70 cm. nedanför den övre av de båda små horisontella indragningarna i tornmurens ytterliv

På Broocmans tid — 1750-talet — fanns en S. Olofsbild bevarad i kyrkan, vilket föranledde denne till den mycket plausibla slutsatsen, att kyrkan varit vigd åt detta helgon.

Kyrkan synes haft kalkmålningar, åtminstone vore det frestande att så tolka följande passus »Anno 1594 målades Suinstada Kyrkio, Och gafz derfor vthij Målara lön 24^{tr} huete» (K. I. 1). Arvodets storlek tyder på att målningen varit ganska omfattande.

Vid visitationen 1708 föreslog pastor i församlingen, att fönstret »bakom altartaflan» och fönstret »bakom bokstolen» skulle utvidgas. »Men Högwördiga her Biskopen (d. v s. H. Spegel) mente, at man för antiqviteten skull intet bör rubba fönstren efter man äntå hafwer så mycket lius i Choret, som behöfwes» (Domkap.)

Fig. 78 a. Svinstad. Kyrkans utseende på 1680-talet.¹

Die Kirche um 1680. — The church about 1680.

Vid 1700-talets mitt börjar behovet efter större utrymme göra sig gällande. 1753 diskuterades en eventuell utvidgning av kyrkan, alldenstund den var så trång, att vid de kyrkliga högtiderna »den ena då måste sittja uppå den andra och ändå äro både Chor och gångar fulla» 1754 beslöts att »i Herrans namn gripa väirket an nästkommande år» 1755 uppskjutes emellertid arbetet (C. 3). 1758 uppmurades hela kyrkan på fem månaders tid av byggmästaren och klockaren And. Hansson i Kärna. »Åfwan nämnda år, d 5 Novembris, war den allmänna glädiedag för hela Swinstads församling, då hon såg sin nybyggda Kyrka med mycken Solennitet, och under en aldeles owanlig samling af åskådare från alla kringliggande Socknar inwigas» (I. 1).

BROOCMANS målände skildring av den nya kyrkans tillkomst förtjänar att i sin helhet återgivas

»När här först Kyrka blifwit byggd, therom har tiden icke lämnat oss någon underrättelse, men at här på en och samma gång, tå the första Kyrkor byggdes i Riket, ock Kyrka blifwit byggd, har man orsak at bifalla i anseende til thes structur af starka murar, hwalf och torn, samt trånga Chor och mörka Sacristia.

¹ Teckningen finnes i K. B., ms. F L. 6, som innehåller bl. a. en serie konceptritningar av östgötakyrkor. Dessa äro säkerligen av samma hand som de i F L. 5:7 befintliga konceptritningarna till Afritningar af kyrkor och kyrkovapen i Upland, I (ed. E. Vennberg, 1917), nämligen av P Helgonius, Antikvitetskollegiets ritare åren 1683—85.

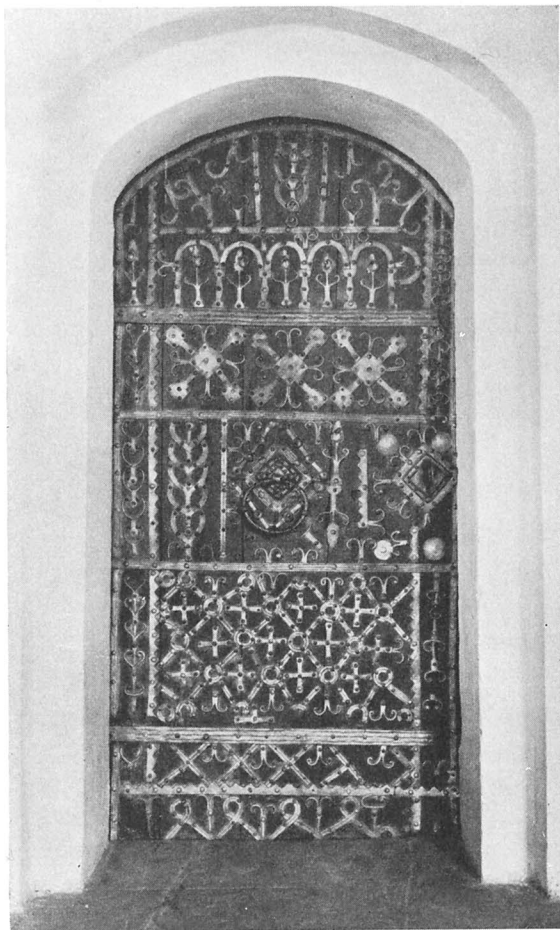

Fig. 79. Svinstad. Dörr mellan kyrkan och sakristian.
Foto 1916.

Eisenbeschlagene Tür aus Holz zwischen Langhaus und Sakristei.
Wooden door covered with iron, between the nave and the sacristy.

Thenna byggnad war nu för tiden icke eller tillräckelig åt Församlingen, oansedt thensamma uti urminnes tid blifwit tilbyggd, hwarföre Församlingen beslöt at bygga sig en ny och rumrikare, och til then ändan år 1758 nederbröt then gamla, hwarefter grunden lades til then nya, och byggnaden fortsattes efter Kammar-Herrens Joan Steuchs gifna ritning och noga öfwerinseende, jemte Kyrkoherdans Samuel Follins outtrötteliga sorgfällighet; så at Kyrkan inom ett halft års förlopp war aldeles färdig, hwarpå hon then 5 Nov högtideligen blef inwigd af Stiftets Biskop, Doct. Andr Ol. Rhyzelius: wid hwilket tilfälle, efter hållit inwigningstal för Altaret, Biskopen ock förrätade Högmässa-Prädikan, samt ther efter instälte Församlingens Kyrkoherde med wanliga Ceremonier i Ämbetet. Och är Biskopens ämbetsförrättning wid thetta tillfälle så mycket märkwerdigare, som han med undrans-wärd munterhet och styrko lyckeligen förrättat 3 så viktiga sysslor på en dag uti sitt 82 ålders år. Har altså Församlingen nu en ny och härlig Kyrka, hwilken in alles kostar 11 000 Dal. Kopp:mt, hwaruti Dagswerken ock äro inberäknade.»

Tornet hade emellertid fått behålla sin gamla spira. 1769 besiktigades densamma och befanns »hota vår nya kyrka med ett wädeligit fall» (K. I. 2). Den nedtages s. å., och 1774 fullbordas den nya huven, som — liksom förut kyrkan — bekostas av kammarherre J Steuch¹ på Gräfsten, vilken för dessa förtjänster belönas med *jus patronatus*.

¹ JÖNS STEUCH (f. 1725, d. 1769), kammarherre och kammarråd, g. m. 1 Ingeborg Sofia Sture (f. 1722, d. 1751) och 2. Sofia Elisabeth Taube (f. 1726, d. 1802).

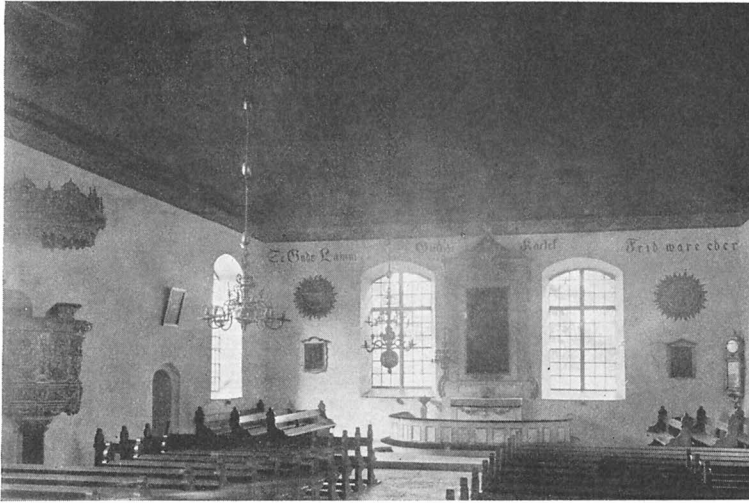

Fig. 80. Svinstad. Interiör mot öster. Foto 1916.
Inneses gegen Osten. — Interior towards the east.

INREDNING OCH LÖSA INVENTARIER

Altaret är av trä, vitmålat, med två festoner i guld. Tidig gustaviansk stil.

Altartavlan, »*Ecce Homo*» är målad 1723 av J. D. Swartz¹ och restaurerad 1850 av G. A. Engman.² Den visar den törnekrönte Kristus, stående i helfigur mellan krigsknektar. »Denna Målning befanns, enl. en svår¹ upptäckt anteckning til venster på tafflan, vara gjord av J. D. Swartz 1723, synes ursprungligen hafva varit ett knästycke, som, förmodligen vid dess uppsättning här som Altartaffla, af Jung, blifvit skarfvad.» Allt enligt anteckning från 1850 (B. 1).

Olja på duk. H. 229, b. 113 cm.

Bred omramning med lister och emblem, flankerad av voluter och rocailler. Ovanför tavlan ett skulpterat Gudsöga med strålar. Det hela krönes av en urna, från vilken utgå två festoner.

Altartavlan uppsattes 1760 och säges då vara »gjord» av bildhuggaren Johan Liung från Stockholm (I. 1). Tydligen avser uttrycket blott monteringen.

Altarringen (fig 80), rund, av enklaste art, målad i vitt och guld. Överkan- ten och pallen stoppade med röd plysch.

Enligt BROOCMAN bestod altartavlan av »wäl förgyllda Bilder, som tyckas föreställa the 12 Apostlar» 1733 omtalas altartavlan som »utgammal» Tyd-

ALTARAN-
ORDNING

FÖRSVUNNET
ALTARSKÅP

¹ JOHAN DAVID SWARTZ, f. 1679, d. omkr. 1740. Porträtt- och historiemålare. Lärjunge till David von Krafft.

² Jfr s. 34.

FÖRSVUNNA
HELGON-
BILDER

FÖRSVUNNET
TRIUMF-
KRUCIFIX

PREDIKSTOL

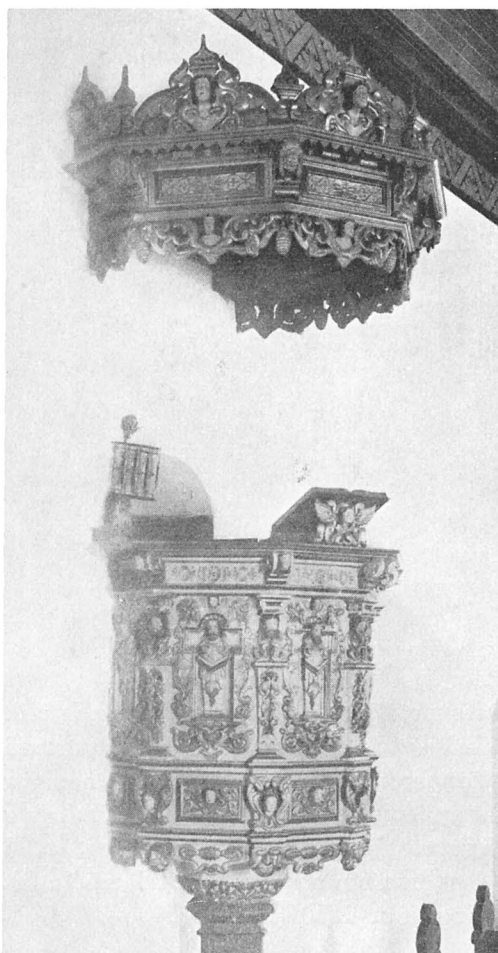

Fig. 81. Svinstad. Predikstol med timglas.
Foto 1916.

Kanzel. Aus d. J. 1667. — Pulpit from 1667.

ligen är här fråga om ett altarskåp, som 1760 ersattes med den nuvarande altartavlan. Ovanför altarskåpet befann sig »Christi uppståndelses bild», förärad av länsman Lars Wiman. Den sistnämnda finnes ej mer i kyrkan bevarad.

»1 st. gl. förgyllder bild J Mariæ med barnet Jesu» samt »1 st. dito som förmenas vara Oluf Skottk.» omtalas 1733 (I. 1). Ingendera finnes mera. BROOCMAN berättar (s. 244) »Af gammalt är ännu (d. v s. på 1750-talet) i Kyrkon i behåll en S:t Olofs bild, af hwilket tycks kunna slutas, at Kyrkan varit S:t Olof helgad»

»1 st. Chr. Crucifix millan Choret och Kyrkan», med största sannolikhet triumfkrucifixet, omtalas 1733 (I. 1). Finnes ej mer.

Predikstolen består av korg och himmel, båda sexkantiga. Korgen vilar på en brunmålad pelare från 1857 (B. 1). Predikstolens utseende i övrigt torde framgå av fig. 81. Predikstolen är helt ommålad, smaklöst, men som det förefaller i ursprungliga färger. Bottenfärgen är vit, här och var röd eller blå (såsom bakgrund för ornamenten). Ornament och listverk i guld. Himlens undersida blåsvart med lister i guld. Å dess mitt Andens duva, skulpterad, svartmålad.

Predikstolen är ett ståtligt arbete i senrenässans. 1667 »blef en skön predikestoll upsatt Köpter om 400 Dr.» (C. 1). Den var 1828 vitmålad (Inv 1828). 1857 reparerades den »till sitt förfallna eller felande bildhuggeri arbete» (B. 1). Material ek. Korgens h. är 170 cm.¹

¹ En karakteristisk tidsbild ger en passus i sockenstämmoprotokollet för den 25. maj 1839 (K. I: 4): »Sedan Socknens Kyrka under flera senast på hvarandra följande år undergått kostsamma reparationer, såg man med glädje henne änteligen kommen i det skick, att icke allenast ett mångårigt bestånd vore försäkradt, utan äfven en prydelighet både in- och utvändigt vunen, som gjorde henne berättigad att räknas bl. landsbygdens skönare tempel. Ännu återstod likväl en önskan

Timglas (fig 82). Ram med fyra glas, buren av en pyramid av förgyllt trä med rika rococo-ornament. Den krönes av en bevingad, lager-smyckad döds-kalle. Allt vilar på ett fyrkantigt postament, svartmålat. Å detsamma följande inskriptioner i brunt:

*Guds Hus til ära! ock skiängt af soknemannen Petter Anderson Erstad. 1763.*¹

Min vän! om jag skul rinna ut, Förr än Prädikan tar sitt slut. Blif aldrig ledsen derutöfver Betänk, när du i många dar För kroppen mycken omsorg har, Att ock din ädla Siäl behöfver För sig en liten timma quar

At mäta tiden rätt, det är min wissa del, At sumla tiden bort, är et af dina fel,

Lärare! gif noga agt, Waka alltid på din wakt, När dit lefnads Glas utrunit Dertill ansvar drygt skal stå, Om du här prädikat så, At du Christo (hafwe?)r wunnit.

Timglasets h. är 62 cm. Står å predikstolen.

De nuvarande öppna bänkarna, målade i ekfärg, ha tillkommit vid restaureringen 1896—98.

De gamla bänkarna, av furu, voro slutna. Vid restaureringen 1758 synas skärmarna från en bänkinredning av år 1661 (C. 1) kommit till användning, åtminstone delvis. Några av skärmarna från 1661 förvaras ännu i tornet. De visa vackra barockformer (fig. 83). Bänkskärmarna målades 1857 i ljusbrunt (B. 1). Deras förutvarande färg var pärlgrå.

Långhusets västra del upptages av orgelläktaren, målade i ekfärg. Bröst-läktaren o. ningen dekorerades med änglahuvuden och diverse emblem i ljusare färg. All bemålning har tillkommit vid restaureringen 1896—98.

Orgeln är från 1857, byggd av Sven Nordström i Flisby (B. 1). Den gamla, samtidig med kyrkans ombyggnad, var en gåva av kammarberre J Steuch¹ på Gräfstén.

den nemlⁿ att i ett så ljust, öppet och herrligt Herrans hus äga en med tidens smak och med stället värdighet mera öfverensstämmande predikstol. Då kostnaden härför vore stor & tillgångarna ringa beslöts en frivillig subscription, dock obetaget lämna bidrag dessemellan.»

¹ Jfr s. 78.

TIMGLAS

BÄNKIN-
REDNING

Fig. 82. Svinstad. Timglas. Foto 1916.

Sanduhr. Aus d. J. 1763.
Hour-glass from 1763.

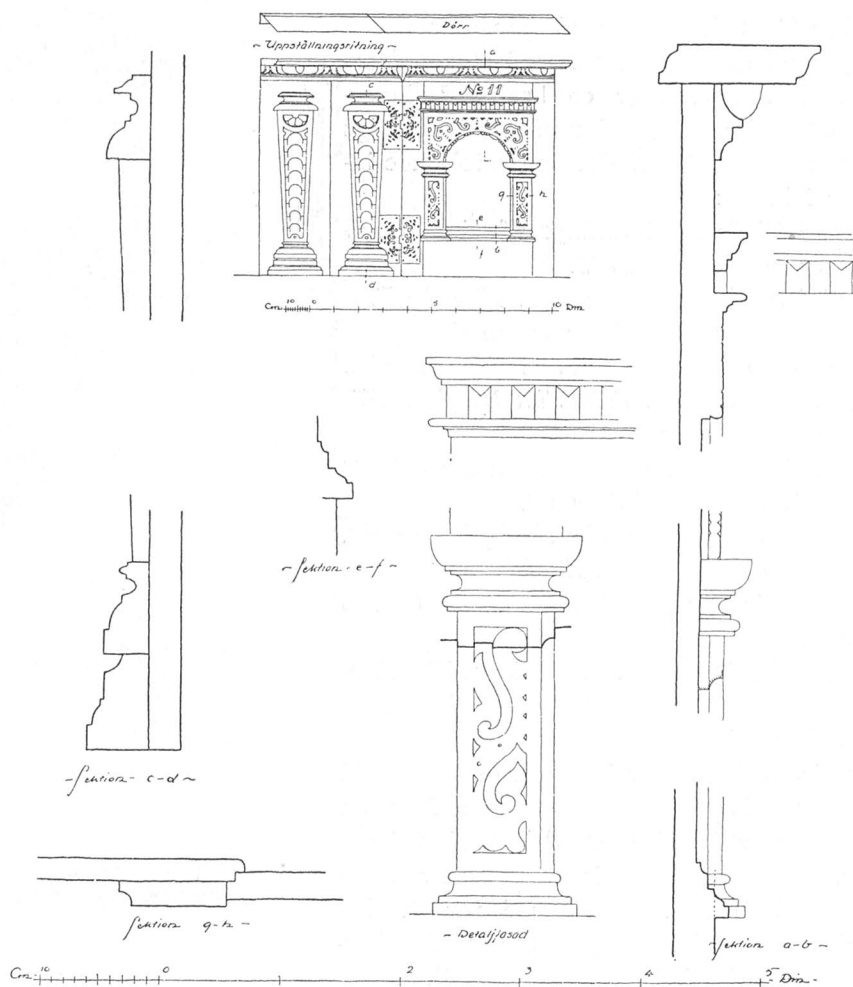

Fig. 83. Svinstad. Äldre bänkskärmar. Uppmätt av Th. Bergentz 1915.

Gestühle aus d. J. 1661. — Pews from 1661.

Enligt Inv 1828 var orgelverket »perlfärgadt med förgylldt Bildthuggeriarbete och prydt med Steuchiska och Ulfsparriska¹ wapnen samt instängdt med Stakett», Från det gamla orgelverket ha bevarats trenne krönfigurer (nu i tornet), i form av urnor, dekorerade med rocailler, blommor m. m.; allt av trä, målat i pärlgrått,

¹ Jöns Steuchs dotter Charlotta Sofia var g. m. ryttmästaren G. M. Ulfsparr till Broxvik. Hon ägde efter fadrens död del i Gräfsten. Giftermålet ingicks 1771. Ulfsparriska vapnet bör således ha anbragts vid detta tillfälle eller senare.

vitt och guld. Stilen är bondrococo. Den mellerstas h. är 80 cm., de övrigas 53 cm.

Under orgelläktaren är en avskrankning, som inrymmer dels vapenhus (å södra sidan), dels förrådsrum (å den norra), dels uppgångar till läktaren.

Två nummertavlor finnas, av enklaste slag, svarta med ramar i vitt och guld. Skänkta 1760 av inspektörerna Per Schierman och Hans Nyman (I. 1).

Den medeltida dopfunten (fig. 84) befinner sig i vapenhuset. Har varit av kalkformig

NUMMER-TAVLOR

DOPFUNTAR

Fig. 84. Svinstad. Skål av medeltida dopfund. Foto 1916.

Taufstein aus dem Mittelalter. — Medieval font.

typ. Endast övre delen av skålen är bevarad. Den har varit halvsfärisk, indelad med arkader, upptill begränsade av en spetsig treklöverbåge. Material. grå kalksten. Diam. 87 cm. Den bevarade delens h. är 39 cm. Intet hål i botten.

En dopfund från 1661 (fig. 85) står innanför altarringen. Den utgöres av en åttkantig skål i ett särskilt stycke, vilande på ett ganska rikt profilerat, fyrsidigt skaft, infällt i en kvadratisk fotplatta. Funten är rikt dekorerad med evangelistsymboler, fåglar, putti och rankor svmt ANNO 1661, allt utfört i polering, som avtecknar sig brunt mot den huggna kalkstens grå botten. Vackert arbete, från en sannolikt i Vadstena¹ under 1600-talets senare hälft livligt sysselsatt verkstad. H. 105 cm. Funten är en gåva av »Sven Larsson i Wastorp» (C. 3).

Dopskål av tenn. Halvsfärisk, med tre kulformiga fötter. Två handtag. Stämplor: 1. Lejonansikte (= Linköping). 2. Ett träd och bokstäverna P W (= Peter Winge, mästare 1761), två stycken. 3. Tre kronor. 4. e (= 1763). Diam. 19,5 cm. Gåva av kyrkoherden Erik Ulff² (C. 3).

DOPSKÅL

Kalk av silver (fig. 86), delvis förgylld. Vanlig NATTVARDS-KÄRL

Fig. 85. Svinstad. Dopfund från 1661. Foto 1916.

Taufstein aus d. J. 1661. — Font from 1661.

¹ Jfr C. R. AF UGGLAS i Studier fr. Strängnäs-utställningen 1910, II (1913), s. 45.

² Jfr s. 94.

Fig. 86. Svinstad. Kalk med patén, vinkannor och oblatask. Foto 1916.

Silberner Kelch, silberne Weinkannen, Hostienbehälter aus d. J. 1723, 1814, 1728, 1628.
Silver cup, silver cans, wafer-box from 1723, 1814, 1728, 1628.

1700-talstyp med rund fot. Den sistnämnda är, liksom skaftknoppen, dekorerad med tvär-reffling och pärlränder. Å fotens undersida är ingraverat. *W L. T & E. C. B. Den 6 Januari, a^o 1723 väg. 44 1/2 lod* Bokstäverna betyda Wilhelm Ludvig Taube och Eleonora Charlotta Bonde.¹ Dessa skänkte 1725 kalken och paténe (C. 3). Stämplrar å foten *J G* (två gånger). Å skålen 1. Lejonansikte (= Linköping). 2. *N Triberg*. 3. Tre kronor. 4. *M 2* (= 1794). H. 25,5 cm.

Patén av silver. Med förgylld insida. Stämplrar 1. Lejonansikte (= Linköping). 2. *N T B* (= *N Triberg*). 3. Tre kronor. 4. *M 2* (= 1794). Diam. 15 cm.

Oblatask (fig. 86) av silver. Cylindrisk. Å locket en kotte som handtag. Ornering i gravyr. Å ena sidan de Sack- och Mecksska vapnen.² Omkring dessamma *OTTO V SACK CATRINA MECKS TIL SACKMVYS OCH HACKSTAD ANNO 1 6 2 8* Å andra sidan. *ÄR GIFVET I TESTAMENT TIL SVINSTAD KIRKA EFTER S WÄL BÄRNE FRV CATARINA MECKS ANNO 1 6 2 8*³ Stämplrar. 1. *HR* samman-skrivna (= Heinrich Reimers). 2. En krona (= Stockholm). H. 10, diam. 9,3 cm.

¹ WILHELM LUDVIG TAUBE, f. 1690, d. 1750. Överste och landshövding. Ägde Gräfsen. Hustrun var född 1687 och dog 1762. Hennes fader, presidenten greve Carl Bonde, hade ägt Gräfsen.

² Det Sackska vapnet härstädes är icke likt den introducerade släktens. Under det att den sistnämndas vapen visar fyra horn, innehåller vapenskölden i Svinstad en korsformig stjärna, i vars vinklar fyra päronliknande figurer. Det Mecksska vapnet består av en delad sköld, i vars övre hälft en korsformig stjärna (eller rosett); den nedre hälften är snedrutad.

³ OTTO VON SACK, natural. Sack (d. efter 1649), överste vid Lorenz Wagners ryttare, slottshauptman på Riga och Dünamünde, g. m. Katarina Mecks till Hackstad. Släkten Mecks eller Mock är icke introducerad.

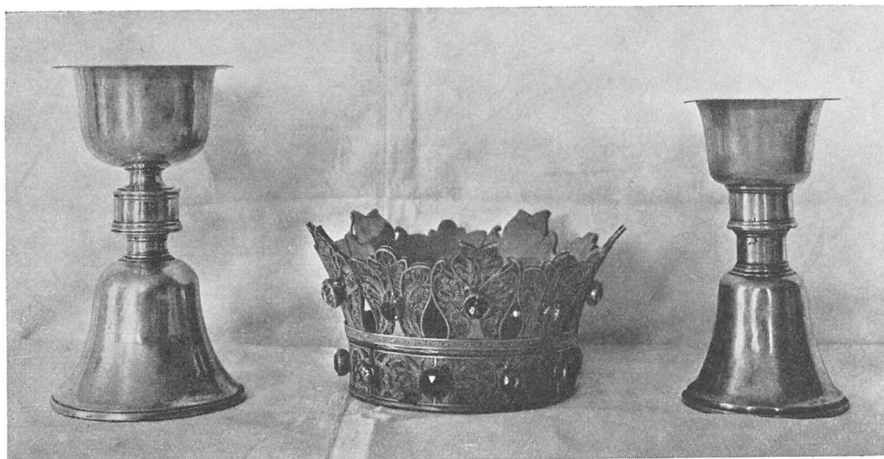

Fig. 87 Svinstad. Sockenbudstyg och brudkrona. Foto 1916.

Silberne Kelche aus d. J. 1772 u. 1783. Silberner Brautkrantz aus d. J. 1839.
Silver cups from 1772 and 1783. Bridal crown of silver from 1839.

Vinkanna (fig. 86) av silver, invändigt förgylld. Pärnformig, med låg, rund fot. Ornering med äggstavar och pärlränder. Å locket ett lamm. Stämplor 1. Lejonansikte (= Linköping). 2. B TORNBERG 3. Tre kronor. 4. H 3 (1814). I botten är graverat *A L C L J L 1814 73 3/8* Enligt visitationsprot. är vinkannen skänkt av »grefvinnan Löwen på Gräfsen» Bokstäverna böra sålunda betyda Axel Löwen, Christina Löwen, Johan Löwen.¹ H. 29,5 cm.

Vinkanna av silver (fig. 86), invändigt förgylld. Pärnformig, med rund fot. Å locket en knapp i form av en druva. Å sidan av kannan är ingraverat *A* 1728 Stämplor M F två gånger (= Mikael Fröman, Linköping). H 25,5 cm.

Vinkanna av tenn, med lock. Rundad nedtill. Uppåt något insvängd. Stämplor saknas. H. 29 cm. 1700-talet.

Sockenbudstyg, två stycken.

1. Kalk av silver (fig. 87), inuti förgylld. I trenne delar: fotstycke, ihåligt, med propp upptill, tjänar tillika som vinfaska, mellanstycke; skål. Stämplor 1. Lejonansikte (= Linköping). 2. S P (= Samuel Presser). 3. Tre kronor. 4. O (= 1772). Graverat *18 1/2 LOD* H. 15,5 cm.

Patén av silver, förgylld å ena sidan. Stämplor som föreg., men nr 1 saknas. Diam. 8,3 cm.

¹ AXEL LÖWEN (f. 1729, d. 1802), greve, generallöjtnant och landshövding, g. m. Christina Emsén (f. 1754, d. 1827). Deras son var greve JOHAN LÖWEN (f. 1782, d. 1820). Samtliga bodde på Gräfsen.

BRUDKRONA

LJUSREDSKAP

Fig. 88. Svinstad. Ljuskrone från 1695. Foto 1916.

Hölzerner Kronleuchter aus d. J. 1695.
Wooden chandelier from 1695.

belörn. Vanlig 1600-talstyp. H. 65 cm.

Ljuskrone av mässing med stor kula och tolv armar, sex i vardera av tvänne kransar. Ljushållarnas plåtar ha form av musslor. Vanlig 1700-talstyp. Å kulan följande inskription ÅR 1793 · ÅR DENNA KRONA TIL GUDS ÄRA OCH KYRKANS · PRYDNAD SKÄNKT GIFVEN AF MAIORN OCH RIDDAREN HANS GIERLING · SAMT DESS K MAKÅ VÄLBORNA FRU · ANNA CHR. VON WACHENFELDT.¹ H. 118 cm.

Ljuskrone av mässing med stor kula och sexton armar, åtta i vardera av tvänne kransar. Vanlig 1700-talstyp. H. 81 cm.

Ljuskrone av trä med sex armar. Dekorerad med enkla utskärningar Bondarbete av enklaste art. Nu målad i vitt och guld. 1700-talet. H. 58 cm.

Ljuskrone (fig. 88) av trä. Består av ett väldigt klot, från vilket utgår en nedre krone av sex

2. Av liknande art som föreg. Kalken har samma stämplar utom årsbokstaven, som här är A 2 (= 1783). H. 14 cm. Paténen har tre kronor och S P Diam. 7 cm.

Brudkrone (fig. 87) av silver, invändigt förgylld. Består av en krone med tio blad, dekorerade med rika ornament i silverfiligran med förgylld botten. Två rader stenar (glas?). Stämplar: 1. Lejonhuvud, vänt åt sidan (= Linköping). 2. B A R K. & S Ö H R L. (= Barkander o. Söhring). 3. Tre kronor. 4. I 4 (= 1839). H. 8 cm. Kronringens diam. är 10,5 cm.

Ljuskrone av malm med stor kula och åtta armar i en krone. Upp till en dub-

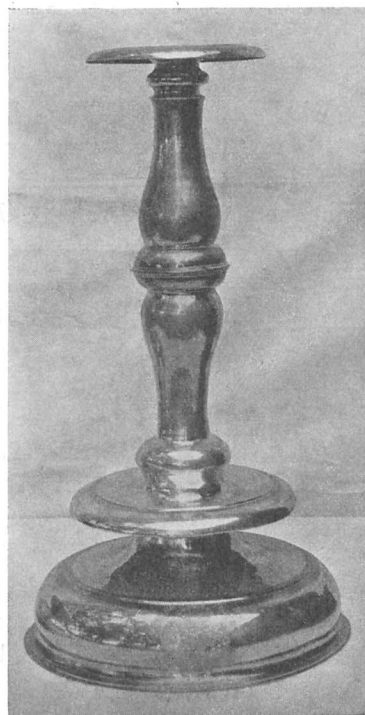

Fig. 89. Svinstad. Ljusstake av silver. Foto 1916.

Silberner Leuchter d. 17. Jhts.
Silver candlestick. 17th century.

¹ HANS GIERLING, major, g. 1756 m. Anna Christina von Wachenfelt (f. 1730, d. ?).

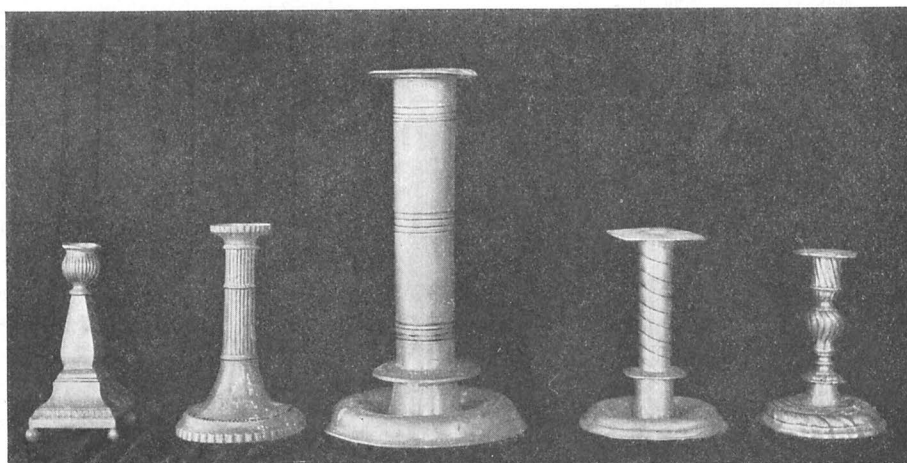

Fig. 90. Svinstad. Ljusstakar av tenn. Foto 1916.
Zinnerne Leuchter d. 18. Jhts. — Pewter candlesticks. 18th century.

ljusarmar i form av människoarmar med ljushållare i händerna samt en övre krans, bestående av sex putti med ljushållare i händerna. Klotet avslutas nedtill med en druva, upptill med en krönande putto. Målad i blått, rött, vitt och guld. Å klotet med vita bokstäver: ANNO 1695 L A S W M H J A D O Enligt inventariet 1733 var givaren länsman Lars Wiman (I. 1). Material. björk. H. 132 cm.

Ljusstakar (fig. 89) två st., av silver med sparsam förgyllning. Rikt profilerade i klumpiga former, som om de blivit svarvade. Å foten i gravyr Bielkevapnet samt CATARINA BIELKE och årtalet 1661.¹ Stämplor: 1. En krona (= Stockholm). 2. Bokstaven S, genomstungen av en vertikal pil. Därunder två oläsliga bokstäver.² H. 48,5 cm.

Ljusstakar (fig. 90), två st., av tenn, med rund fot och tjockt, cylindriskt skaft. Stämplor: 1. Lejonansikte (= Linköping). 2. En duva, vändande huvudet, med ring i näbben, varöver I R T (= Johan Ringeltaube); två stycken. 3. D (= 1762). H. 33,5 cm.

Ljusstakar (fig. 90), två st., av tenn. Med fyrkantig, rikt profilerad fot på kulor och med firsidigt, uppåt starkt smalnande skaft. Inga stämplor. H. 18,5 cm. Gustaviansk stil.

Ljusstakar (fig. 90), två st., av tenn. Med rund fot och cylindriskt, refflat skaft. Stämplor: 1. Två stycken, visande en arm med en yxa (= Norrköping). 2. Två stycken med J P K³ 3. K (= 1768). 4. Tre kronor. H. 19,5 cm.

¹ Det finnes från den tiden tvänne CATARINA BIELKE att välja emellan. Den ena (f. 1612, d. 1694) var g. m. riksmarskalken frih. Axel Banér, den andra (f. 1599, d. 1695) var gift trenne gånger.

² Stämpeln tillhör en välkänd, ehuru alltjämt till namnet okänd mästare, verksam under 1600-talets senare del (Upmark).

³ JOHAN PHILIP KRUTH, mästare 1752, d. 1807

Fig. 91. Svinstad. Detalj av brudpäll. Kinesiskt arbete. Foto 1916.

Detail eines Trauhimmels. Chinesische Arbeit d. 18. Jhts.
Detail of a bridal canopy. Chinese workmanship of the 18th century.

Ljusstakar, två st., av tenn. Med rund fot och cylindriska, svagt vridna skaft. Stämplar KAS varunder en kanna; två stycken. H. 18 cm. 1650—75.

Ljusstakar (fig. 90), två st., med rund, snedreftad fot och päronformad utsvällning på det vridna skaftet. Inga stämplar. H. 17 cm. Rococo.

Ljusstakar, fyra st., av trä. Med fyrkantig fotplatta och svarvat skaft. 1800-talets förra hälft. H. 17 cm.

TEXTILIER Kalkduk av vitt siden med rikt blad- och blommönster, brocherat med guld och vitt silke (fig. 95). Kantad med guldspets och små violetta tofsar. *JT 1740* är påsytt i guld. Dimensioner 54 × 54 cm. Italienskt(?) stoff. Enligt inventariet 1733 (f. 1) är duken given av grevinnan Jane Taube.¹

Kalkduk (fig. 92) av vit sidenatlas, brokigt broderad med schattérsöm. I mitten den Korsfäste. Längs kanterna blommor. I hörnen bibliska och symboliska framställningar samt bibelspråk. I kanten en guldspets. Fodrad med vit sidentaft. Å fodret är broderat. *Elisabeth Sophia Viridén. 18²⁴/₇ 08.*² Dimensioner 55 × 55 cm.

¹ JOHANNA TAUBE (f. 1702, d. 1773), dotter av Gräfstens ägare, fältmarskalken greve G. A. Taube (jfr s. 91). Hon var gift med översten H. S. Schmiterlöw (f. 1686, d. 1729).

² ELISABETH SOPHIA VIRIDÉN, dotter till kyrkoherden i Svinstad Sven Peter Viridén (f. 1756, d. 1830) och gift med e. o. prästmannen J. A. Stenhammar.

Mässhake av karmosinröd sammet. Å baksidan ett kors (fig. 93), broderat — huvudsakligen i lasurteknik — med guld och silke på lärftsbotten. Figurerna applicerade. Å korsets mitt en slags åttkantig sköld, hållen av tvänne flygande änglar, en å vardera korsarmen. I skölden Marie och Elisabeths möte (fig. 94). Därunder S. Anna och (nederst) S. Maria Magdalena, båda stående under baldakiner. Å korsets övre ända en baldakin. Korset, som är kantat med gröna sidenband, är nedtill stympat. Mässhaken, vars form sannolikt icke är ursprunglig, är fodrad med grovt, halvblekt lärft, sannolikt ursprungligt. Ryggens längd är 117 cm.

Fig. 92. Svinstad. Kalkduk från 1808. Foto 1916.
Kelchtuch aus d. J. 1808. — Cup-cloth from 1808.

Broderiet är ett vackert nederländskt arbete från 1400-talets slut.

Mässhake av svart sidenatlas. Å baksidan ett kors, sammansatt av vävda guldband. Å framsidan I H S varunder en palmkvist och ett kors. Mässhaken är kantad med en guldspets. Baksidans l. är 125 cm.

Mässhaken är enl. inv.förteckn. skänkt av greve Axel Löwen på Gräfstén.¹

Mässhake av svart sammet, kantad med silvergaloner. Å baksidan ett kors och årtåret 1829. Å framsidan ett Gudsöga, allt i silver. Baksidans l. 121 cm.

Å fodret (av domestik) är broderat FÖRÄRAD TILL SWINSTADS KYRKA ÅR 1829. AF RICKSDAGSMANNEN OLOF OLOFSSON OCH DESS HVSSTRV ANNA CATHARINA ANDERS DOTTER VTI FILLINGE.

Gördel av ylle, vävd som ett brett band i guld, svart och vitt. I ändarna fransar. L. 190, b. 5,5 cm.

Gördel. Som föreg., men endast i svart och vitt. L. 207, b. 3,5 cm.

Brudpäll (fig. 91) av vit sidenatlas, rikt broderad i guld och mångfärgat silke med ornament och figurer av de mest skilda slag kvistar med blommor, paradisfåglar, insekter, ormar, människor. Landskapsscenerier. Pällen är sammansatt av flera stycken och fodrad med gult lärft. Kinesiskt arbete. 1700-talet. Dimensioner 180 × 80 cm.

Brudpäll (fig. 96) av gul sidendamast i storblommigt mönster. Kantad med en fin frans av gult och vitt silke. 21 cm. innanför hörnen sitta röda siden-

¹ Jfr s. 85, noten.

FÖRSVUNNA
TEXTILIER

Fig. 93. Svinstad. Broderat kors från mässhake.
1400-talet. Foto 1916.

Detail eines Messgewandes. 15. Jht.
Detail of a chasuble from the 15th century.

rosetter. Brudpällen är sammansatt av tvänne våder. Franskt stoff. 1700-talet. Storlek: 170 × 170 cm.

Skänkt 1741 av greve Johan Gyllenborg¹ på Strömsbro (I. 1).

Bokdyna av svart sammet, med ett infällt stycke av samma brokad som den s. 88 beskrivna kalkduken är utförd av Därrå *J T 1740* i guld. L. 47, b. 30 cm.

Skänkt till kyrkan samtidigt med kalkklädet.

Bokdyna med pärl- och silkesbroderier å vit stramalj (lamm, duva m. m.). L. 43, b. 43 cm. 1800-talets mitt.

En del nu försvunna textilier äro av intresse. Vid biskopsvisitationen 1653 omnämnas i inventariet (Domkap.) bl. a.

»Handkläde på disken med gull och silkie syddt och Wapner på, förährat af Wälb^e Grefwinnan på Strömssbroo.²

Bärkläde gifwit af Larss Nilsson i Erichzstad.

Antipendium, medh Wälb^e Claus Flemmingz och Wälb^e Grefwinnans F Elena Bielckes uthsydde namn och Wapn, på.»³

Samtliga voro gifna mellan 1621 och 1652.

»1. Mässesärck med rödt sammet på, gifwin af Fru Beata Oxenstierna till Herresäter»⁴ omtalas i inventariet 1703 (C. 3). Tydiligen en alba med röda sammetsbe-

¹ F 1682, d. 1752. Överstelöjtnant, riksråd. Fader till skalden Gustaf Fredrik Gyllenborg, som 1731 föddes på Strömsbro.

² HELENA BIELKE, se nedan.

³ KLAS FLEMING (f. 1592, d. 1644), amiral, överståthållare i Stockholm, g. m. Helena Bielke (f. 1592,

d. 1651). Köpte 1638 Strömsbro i Svinstads socken.

⁴ Jfr s. 51, noten.

sättningar. I inventariet 1653 (Domkap.) kallas den för »Mässesärck medh bruna Sammetzplåter» Den var given mellan 1621 och 1652. »1 Linnen språngat Diskeduuk» omtalas 1703 (C. 3).

○ Ett »Kalka Kläde med guld sänkt och sölfver Knytning kring» skänktes mellan 1650 och 1690 av hustrun Anna i Tuttorp (C. 1).

Håv av röd sammet med silverband. Krans och hylsa försilvrade. Å den förra barockornament. Å hylsan graverat: 1708. Gåva av »befallningsmannen på Grefvesten» (C. 3).

Håv av fin silverduk med blad- och blommönster i silver och silke. Med silverband. 1700-talet. Mycket skadad. Möjligen identisk med den håv av »guldbrokad med silfvergälöner», som 1758 skänktes av grevinnan Sofia Elisabeth Taube.¹

Håv av svart sammet med silverband och E G S i applikation.

Kyrkvaktareroock av mörkblått uniformskläde med blanka mässingsknappar. Snittet ungefär som en uniformskappa.

Bland personer, som begravts i den gamla kyrkan, omnämner BROOCMAN särskilt fältmarskalken greve Gustaf Adam Taube och hans maka Anna Dorotea von Fersen.² Deras gravstenar kunna icke mer identifieras.

Endast två gravstenar äro någorlunda bevarade, båda i vapenhusets golv De äro synnerligen nötta.

Gravsten av kalksten. Ytterst en ram med rundlar i hörnen, i vilka evangelistsymbolerna. Mittpartiet är uppdelat i trenne fält, det översta och det understa med inskriftplasser, det mellersta med tvänne palmkvistar och en krans, inom vilken en kalk och en bok. Av inskriptionerna kan man med säkerhet upp-

¹ Jfr s. 78, noten.

² GUSTAF ADAM TAUBE var född 1673 och dog 1732. Bodde på Gräfstén. Anrep angiver icke hans makas födelse- och dödsår.

Fig. 94. Svinstad. Detalj av fig. 93. Foto 1916.

Detail Fig. 93. — Detail of ill. 93.

HÅVAR

KYRKVAKTAREROOCK

GRAVSTENAR I KYRKAN

Fig. 95. Svinstad. Detalj av kalkduk från 1740.
Foto 1916.

Detail eines Kelchtuches aus d. J. 1740.
Detail of a cup-cloth from 1740.

HERREN GÖR TIGH GODT TY TU (HAFVER?) TAGIT MINA SIÄL VTHU DÖDEN (MIJN?) ÖGON IFRÅN TÅRAR MIN FOOT (IFRÅN?) FALL JAGH WIL WANDRA FÖR HER(RAN I THE LEFWANDES LAND?). Å den övre inskriftsplattan. HIOB XIX V 25 26 27 IAGH VEET AT MIN FÖRLOSSARE LEFWER OCH HAN SKAL PÅ SIDSTONNE VPWECKIA MIGH AF IORDENNE OCH IAGH SKAL HVITKLÄDD(?) WARDA OCH SKAL I MITT KÖTT FÅ SEE GUDH HONOM SKAL IAGH MIGH SEE OCH MIJN ÖGON SKOLA SKODA HONOM OCH INGEN ANNAN Å den undre inskriftsplattan HER UNDER HWILAS SAL OLOF OLOFSON FORDOM BEFALNINGZMAN PÅ GRÄFSTEEN HWILCKEN I HERRANOM AFSOMNADE DEN 30 MARTI A^o 1684 PÅ SITT 78 ÅLDERS ÅHR MEDH SIN K HUSTRO GUDFRUCHTIGH OCH DYGSAMMA MATRONA H BRITA JONS DOTTER SOM I CHRISTO AFSOMNADE DEN ¹ A^o 16 ¹ PÅ SITT ¹ ÅLDERS ÅHR GUDH FÖRLÄNE THEM EN FRÖG(DE?)FULL VPSTÄNDELSE H. 196, b. 128 cm.

GRAVMONUMENT PÅ KYRKGÅRDEN

Gravsten av kalksten i form av en stela i nyantik stil, halvrunt avslutad upp till. Inskr RIKSDAGSMANNEN OLOF OLOFSSON FRÅN FILLINGE F. 1 NOV 1789 — D. 18 OCT. 1857 OCH DESS KÄRA HUSTRU ANNA CATHARINA ANDERSDOTTER F. 8 NOV 1791 — D. 26 JULI 1833 PS. 492. V 9. 10. 11. 12. TACKSAMMA BARN RESTE MINNESVÅRDEN

¹ Aldrig ifyllt!

fatta endast GÅN BORT (å ramen upptill) samt HÄR UNDER HWILAR SIG . (å inskriftsplattan upptill).

Stenen är av vanlig 1700-talstyp. H. 188, b. 124 cm.

Möjligen är den här jordade kyrkoherden i Svinstad Gunnar Follenius (f. 1664, d. 1731). Enligt RIDDERSTAD, Beskr skall hans gravsten nämligen finnas i kyrkan.

Gravsten av kalksten. Ytterst en ram med rundlar i hörnen, innehållande resp. änglar, tinglas och döds-kalle med kotor. Tre fält. I det mellersta en lagerkrans, omslutande en kartusch, å vilken ett bomärke(?) samt initialerna O O (?) och B (?) D.

Å ramen. PSALM 116 V 7 8 9 VAR
NU ÅTER TIL FRIDS MIN SIÄL TY

Epitafium över löjtnant Lars Nilsson å Eriksstad (fig. 97). Oljemålning på trä, föreställande Korsfästelsen. I mitten Kristus på korset. Till vänster Maria, vanmäktig, omgiven av Johannes och tre kvinnor. Till höger krigare till häst och fots. I bakgrunden Jerusalem, avtecknande sig mot en ovädershimmel. Nedanför korset knäböja i tillbedjan sex manliga och sju kvinnliga gestalter, anordnade i vinkel, såsom plägar vara fallet å liknande epitafier. Över och under bilden finnas fält med inskriptioner.

Upp till Här under Ligger Begraven Lieutenanten Lars Nilsson med Dess Kära Maka och Barn Hon vardt död D. 31. Jan. och Begrofs D. 4 Mart: A^o 1649. Dess Barn och Barnbarn Nils Ersson Anna Lars D^r. Hans Nilsson. Lars Nilsson. Jonas Nilsson Eric Nilsson. Agdelen Nils D^r. Brita Nils D^r. Christina Nils D^r. Anna Nils D^r. Anna Christina Nils D^r.

Ned till. Uppå ofvanstående Stamfaders Dotters, Sona Dotters Son Capitain och Riddarens, af Kongl. Maj^{ts} Svärdsorden, Hans Gierlings, och Des K. Husfru, Anna Christina v. Wachenfeldts Bekostnad, renoverad åhr 1771.

Tavlan, ett ganska vackert arbete, synes vid sistnämnda tillfälle blivit ganska grundligt ommålad. H. 200, b. 101 cm. Vacker, förgylld rococoram med sirater i hörnen och upptill.

Huvudbanér över ovannämnde löjtnant Lars Nilsson. Fyrkantig träplatta med målad bild av en ryttare i rustning (fig. 97). Bakgrund svart. I vänstra övre hörnet L: N S. Vid plattan äro fästade åtta »blad» av plåt, två å varje sida. Vapnet är dessvärre fullständigt ommålat. Säkerligen skedde detta 1771, då även vapnets stång stympades och fästades vid det ovan beskrivna epitafiet. Vapenplattans l. är 48, dess b. 37 cm.

Det Nilssonska epitafiet och huvudbanéret flyttades 1896—98 från väggen ovanför sakristidörren in i sakristian.

1653 omtalas »Taffler upreste på Norre väggen af Larss Nilsson i Eriksstad, och Gustaf Nilsson på Tutorp, Kyrckian til prydnung, samt medh fahner, Wapner och Swärd» (Domkap.). Av dessa äro blott den förstnämndes tavla och vapen i behåll.

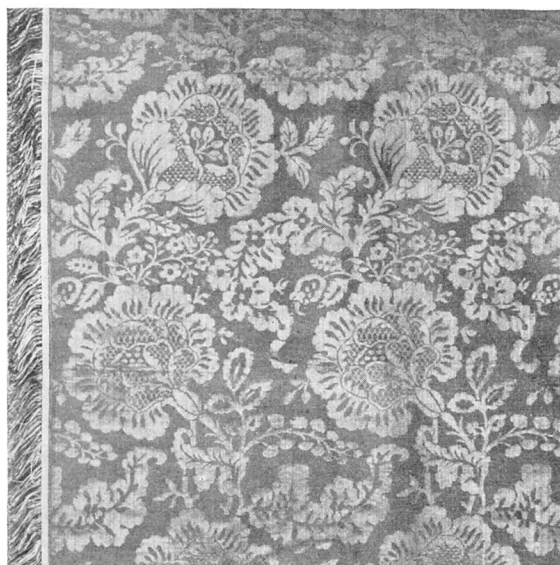

Fig. 96. Svinstad. Detalj av brudpäll. Foto 1916.

Detail eines Trauhimmels d. 18. Jhts.
Detail of a bridal canopy from the 18th century.

EPITAFIUM

HUVUD-
BANÉR

FÖRSVUN-
NEN TAVLA
M. M.

FÖRSVUNNA
VÄRJORFÖRSVUNNET
EPITAFIUM

TAVLOR

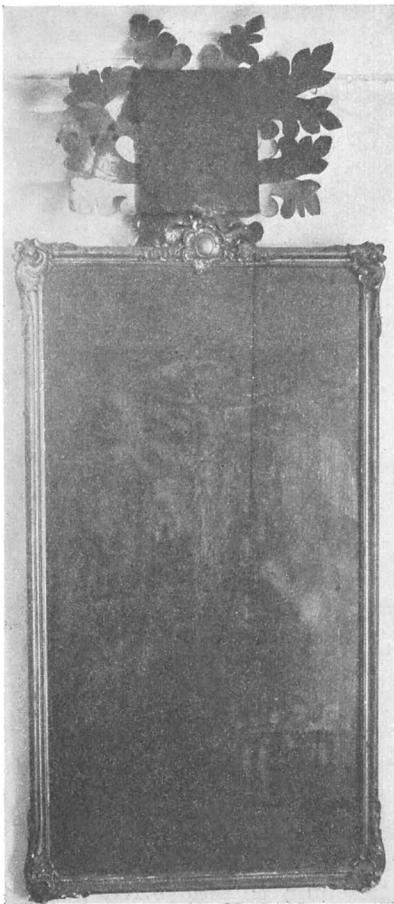

Fig. 97 Svinstad. Epitafium över löjtnant Lars Nilsson och hans släkt. Huvudbanér efter densamme.

Foto 1916.

Epitaph und Funeralwappen des Leutnants Lars Nilsson († 1649).
Epitaph and arms of the lieutenant Lars Nilsson († 1649).

face. Vit, uringad klänning, grön schal. Vit mössa. Pendant till föreg. Storlek och ram som d:o. Båda ganska svaga arbeten. Troligen är mästaren deras son, målaren Stefan Ekeroth.²

¹ Enligt BROOCMAN och WIDEGREN skulle denne varit kyrkoherde i Svinstad 1574—87 Herdaminnesförfattarna upptaga honom emellertid icke.

² Jfr s. 59, not 2.

»3 st. gl. värjor med sina flor» omtalas 1733 (I. 1). Finnas ej mer

Ett epitafium med inskriften Vir venerabilis Johannes Meijer Luneburgensis¹, obiit in Xto 1587, omtalas av BROOCMAN Finnes ej mer.

Porträtt i olja på duk av

1. Erik Ulff (f. 1619, d. 1701), kyrkoherde i Svinstad (fig. 98). Knäbild, något vänd åt vänster. Åldrat ansikte med grått hår och långt, grått skägg. Klädsel. prästdräkt. Vänstra handen på bröstet, den högra fattar om en svart kalott, som befinner sig å ett bord med röd duk. Å det sistnämnda jämväl en bok. I fonden ett rött draperi. Till höger en kolonn, å vilken. ETATIS SUÆ 67 ANNO 1686 H. 112, b. 87 cm. Enkel, brunmålade ram.

2. Magdalena Isaksdotter, g. 1650 m. föregående. Knäbild, något vänd åt höger (fig. 99). Händerna mot varandra, på magen. Svart klänning med bred, vit stjärkrage, vita spetsar vid ärmlinningarna. Vid figurens högra sida en kolonn, framför vilken ett bord med en röd duk. Därå en bok och ett äpple. I fonden ett rött draperi. Å kolonnen: ETATIS SUÆ · 56 ANNO 1686 · Pendant till föreg. Storlek och ram som d:o. I synnerhet kvinnoporträttet är ett förträffligt arbete.

3. Elias Ekeroth (f. 1682, d. 1754), kyrkoherde i Svinstad (fig. 100). Midjebild, något vänd åt vänster. Medelålders man med mörkt skägg. Prästdräkt med svart kalott. H. 79, b. 64 cm. Enkel, brunmålade ram.

4. Anna Bohlius (f. 1683(?), d. 1750), maka till föregående (fig. 101). Midjebild, nästan en

Fig. 98. Svinstad. Kyrkoherden Erik Ulf.
Foto 1916.

Bildnis des Pfarrers Erik Ulf aus d. J. 1686.
Portrait of the rector Erik Ulf from 1686.

Fig. 99. Svinstad. Fru Magdalena Ulf, född
Isaksdotter. Foto 1916.

Bildnis der Frau Magdalena Ulf aus d. J. 1686.
Portrait of Mrs. Magdalena Ulf from 1686.

5. Martin Luther. Midjebild en face. Prästdräkt. Inskr. D. MARTIN LUTHERUS
Född i Eisleben d. 10 Nov. 1483. Död der Sama Städes d. 18 Febr 1546. Olja på
duk. H. 82, b. 63 cm. Enkel, förgylld ram. Svagt 1700-talsarbete. Skänkt
1802 av kyrkoherden S. P. Viridén¹ (B. 1).

Kristus på korset (fig. 102). Tämmligen god 1700-talskopia eller imitation efter
någon flandrisk eller italiensk 1600-tals mästare. Olja på duk. H. 88, b. 72 cm. Enkel
förgylld ram. Om denna tavla har Mandelgren (Beskr.) antecknat. »Stålbom pinct.»²

I kyrkan är upphängd en väggklocka (fig. 104) i fodral, utfört i ett slags
rococostil och målad i vitt och guld. Å perpendikeln står J TÄRNLÖF. BJÄRSTAD
MDCCCLXXVIII Vägguret är en gåva av hemmansägaren J Nilsson i Kröplinge
(visitationsprot.).

VÄGG-
KLOCKA

Fattigbössa av järnplåt. Cylindrisk, med lås och med järn att fästa vid
väggen. H. 32 cm. Förvaras i tornet.

FATTIG-
BÖSSA

Bland försvunna inventarier, som icke i det föregående omnämnts, märkes
»1 st. upprester stång med Pelicun uppå.» Omtalas 1733 (I. 1). Vad härmed
menas, är icke så gott att säga. Kanske en ljusstav »Pelicun» = pelikan?

FÖRSVUNNET
INVENTA-
RIUM

¹ Jfr s. 88, not 2.

² F 1712, d. 1777 »Scheffels imitator Johan Stålbom» (LOOSTRÖM).

Fig. 100. Svinstad. Kyrkoherden Elias Ekeroth.
Foto 1916.

Bildnis des Pfarrers Elias Ekeroth. 18. Jht.
Portrait of the rector Elias Ekeroth. 18th century.

Fig. 101. Svinstad. Anna Ekeroth, född Bohlius.
Foto 1916.

Bildnis der Frau Anna Ekeroth. 18. Jht.
Portrait of Mrs. Anna Ekeroth. 18th century.

RINGKLOCK-
KOR

Ringklocka (fig. 103) av enkel, ålderdomlig form, utan någon som helst dekoration eller inskription. Sannolikt från ganska tidig medeltid. H. 117, diam. 105 cm.

Ringklocka av vanlig form. Överst en bård av uppåtriktad akanthus. Där- under SOLI DEO GLORIA Därefter en bård av nedåtriktad akanthus. Å klockans ena sida. FRU RIKSRÅDINNA ANNA DOROTHEA VON FERSEN ¹ GREFWINNA TIL GREF- WESTEN HAFWER FÖRÄRAT 300 DALER KOPPARMYNT Å andra sidan PASTORE ELIA EKEROTH ² HEC CAMPANA FUSA EST ANNO 1734 NORCOPIÆ A MAGNO HULTMAN Övers. Under pastor Elias Ekeroths tid göts denna klocka i Norrköping år 1734 av Magnus Hultman. Däromkring i relief bilder av Kristus, Petrus och Paulus, stående, samt en bröstbild av Fredrik I med kunglig krona. Nedtill en rad med avtryck av olika medaljer och mynt, samt därunder en akanthusbård. H. och diam. 77 cm.

FÖRSVUNNEN
PRIMKLOCKA

»1 st. Prim Klåcka» omtalas 1733 (I. 1). Finnes ej mer.

¹ Jfr s. 91.

² Jfr s. 94.

Fig. 102. Svinstad. Kristus på korset. Foto 1916.

Christus am Kreuze. — Christ on the cross.

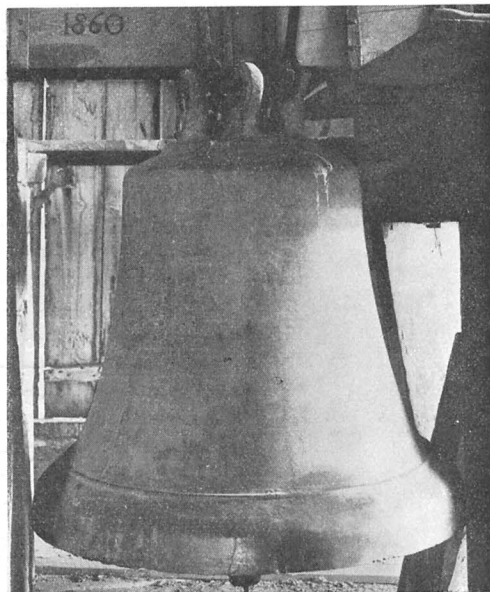

Fig. 103. Svinstad. Medeltida ringklocka. Foto 1916.

Glocke aus dem Mittelalter. — Mediæval bell.

SAMMANFATTNING AV SVINSTADS KYRKAS KONSTHISTORIA

I. Anläggning, bestående av torn med kapell i våningen 1 tr. upp, som öppnade sig mot långhuset, till vilket i öster anslutit sig ett lägre och smalare kor, sannolikt med absid (fig. 105 A). Huru kyrkan invändigt varit täckt, veta vi ej. Tillkomsttiden bör ligga helt kort efter Askeby kyrkas. Alltså senast 1100-talets slut, men troligen åtskilligt tidigare.

Inventarier från denna tid: den järnbeslagna dörren, möjligen den äldsta ringklockan.

II. Vilka förändringar denna anläggning undergått känna vi icke, utom att koret synes ha utvidgats åt öster (jfr fig. 78 a). 1758 revs allt ned, utom tornet. Ett väldigt, i öster rakt avslutat långhus med sakristia, båda täckta med trätak, uppfördes (fig. 105 B). 1774 fullbordas den nuvarande tornhuv.

Av inventarier från tiden mellan period I och II kunna nämnas: dopfunten och det nederländska mässhaksbroderiet, båda från medeltidens senare del; oblatask (1628); Lars Nilssons epitafium och huvudbanér (1649); den lilla dopfunten (1661); predikstolen (1667); kalk (1723) och vinkanna (1728).

Av den inredning, som kyrkan erhöll i samband med den stora ombyggnaden, återstår numera egentligen blott altarpupsatsen (1760).

III. En olycklig restaurering 1896—98 utplånar en god del av den ursprungliga karaktären. Nya bänkar, ny altarring. Orgeln hade byggts redan 1857

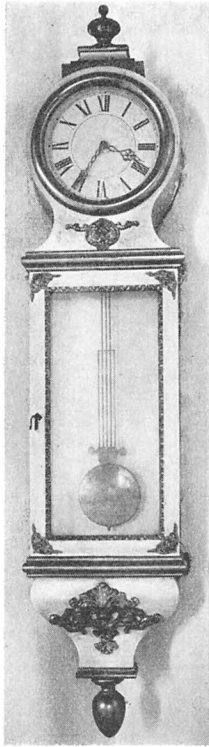

Fig. 104. Svinstad.
Väggur från 1878.
Foto 1916.

Wanduhr aus d. J. 1878.
Wall-clock from 1878.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kirche von Svinstad, die etwas jüngeren Datums als Askeby's Kirche ist, zeigt in ihren noch erhaltenen westlichen Teilen eine grosse Übereinstimmung mit ihrer Vorgängerin und kann als eine Art vereinfachte Kopie derselben betrachtet werden.

In Svinstad ist nur das erste Turmstockwerk als Kapelle verwendet, obgleich die Dreiteilung auch im Erdgeschoss vorhanden ist (Fig. 73). Vom ursprünglichen Aussehen des Langhauses und des Chores weiss man leider wenig (vgl. Fig. 78 a). Beide sind nämlich 1758 niedrigerissen worden. In diesem Jahre erbaute man das gegenwärtige, mächtige Langhaus. Vor der ältesten Anlage ist also nichts als der Turm übrig geblieben.

Unter den Inventarien zieht die mit Eisen beschlagene Tür, die von der ursprünglichen Kirche her stammt (Fig. 79), und das mittelalterliche Taufbecken (Fig. 84), ferner eine mit flandrischer Stickerei versehene Kassel (Fig. 93) die Aufmerksamkeit besonders auf sich. Die Kanzel aus dem Jahre 1667 (Fig. 81) ist eine prächtige Probe schwedischen Bauern-Barocks. Der Trauhimmel (Fig. 91) ist eine chinesische Arbeit.

RESUMÉ

The oldest Svinstad church, which does not date quite so far back as that of Askeby, conforms in its existing original western part to a large extent with its predecessor and can be taken as a simplified copy thereof.

In Svinstad only the first story of the tower was used as a chapel, although the trisection is also to be found on the ground floor (ill. 73). It is to be regretted that very little is known as to the original appearance of the nave and the choir (ill. 78 a). Both were pulled down in 1758, when the present vast nave was constructed. The tower is therefore all that remains of the oldest building.

Among the fixtures the door, which is covered with wrought iron and belonged to the original church, calls for special attention (ill. 79) and so does the mediæval font (ill. 84). Further, a chasuble with Flemish embroidery (ill. 93). The pulpit from 1667 (ill. 81) is a fine sample of Swedish peasant baroque. The bridal canopy (ill. 91) is from the rococo and is a chinese work.

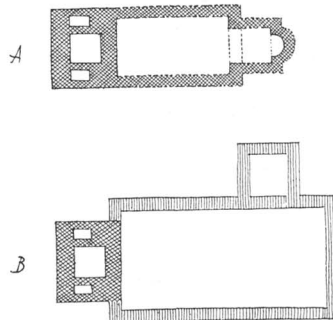

Fig. 105. Schema, belysande Svinstads kyrkas byggnadshistoria. Ang. streckningens betydelse, jfr fig. 4.
Grundrissentwicklung der Kirche. — Plan of the development of the church.

